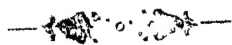

૪૧૬૨

કશતી.

સાતમી ચોપડીના અર્થ.

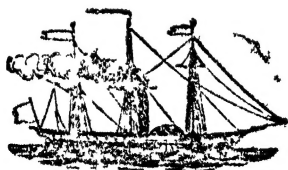

શબ્દોના મળ શબ્દોની વ્યુત્પત્તિ, કવિતાની
સમગ્રીના વર્ણન સહીત.

જનાવનાર તથા છપાવી પ્રગટ કરનાર.
ઝવેરી ચંદ્રલાલ ઘેલાભાઈ.

(આગામી પેઢી) પ્રત ૧૨૦૦

અમદાવાદ.

વ્યવેશભક્ત પ્રિન્ટિંગ પ્રેસ.

કોમલ ૬ આના.

સાતમી ચોપડીના અર્થ.

પાઠ ૧ લો.

વાળા.

સાંખી-સહન કરી.

બળે (સં) પ્રાર્થના કરે
સ્તુતી કરે.

સમાન (સં) સરખા,
પરાપર.

સમાસદ (સં) મંડ-
ળીમાં બેસનાર, સ-

બવતારણ-ભવ-જ-
ન્મારો. તારણ-બચા-

દીલદર્ષ-મનરાખી.
પરમારથ (સં) (પરમ

બામાં બેસનાર.
વેણ-વચન, બે.લ.

વનાર) જન્મારો બ-
ચાવનાર. ઓહાર

પારકો. અર્થ-કામ)
પારકુકામ.

નરદુષ્ટ (સં) (નર-દુષ્ટ)
પાપી માણસ.

કરનાર, સંસારસા-
ગરમાંથી ઉગારનાર

મત-અભિપ્રાય, સ-
લાહ.

દુઃખદેણ-પીડા, દુઃખ
આપનાર.

શ્રીભગવાન (સં) પર-
મેશ્વર, પ્રભુ, ઇશ્વર.

હિર-દીલ, મન, કાળજી.
હામ-હિમત.

મધુપાન (સં) દારૂ પીવે
તેણ [સં] ચશ્મ, નેત્ર,

નીજ (સં) પોતાનું.
અભીમાન (સં) મદ,

આળસ-સુસ્તી.
નીર (સં) જળ, પાણી,

નયન, આંખ, ચક્ષુ.
મણીધર (સં) (મણી-ધ

ગર્વ, મગરૂખી, અ-
હંકાર.

તેજ.
દામ (હિં) પૈસો, વસુ.

ર-ધરનાર) મણીધર
નાર, (સાપ.)

અંતર (સં) હૈયું, મન,
દીલ, અંતઃકરણ, કા-

નિત્ય-હમેશા, દરરોજ
નેક (દા) વ્યાજખીપ-

પંડીત (સં) વિદ્વાન.
પકો-હુતિઆર.

ળજી.
સજનાર-ઉત્પન્ન કર-

ણું, ટેક, નિયમ, પ્ર-
ચાણીકપણું.

વિશેષ્યજ (સં) બહુ,
ધણું.

નાર, રચનાર, બુના-
વનાર, પેદા કરનાર.

છકી-છાકી, બેહેકી.
મરજનદ (સં) વિવેક,

ટકો-ત્રણ પૈસા.
રાજન [સં] [સ-સારા

ગુણગાન-ગુણગાવા
સુધરેલ-સારા ધારાને

નીતી, ભાર, મુલાજો
છેક-તદન.

જણ-માણસ] સારા
માણસ.

નામાર નસુધારા-
નામાર નસુધારા-

બકી-લવી, નકામુબોલી
દગો-વિશ્વાસવત્તા.

દગો-વિશ્વાસવત્તા.

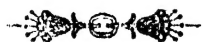
કુર [સં] ખાતડી, ની- દંય.	પલક.	માત્ર.
વગો-પક્ષો, વશીયો.	કાળ (સં) વખત, ક્ષણ વેળા.	પ્રભુજી [સં] ભગવાન. અતીશય-અહુ.
નુર (આ) તેજ, આ- બર.	નીરવોગી [સં] [ની-ન હીં-ઉવોગી-મહેન- તુ] મેહેનતુ નહીં તે.	ઉત્પાત-ઉથલપાથલ, તોશન, ધમાધમ.. ગમાવીજ-ખોઈ.
બડી [હિં] મોટી. વાત-કથા.	ખતા [આ] ઠોકર.	વૃથા [સં] ફેાગટમીથ્યા
તડી-ધરીઆવી, ધામ ઉછલી, ચીડાઈ, ખી જવાઈને.	નીકિયમી [સં] ધંધા વગરના, ઉવોગ વગ- રના.	દીનનીશ [સં] દહાડો ને રાત. જમાવીજ-લગાડવો.
હણવી-મારવી. રણિઆત-મગન, ખુ- શ, ચેન, ખુશાલી.	હામ-ઠેકાણું. ગતાંગત-જતાં આ- વતાં.	ભકતી [સં] સેવા. જગદીશ [સં] પરમેશ્વર નમાવીજ-પાએલાગી
છણીછણી-ગાળી ગા ળી.	છત-વધારો, સંગ્રહ. સધગો.	ગુર [સં] ધર્મઉપદેશક શાસ્ત્ર બોધક મેહે- તાજી.
પાન [સં] પીવું. આછ- મન કરવું.	મતીલીણ [સં] (મતી- અકકલ, હિણ-મારે લી] અકકલ વિનાનો	પદ [સં] ચરણ, પગ. શીશ (સં) માથુ.
શુભ (સં) સાર, કલ્યાણ આવક જવક-ઉપજ નીપજ.	મુક [સં] મરખ, ઠોઠ. જન [સં] માણસ. જત [સં] નાત.	સમાવી-શાંતપમાડી. રૂદીઆતણી-મનની. રીશ-ક્રોધ.
ખાળ-ચોક. ક્ષણ [સં] પળ, જરા, રતી (સં) જરા, અંશ		

કવિતાની સમજૂતી.

સંસારરૂપી સાગરમાંથી પાર ઉતારનાર જે પ્રભુ તેની સે-
વા કરે અને પોતાના રૂદ્ધમાંથી મગરૂની છોડી દે; તમને બ-
નાવનારના ભજન કરવાને તૈયાર થાઓ, અને બધા સારાધારાને
જાનનારા માણસો જેવા થાઓ. (૧) ખીજનું બલુ થાય એવા

કામો ચિત્ત ઇધને કરે, અને એજ સાચી ધારણા એવું તમારા દીલમાં રાખો; વળી સુસ્તરૂપી જળ તેમાંથી તરી જાયો [એટલે સુસ્તી તમારા મનમાંથી કાઢી નાંખો] અને ધણા પૈસાનું દેવું કરતાં ધાસ્તી રાખો. (૨) તમારે બરાબર સમજીને હમેશાં નિયમ પ્રમાણે વર્તવું, અને છકી જઈને આખર મુકી દેવી નહિ અને જે નિયમો સારી ચાલના હોય તેને મુકી દેવા નહીં, અને એક અક્ષર પણ અસત્ય બોલવો નહીં. (૩) મંડળીને વિશે આવનાર જે સારા માણસો સાંખી ન શકે એવો બોલ બહુ દુઃખનો આપનારો તેજ બાખે; દારૂ પીનારની આંખો જેવી રીતે દેશાર્ધ જાય છે, ને તે નાગની માફક હાલ્યાં કરે છે. (૪) કોઈ આદમી ફક્ત કંકો શીખીને વિદ્વાન માણસ જેવો ડોળ દેખાડે, અને તેને પકકો કીધા પછી તો વળી વધારે વિદ્વાનપણાનો વેશ ધારણ કરે એવો માણસ જો કે જીતી ન શકાય તો પણ તેની કીંમત ત્રણ પૈસા જેટલી પણ થતી નથી. (૫) સારા આદમી સાથે નકકી સગાઈ રાખવી, અને દુનિયામાં જે વિશ્વાસઘાત કરે એવાથી દૂર રહેવું; તમે કોઈપણ દિવસ લુચ્ચા અને ધાતકી ન થશો તેથી તમારી પક્ષે [સારા માણસ સાથે બાઈખંધી થશે] વધશે અને તમારા મોઢાનું નુર પણ વધશે. (૬) તમારા પોતાની મોટાઈ વિષે ગપાટા મારવા નહીં, અને કોઈની સાથે લડીને કોઈના માલનું નુકશાન થાય તેવું કદી પણ કરતા નહીં. કુદી કુદીને કોઈને લાત (પાટુ) મારવી નહીં. ને કોઈને દુઃખ ઇધને મનમાં રાજી થવું નહીં. (૭) ઘણી ઘણી તરેહથી કળાઓ મેળવીને વિદ્વાન થાવ, અને ધન તથા ધાન્ય વિચારી વિચારીને વાપરવું; અને ઘણી તરેહથી અક્ષર રાખવી, અને પાણી સ્વચ્છ કરીને (ગાળી) પીવું. (૮) પાણી રોકવાને વાસ્તે આમળથી

કીનાર યાંધો. (કાઠપિણુ કામ કરતાં પ્રથમથી વિચાર કરો), અને કાઠ એવો શોધ કરો કે જેથી પેદાશ અને ખર્ચ સરખાં થાય. મતલબ એટલે નિતિ પેદા કરો, અને નિતિથી વાપરો; એક પણ વેળાની ઘણી કીમત મળે. અને જ્યાં કાઠ મેહેનત થતી ન હોય તેવે ઠેકાણે રહેતાં બીજો. (૧૬) જે માણસને પોતાના હાથ પણ છતાં કામ ન કરે, એવા મેહેનતુ વિનાના માણસો (આળસુ, સુસ્ત) બહુ ઠોકર ખાય છે. (નુકશાન ભોગવે છે.) એવી કરીને જતે દિવશે (કેટલાક દિવસ ગયા પછી) તેણે પોતાની આરામ પામવાની જગા છોડવી પડશે, ને ગામમાં તેને આવતા જતા કાઠ કંઈ પણ લેખામાં ગણશે નહીં. (૧૦) ને આથી કરીને જે આપણો પાસે પૈસાની છુટકાશે તે જતી રહેશે ને તંગી આવશે. (દુઃખમાં વધારો થશે.) અને માણસજન તેને અકકલ વિનાનો કહેશે અને આથી પરમેશ્વર જરા પણ ખુશ રહેશે નહીં અને વધારે દુઃખમાં આવી પડીશું. (૧૧) માટે દીવસને રાત તમે નકામી ખેતા નહીં, અને આ દુનિયાના ઉત્પન્ન કરનાર પ્રભુની સેવા કરવા લાગી જાઓ; તમારા ગુરૂ (વિદ્યા શીખવનાર, ધાન્ય પુર પાડનાર, અને બીકથી ઉગારનાર) ના પાચે માથુ નમાવી દો, અને તમારા મનનો કોથ શાંત પમાડો. (૧૨)

પાઠ ૨ જો.	ચોક્કસ કરવું.	હરામ-ખરાબ લુચ્ચો
લોચન(સં)યમ, ચક્ષુ કરવાતણું-ખુશી થ-	ધરાવવું-આપવું, કહે	
આંખ, નેત્ર, નયન.	વાતું, આનંદ પા-	વડાવવું.
કરાળ-મયંકર, બી-	મવાતું	ટકાવવી-ચાલતી રા-
હામણું.	ડરાવવું-બીવરાવવું.	ખવી, જારી રાખવી
કરાવવું-નકકી કરવું,	ધમકાવવું.	તકાવવી-મનદબાવે જો

વી, ધારી રહેવી.	રવી.	ભજાવવી-શોભાવવી.
રજ[સ] કણી, રજકણ	જડતા-એવકુદ્રી, અ-	સજાવવી- રચાવવી,
સોધન [સ] તપાસ,	કકલ વિનાના.	સ્થાપવી, બનાવવી.
ખોળ, શોધ.	ફગાવવી-કાઢી નખા-	સુંદરનીતી-સારી ચા-
ધકાવવી- હડસેત્રવી,	વવી, ફેંકીદેવરાવવી	લ, સારીરીત.
પોચાડવી.	ફેલ[આ]દોંગ.	બનાવવી-કરવી, ભ-
ગતી-રીત, ચાલ, અ-	ફીતુર(આ)હુલ્લડ, તો-	રવી.
કકલ.	ફાન, સેતાન.	તોકરી-ચાકરી ગુમા-
પકાવવી-પાકીકરવી.	ભગાવવી-તોડી પાડ-	સ્તી.
ચતુરાઈ-હાપણ હુ-	વી, દુરકરવી, ભાંગવી.	નાથ[સ] ઈશ્વર, સ્વા-
શિઆરી.	ભયંકર[સં] બીહામણી	મી, કંથ, વર, ધણી.
નખાવવી-કહાડી નાં-	મચાવવી-ચાલુ રા-	ખુઝાવવી-શાંત પાડ-
ખવી.	ખવી.	વી, ઓલાવવી.
દુર-છોટે, વેગજે.	સોખત-મીત્રાઈ.	લોચન-આંખ.
ધખાવવી-સળગાવ-	રચાવવી-બનાવવી.	જાળ-આંચ, ભડકો.
વી, બળતી રાખવી,	કવિતા-પદ.	રજાવવી- મટાડવી,
બરી રાખવી,	સુખકારી (સં) સંતોષ	સારીકરવી, ભુલાવવી
ઉઘમ(સં) ધંધો મહેન-	આપનારો.	ચુગતી(હિ) ચાડી;
ત, રોજગાર, વેપાર	અચાવવી-એકઠીકરવી	ખુઝાવવી-લડાવવી.
ધુણી-ધુમ્મરખાનુ,	નચાવવી-નાચકરાવવી	કુબુદ્દી(સં)[કુ: ખોટી,
ધુમ.	નિર્લજ નારી(સં)[નિ:	બુદ્ધી-અકકલ) નડારી
ખાત [સં] આંધવ,	નહિ લજ-લાજ)	અકકલ, ખરાબ સ-
ભાઈ.	આખર વગરની સ્ત્રી	મજણ.
લગાવવી-મારવી, ઠો	(ગુણકા)	દુઝાવવી-દોહરાવવી,
કવી, જડાવવી.	તળવવી-છોડી દેવી,	ખેડવી;
શીર[શિ] માથે, મુસ્તકે	મૂકી દેવી, કાઢી ના-	રસાળ(સં) ફળદ્રુપ; ર
લાત-પાટુ.	ખવી.	સકસવાળી;
ડગાવવી- ખશેડવી,	તુચ્છપણ(સં) હલકા-	ધટાડવી-ઓછીકરવી,
આધી કરવી, દુર ક-	ધપણા.	ચટાડવી-ચખાડવી;

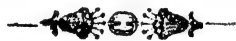
સુમતિ(સં)[સુ-સારી;	ધાત-મારી નાખવું,	છેલ-રંગીલો, ફાંકડો,
મતી-અકલ] સારી	કોમળના જીવનું નુક-	લાલ, અલખેલો.
અકલ સ્વચ્છપુદ્ધિ;	શાન કરવું.	છાપ-શીકદો, મોહર.
વટાડવી-જવાદેવી, વા	ગણાવવી-ગણતરી ક	ખપાવવી-વેચવી, ક-
ટીનાખવી પીરીના-	રાવવી, કહેવરાવવું.	હેવરાવવું
ખવું, ચુરા કરવા.	ઉદાર-(સં) ઉમરાવ,	ખાખ-આરશી.
મટાડવી-ઓછીકરવી	સખી, દોષો, મોટો.	જપાવવી-ભજન કરવું
કાઢીનાખવી.	અણાવવી-લાવવી,	સ્મરણકરવી, ખેલવી
ફીકર-ચીંતા.	ઉત્તમ(સં) મોટી, શ્રેષ્ઠ	અમાપ(અ-નહી. મા
ઉમંગ[સં] હોંશ	અપાર(સં)[અ-નહી;	પ-ગણતરી) માપ ન-
પડાવી-ફેફા દેવરાવી,	પાર-છેડો) છેડો ન-	હી તે.
નાખીદેવરાવી, પાડો	હીં તે).	થપાવવી-સ્થાપન ક-
નંખાવી	કિર્તી (સં)-આખર,	રવી.
વીસાત-માલ, જીવ	જશ, વખાણ, કામ	ઉન્મત(સં) તોફાની.
જીકર, દમ,	ની પ્રખ્યાતી.	અભીમાન-અહંકાર.
અડાવવી-ઉડાવવી ગ	કથા(સં)-વાત, વાર્તા.	અસત્ય[સં](અ-નહી
પમારવી. લાહરી ક-	ખણાવવી-ખોદાવવી.	સત્ય-સાચું) સાચું
રવી.	ખાણ-ભંડાર. ખાડો.	નહીં તે. જીક.
લડાવવી-ટંટો કરાવ-	મુલદાર (સં)-કીમત-	વાગત-હેવાલ, હકીકત
વો.	વાન.	તપસીલ.
પડાવવી-રચવી, ખ-	છપાવવી-પડાવવી, ગ	વાદ(સં)તકરાર, હક.
નાવવી.	ણાવવી, જાહેરકરવી	વદો (સં) ખોલો.

કવિતાની સમજૂતી.

કામ કરાવવું તે એવી રીતે કે જેથી બીજાનું સાફ થાય, અને ઠેકાણું એવું મુકરર કરવું કે જ્યાં બેઠાથી આરામ મળે; વળી મનને હરામખોરી કરતાં ભય બતાવવો, અને નામ ધરાવવું તો ધર્મ છે એવું આપવું. (૧૩) પરમેશ્વર ઉપર માયાખ-

રા મનથી રાખવી, જરાએ જરા સોધવાની ટેવ પાડવી વળી દીલમાં હમેશાં વિચાર કરવાથી, અને અંતઃકરણ હોંશીઆરી વધારવી. (૧૪) જે વાત લખાવવી તે રાત્રિ લખાવવી, (સાહેદી પુરવા વિગેરેનાં કામો) રાત દિવસ સારી રીત રખાવવી; મનમાંથી નીદેયપણું કાઢી નાખવું, અને ભાઈઓ હમેશાં ઉઘમની દુણી સળગાવવી [ઉઘમ જારી રાખવો] (૧૫) લોભના માથે પાટુ મારવું, (ખડુ લોભ ન કરવો) અને મુરખ માણસોને સુધારવા; ઢોંગને ક્ષીતુર કરનારને કાઢી મૂકવા, ભાઈઓ ભયંકર ચાલ હોય તેને છોડી દેવાવો. (૧૬) સારા માણસની ભાઈબધી સારી રીતે કરવી. અને કવિતાઓ એવી લખાવવી કે જેથી આત્માને સુખ ઉપજે; વળી પોતાની મીલકત તો સમજણથી બચાવવી, અને લાજ વિનાની સ્ત્રી (વેશ્યા) ને નચાવવી નહીં. (૧૭) કોઈનામાં હલકી ટેવ હોય તે છોડાવી દેવી, અને વિવેક વધારીને સારી વાત શોભાવવી વળી સારી નીતીઓ બતાવવી, અને એકજ ધણીની (પરમેશ્વરની નોકરી કરવી) (૧૮) પોતાની આંખમાં ખાર રાખવો નહીં, અને યુગલી તથા ચોરી કરવાની વાત હોય તો છોડી દેવી; તેમજ રાસ તથા નરસ જે અકકલ તે એક બીજા જોડે લડાવવી (સારી અકકલ લેવી ને ખોટી કાઢી નાખવી) અને જે ધરતી કળદ્રુપ હોય તે ખેડવી. (૧૯) શરીરમાંથી ધણી સુસ્તી કાઢી નાંખવી, તથા તે સાથે સારી અકકલ લેવી (મુ મતિ સાકર ચટાડવી) વળી કંઈ પણ ચિંતા ન રાખતા જે દુઃખ આવે તે કાઢી નાંખવું, અને હોંશ આપીને મનની ચીંતા દુર કરવી. (૨૦) જેમાં કંઈ માલ ન હોય તે વાસ્તે લડાઈ કરવી નહીં, અને આડી આડી વાતો ન કહેવી, તેમ કાઈની નાતમાં લડાઈ કરાવવી નહીં; કોઈના જીવને નુકશાન થાય

એવો ઇલાજ કરવો નહીં. (૨૧) આપણે આપણું ઉદારપણું
ગણાવવું અને સારી વસ્તુઓ ધણી હોય તે મંગાવવી; વળી આ-
પણને સુખ થાય એવો સારો જશ કહેવરાવવો. અને ખાણો
એવી ખોદાવવી કે જેમાંથી કીમતી વસ્તુઓ મળી શકે. (૨૨)
ફાંકડેરાવતી છાપ આપણે પડવા ન દેવી; અને અકકલ રૂપી
આરશી ધણી ખપાવવી (અથે જ્ઞાનનો ફેલાવો થાય તેમ કરવું)
પ્રભુના ગુણ બહુજ ગવરાવવા અને પાપ ન લાગે તેને સાર
સારા ચાલ રાખવી (૨૩) મોટી પદવી મળે એટલે અહંકારી ન
થવું, અને અહંકાર ને જીક આ જે વાના છોડી દેવા; આ કથા
સાંભળીને મતલબ યાદ રાખવી, અને દલપતરામ કવી કહેછે કે
નકામી તકરાર કરવી નહીં.

પાઠ ૩ જા.	નિત્ય-હમેશ.	તના દાખલમાં ગ-
નવરાશ-કુરસદ, અવ-	કિતાવજે- જલદીથી,	ણીત કામમાં.
કાશ.	તાકીદથી.	અમૂલ્ય(સં)(અ-નહીં
વેળા-વખત.	જગાપર-સ્થાનકઉપર	મૂલ્ય-કીમત.) જેની
મારતરે(અ)મેહેતાજી	હેકાણે.	કીમત નહી તેવી.
એ, શીક્ષકે અધ્યાર.	અટકળ(હિં)ખ્યાલ, ત	નફા-ફાયદો.
વર્ગના-કલાસના.	કે, કલ્પના બુદ્ધી.	ગુમાવીએ- ખોઈએ,
નિશાળીયા-વીદ્યાર્થી	આશ્ચર્ય(સં)નવાધ.	કાઢીનાખીએ.
નકામા-કામવગરના.	મલકાવીને-હસીને	પરમેશ્વર(સં)[પરમ×
મિત્ર [સં] ભાઈબંધ,	ધાકથી-ખીકથી.	ધશ્વિર, મોટાપરમેશ્વર
દોસ્તદાર.	ફાંકટ- વ્યર્થ, નકામો,	મજુરી-કામ.
મરજી-ખુશી.	અમસ્તો.	શીખી-ભણી.
ધારા-રીવાજ પ્રમાણે.	હિસાબમાં[આ]ગણી-	વિદ્વાન(સં)પંડીત.

અવશ્ય[સ]જર, ખ-
ચીત.

લાભ(સં)કાયદો, નદી,
કમાઈ, રળી.

પાઠ ૪ થો.

હોડવા-કુમળા જાડ,
જાડના વેલા.

કશામાંથી-કોઈમાંથી
છિપ્ત(અ)મીસરદેશ
પાકેછે-પેદા થાયછે
મામરી-ગુચ્છો.

ખુલ્લ-ધણાજ
શોભાયમાન(સં)મુંદર
શોભીતા

ટાચ-ઉપરનોભાગ, મ
થાળુ, શીખર
મુકી-નમી, મુલી, જો
લાખાતી

ઉપયોગી[સ]ખપની
મૂલક[આ]દેશ
સોદેછે-સુગંધ મારેછે
મીઠો-ગળ્યો.

કાલ-શેરડી પીલવાનો
લાકડાનો સચો.

પી-લાકડાનું કડુ, પે-
ટીઓ.

દેશાવર(સં)પરદેશ, દે-
શાંતર, ખીજે મુલક

તમામ[આ]ખીલકૂલ,
તદન.

સફેદ[કા]દિવળીધોળી
તરેહ(આ)રીતરીવાજ
પ્રકાર.

પરિક્ષા[સ]કીમત, ત
પાસ.

પાઠ ૫ મો.

ચેટચિટન(અ)ધંલોડ
વેદસ, ચકાટલાંડનથુ
નેકહેછે.

કુમરા-કિંચા ટેકરા.
કિન્ડ વસ્તી વગરનો.
ભરપુર-પુરો ભરેલો, ધ
ણાજ, ખાલી નહીંતે.
કીનારે-કાંઠે.

અહાર(સં)ખાવું, બ-
કાણ કરવું.

કાકલો(આ)ટાળુ, ધ-
ણામાણસનો જથો.
લીસોતરી-લીલી વન-
સ્પત્તી, લીલાજાડ.

ઝરણ-ધીમેથી પાણી
પડે તે.

વહેછે[સ]ચાલેછે.
પુષ્કળ[સ]અત્યંત, ધ-

ણજ, ખડુ.
રાજધાની[સ]રાજ્ય;

ગાદી, મોટું શેહેર.
રળિઆમણુ-શોભાય

માન, મુંદર.
ચોડાં-પોહોળા, ચો-
ખંડા.

કારખાના(કા)કુન્નર-
ના ઠેકાણું, વખારો.
સપાટ-સીધું, પાંશરું,
ખાડા ખાખોચીઆ
વગરનું.

પરગણા-તાલુકા.
આખાદ [કા]કળકુપ,
પાકવાળા.

દોલત-(આ)પૈસો, ધન

પાઠ ૬ ઠો.

નીપજેછે-પેદા થાયછે.
ખંદરો(કા)નદીઅથવા
દરીઆકાંઠે આવેલું
શેહેર

ખહોજો-ધણાજ મોટો
અતિ.

મખ(સં)મોં, મોહોડું,
સમૃદ્ધિવાળુ[સ]ધન-
વાન, દોલતવાળુ.

ધમારતો(આ)મોટાધ-
રો, હવેલીયો.

ટટું-નાના ઘોડા.
આખસો-સાંઠ, ઝાંઘો,

જ ગલો[શ]વનો, રાનો
રજો.

શરદી(શ)ભેજ, ભીની
હવા.

નિરંતર(સ)સદા, રોજ
હમેશા.

આધરિશ[સ] આય-
લીંડના લોક.

બળતણ- બાળવાના
લાકડાં.

ધુમાડીઆં- જોમાંથી
ધુમાડી જાય તે.

હુંડ-હુકકર.

દેખાડન-રચના, શોભા
સુધડતાઈ-સ્વચ્છતાઈ

દેખાવ-શોભા, ખુબી,
રચના.

પાઠ ૭ મો.

રોપણી-રોપણું, વાવ-
વાનું કામ.

જેસલી-ખેતીનું દાતા
વાળુ ઓળર.

તે વતી-તેનાથી.

ચાસ-હળથી ખેતરમાં
જે લીટાપડે છે તે.

અધવાયો-અડધોથયો
માફક[આ]દીક, અનુ-

કુળ, ખેસતુ.

કાળિઓ-કાળો તમાકુ
જરદો-પીળા રંગનો

તંબાકુ.
ચરોતર-નર્મદાથી તે

સાખરમતીનો મુલક
ગોરાકુ-ભગરી રેતવા-

ળી, પીળચટી.
ખાતર- ધાસ છાણુ

વીગેરે કાહેલોકચરો.
રોપા-છોડ.

ચોરસ-ચોખંડી જેની
ચારે બાજુસરખી તે

નીક-નીકારી, નહેર.
છાંયો-છાંયડો, ઓળો

શીજો.
ઝાકળ-ઝોસ.

જુડી-કલો, પડદી.
ખાદ-તુકશાન, ઘટ.

પાઠ ૮ મો.

સીંચી-ગોઠવીને.
તપખીર-છીકણી.

ગડાકુ-હુકામાં પીવા-
ની તંબાકુ.

તલપદો-દેશી સારો.
ખાનદેશી- ખાનદેસ

તરફનો તલપદો ન-
હોં તે.

ખી-ખીઆં.

ધઉંવણાં-ધઉંના રંગ
જેવા, રસાસ પડતા

વ્યસન(સ)ટેવ, લત,
મહાવરો.

બગાડ-તુકશાન, ખ-
રાખી.

ઉધરસ-ખાંસી, દમ,
દાંસો.

ઝેણુ-રજ તીખી સો-
રમ.

શરમ-લાજ
સોપારણી-સોપારીનું

ઝાડ.
તુરી-ફીફી, સ્વાદ વ-

ગરની.
કાતરા-મેાંની ચામડી

આળી થાય તે.
કાચલીટ-ખઈ, દમ,

ખાંસી.
ઉત્પન્ન-પેદા થાય છે.

કંઠ-સ્વર, રાગ, ડોક.
વસ્તુ-ચીજો.

મેલ-છોડીદે, તજીદે,
મુકીદે.

રેઠાણુ-રહેવાનું ઠેકાણું
મુકામ.

પકવાસા-પાટીઆનું
લાંખી સાંકડીચીપો

પાઠ ૯ મો.

પ્રખ્યાત(સં)નામીચો
વખણાયલો.

દાકતર(અં)ઈંગ્લીશ વ
ઈદ, હકીમ.

અવતર્યો[સં]જન્મ્યો.
નિર્ધન(સં)ધનવગરને.

ગરીબ, રંક.
શરશી(દા)ધરાનીભા-

ષા, બોલી,
કચેરી-કાર્ટ.

સાહેબલોક-ગોરાલોક,
ઈંગ્રેજ.

અમલદાર(આ.દા)હુ-
કમ બબવનાર.

ઓળખાણ-પીછાન,
દેશી-વતની, પોતાના

દેશનો.
ખાંધે-ખભે.

મફત[આ]વગરપૈસે.
અડચણ-હરકતપડી.

ઉમેદ(દા)હોંશ, અભિ-
લાષ, ઇચ્છા.

અસ્થ[સં]પૈસાદાર, મો
ટાકૂળનું માણસ. આ

અરદાર.
વૈદ્યકશાળા[સં] દવા-

ખાનું.

શાળા(સં)નિશાળ.
નાપસંદ(દા)નાપાસ.

પરાંદ(દા)પાસ, પરી-
ક્ષામાં પસાર.

પાડશાળા(સં) નિશા-
ળ, મદ્રેશા.

પત્તકર્યું-ગણકાર્યુંનહીં.
માનપત્ર(સં) આપર-

ની નીશાનીનું પત્ર.
છચોક-ખુલ્લીરીતે, જા

હેરાંત.
અરિસ્તિ-મથુઅરિસ્ત

નો ધર્મ.
સર્જન[સં]વાહાડ કાપ

નારો વૈદ.
સ્વદેશ[સં]પોતાને દેશ

નોકરી(દા)ચાકરી સે-
વા, જગા.

ઉચો-મોટો, ભારી.
દરજ્જો (આ) પદવી,

હોદ્દો, હુકમત.
ચરિત્ર(સં)કરેલાંકામો,

લક્ષણ.

પાઠ ૧૦ મો.

વિક્રમ-મોટો પરાક્રમી
રાજા થયો છે.

રાજસભા(સં)રાજમં-
ડળી, કચેરી.

ઉદ્વેગ(સં)મેહેનત.
ભુપ[સં] રાજા.

ધુરંધર-ગાડાનુંધુસર.
ધરનાર, મોટો.

સામદ-સભાસદો, ઉમ
રાવો.

ક્ષેત્ર[સં] પવિત્રજગા,
ખેતર

સ્વરૂપ(સં)ચેહેરો, કાં-
તી, શીકલ

તંઓળી(સં)પાન સો-
પારી વેચનારો.

દેહ-શરીર,
લાવિયો-લાવ્યો.

કસ્તુરી (સં)-એક જ
તની મોંઘી ચીજ છે

જે મૃગની ડુંટીમાંથી
નીકળે છે.

રાયે(સં)રાજાએ, ભુપે
પંડિત(સં)વિદ્વાન.

જ્ઞેશી(સં) જ્યોતીશ-
શાસ્ત્ર જાણનાર.

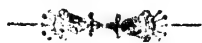
પુર(સં)નગર, શહેર.
પ્રધાન [સં] દીવાન,

વજીર, મંત્રી.
મહિપતી (સં) રાજા.

માન-આવકાર, આખ
ર.

બહેલી-આપીદીધી.	દીન[સં] ગરીબ, રાંક	ખેટ-દીપ.
છાબ-રકાબી.	દહાડો, દીપસ.	ઉજેણી-માળવાનીરા-
વિશેક-ખુલ, વધારે;	દીનકર(સ)ચંદ્ર, મોટો	જધાની, ઉજન ન-
સકળ(સ)સખળી સં-	માણસ.	ગરી તે ક્ષીપ્રા નદી
પુણું; ખંધી.	કકણાપી (સ) દયાથી	ઉપરછે.
નિરખ્યા (સ) જોયા;	મેહરથી.	નગરી(સ)શહેર, પૂરી.
નિહાળ્યા.	મંદીર(સ) દેવસ્થાનક	કષ્ટહરણ[સં] દુઃખહ-
વાધ્યા-વધ્યા.	ધર.	રનારો; દુઃખભજન.
તીરથ(સ)પવીત્રધામ	દીપક (સ) દીવાથી.	કૂપ (સ) કૂવો.
જાત્રાસ્થળ; નદીકાં-	રીઝીએ-ખુશી થઈએ.	નિદ્રા[સં] ઉંઘ.
ઠે જે જગ્યા હોયતે.	ન્યાસા-નજર કરી.	ભોજન (સ) જમવું,
દરશણ(સ)ઝાંખી;મે-	નેહ[મે]સ્નેહ, પ્યારહેત	પરમારથ[સં] પારકું.
ટ ભેરી; દેખવું.	નવાણ-પાણીના ઠંકા	પૂણ્ય(સ)આશીશ ખ-
ખોટ-ટોટો; તંગી;	ણા [કૂવા, તળાવ,	ર્મ, દાન.
ન્યુન.	વાવ વગેરે.	આણુ-દૂવાઈ, આગા,
પૃથ્વીપતી [સં] રાજ;	દેવચંદ્ર[સં] દેવાલય	દૂઆ
પૃથ્વીના ધણી.	દેવસ્થાન.	ન્યાયશાસ્ત્ર[સં] ધનસા
પ્રસન્ન (સ) ખુશી.	દીરીએ(સ)દેખાઈએ	કના ધારાનં પુસ્તક.
કુલે-વધે.	જણાઈએ.	ન્યાય(સ)કેસલા, હ-
કમળ[સં] એકજનતણું	ઉછેરનાર-મોટા કરના	નસાઈ, સુકાદો.
કુલ.	ર. છવાડનાર.	રંક (સ) ગરીબ.
અદકું(સ)વધારે; વી-	અધિપતિ(સ)ઊપરી	શત્રુ (સ) દુશ્મન.
શેષ.	રાજા.	મિત્ર (સ) બાઈબંધ.
નિત્ય (સ) હમેશાં.	પાડ-ઉપકાર.	દોસ્તદાર.
અમતણું-અમાઈ.	ભરતખંડ (સ) હીલ	મુત (સ) છોકરો.
પૂર્ણ (સ) દરશણ.	સ્તાન, આ નામ બ	પરિવાર [સં] કુટુંબ
નિરખેછે (સ)ખુવોછો	રત રાજના નામ ઉ	કખીસો
નેત્ર (સ) આંખ.	પરથી પડેલું છે.	આહાર (સ) ભક્ષ

ખાતું. | લત. | જીજ જોનો પરા
અસખત-લક્ષ્મી, દો | અપરંપાર [સ] ધ- | નહીં એટલી.

કવિતાની સમજૂતી.

વિક્રમ નામે એક મોટો રાજા હતો, અને તે ધર્મનો ધાર-
રથ કરનાર અને ધર્મના રૂપ જેવો હતો. તે રાજા એક દિ-
વસ સભા ભરી બેઠો હતો તે વખતે તે રાજાનું શરીર ઘણું
શોભાયમાન હતું, તે વખતે એક તળોળી ત્યાં પાનના ખીડા
છાખમાં ભરીને ત્યાં આવ્યો. તે ખીડામાં કાથો ચુનો અને કે-
સર તથા કસ્તૂરી પણ માંહે મુક્યા હતા. રાજાએ ખીડા હાથમાં
લેઈને સભામાં બધા વેળ્યા; તે સભામાં પડિત, જોશી, શહેરનો
પ્રધાન વગેરે કારભારી બેઠા હતા, તે બધાને રાજાએ માન સાથે
તે ખીડાં આપ્યાં. છાખ કે જે ભરપૂર ભરેલી તેમાં સઘળાં ખી-
ડા વહેંચી દીધાં અને છેવટે એક ખીડું રાજાના હાથમાં રહ્યું,
તે એક રહેલું ખીડું પણ રાજા આપવા નય છે તે દરમિયાન
માં સઘળી સભા બોલી ઉઠા—તે એકે હમે તમારા જેવા ગુ-
ણવંત રૂડા રાજાને જોયા ત્યારથીજ હમને પાન મળી ચુક્યા
ને. અને હમારા રૂપ પણ સારાં થયાં છે, હમે તીરથ જેવા પુ-
ણ્યાતમા રાજાના રોજ દરશન કરીએ છીએ, અને તમે પૃથ્વી-
નાથ હમારા ઉપર પ્રસન્ન છો, તો પછી હમારે કંઈ પાનના
ખીડાની ખોટ નથી. જેવી રીતે પાણી માંહેલા તરેહવાર કમળો
ખીણેછે, તેમ હે રાજાજી તમેને જોયાથી અમારું શરીર ઘણું
પ્રકૃષ્ટિત થાય છે. (હમે ધણાજ ખુશી થઈએ છીએ) હે રાજા-

જી તમે અમોને સભામાં આવતાં ઘણું માન આપો છો, તેથી અમારા મોં પાન આવ્યા તુલ્ય લાલ દેખાય છે ને શોભે છે. વિદ્યાર્થી જેમ માણસ શોભે છે, અને તીર્થ ઉપર દરશનની શોભા સારી દેખાય છે તેમજ રાગજી આપ હમારા ઉપર હેતથી જુઓ છો, તેથી હમો સારા દેખાઈએ છીએ. દિવસ જેમ સૂરજથી શોભે છે તેવી રીતે તમારી મહેરબાનીથી અમો શોભીએ છીએ, માટે રાગજી વધારે શું પૂછો છો. વળી ઘર જેમ રાત્રે દીવાથી શોભે છે, અને આપણું શરીર ધર્મકરણીથી શોભે છે તેવી રીતે હે રાગજી તમારું હેત જોતાં અને તમારી કૃપાથી અમો ઘણાજ ખુશી થઈએ છીએ. વળી કુવા, તળાવ, વાવ, વિગરે પાણીવાળા સ્થળો જેમ પાણીથી સારા દેખાય છે, દેવ જેમ દેવસ્થાનમાં (દેહેરામાં) શોભે છે તેવી રીતે આપના તાબેદાર સેવકો એવા જે હમો સમાસદો ત તમારી મહેરબાનીથી શોભીએ છીએ. હે રાગજી તમે હમેશાં અમારી હાંશ પુરી પાડો છો તેથી અમો ઘણાજ ખુશી છીએ. વળી અમોને ઉછેરના ર પણ આપજ છો [મતલબ કે તમારુંજ ખાઈએ છીએ.] તો હે રાગજી હવે પાનનો શો પાડ અધુરો છે. [માટે આટલું બીડુ તો આપજ ખાશો] આ જંબુદ્વિપ [પૂર્વ મહાદ્વિપ]માં ભરતખંડ (હિંદુસ્તાન છે) તેમાં ઉજ્જેણી નામા નગરી છે ને ત્યાં વિક્રમ કરીને મોટો રાજ થઈ ગયો, તે સધળા દુઃખીના દુઃખ મટાડતો અને ઘણાજ વિદ્યાવંત પુરુષ હતો તે જ્યાં સુધી જીવ્યો ત્યાં સુધી તેણે જરા લીધો, ને તેણે કોઈ દિવસ સુખથી ખાધું નથી તેમ સુખેથી જીંધ્યો પણ નથી; તેણે પોતાની જાત અથવા પૈસો કાંઈપણ વાહાણું ગણ્યું નથી; પણ ફક્ત પરમારથ કામ જ તેને વાહાણું હતું. તેને પુન્યવંત ચીજ વાહાલી હતી; અને

કોઈ પાપી [દુષ્ટ] માણસ તેને બિલકુલ વ્હાલો નહોતો. તેના રાજમાં ધર્મનીજ રીતની દુવાઈ ફરતી. [મતલબ કે કોઈપણ માણસે પાપ કરવું નહીં] અને ઈનસાફના કાયદાથીજ વ્યાજખી ઈ નસાફ કરતો હતો. રાગ્ન ગરીબ, દુસ્મન, કે ભાઈબંધ એ સધા જાને પોતાના છોડરા અને કુટુંબ મુજબ ગણતો. તે ઊંઘને ભુખ એ બન્નેને જીત્યો હતો. (ખરાખર ઊંઘતો નહીં, તેમ પેટ ભરીને ખાતો પણ નહીં) તેથી કરીને તેણે બહુજ દોલત મેળવી હતી.

પાઠ ૧૧ મો.

ખનિજ-ખાણમાંથી
નીકળતો

પદાર્થ-ચીજ.

પુખ્તચરત[કા]શોભાય
ગાન

મૂલ(સં)કીમત, ભાવ.
રત્નો(સં)કીમતીઝવેર.

ધસરકો-લીસોટો.

ઓપ-તેજ, નુર, ચ-
ળકાટ.

આશમાની [કા] વાદ-
ળી, ભૂરો.

પાસા-પેહેલ

અગ્નિમાં[સં] દેવતામાં
માતા (સં) દેવી.

પોખરાજ-પીળારંગ-
નું ઝવેર

ડહાપણ-ચતુરાઈ

સદગુણ-સારાગુણ સ-
દાયરણ (સતક આ-
ચરણ)

માણેક-એ લાલ રંગ
નું ઝવેર છે;

પાનુ-લીલારંગનું ઝ-
વેર છે.

લસણીઓ--બીલાડી-
ની આંખનાજેવો ઝ-
વેરછે;

શની-આશમાની રં-
ગનું ઝવેર

પાઠ ૧૨ મો.

સ્વભાવિક(સં)કુદરતી,
સૃષ્ટીથી નીપજેલી.

મેઘધનુષ્ય[સં] વરસા-
દના દિવસમાં જે લા

લ પીળી કમાન થા-
ય છે તે.

અણહદ-જેની હદ ન-
હીં તે, ઘણીજ (અ-
ણ--હદ)

હસ્તકૃત-હાથે બના-
વેલી (હસ્તક કૃત)

વસ્તુઓ-ચીજો.

અનેક(સં)ઘણા, બહુ,
વિશેષ.

મૂળ-અસલ.

વાદળી(સં)આશમાની
ભૂરો.

શિવાય-વગર.

મિશ્ર-મેગ, ભેળેલો,
ભળેલો.

અણુગમો-ના ખુશી,
ગેરમરજી.

નારંગીઓ- નારંગી-
ના ફળ જેવો તે.

જાંબુઓ- જાંબુડાના
જેવો, જાંબુડો.

કિરણ-રજકણ.

અનુક્રમે(સં) એકપછી
એક આવે તે, પ-
દ્વિતિ.

આનંદ [સં] સંતોષ,
હર્ષ.

ઉદાશ (સં) દીસગીર
રમણિક[સં] ખુશમાગે
શોભાપમાન.

સરજવનાર- પેદાકર
નાર, બનાવનાર.

સીમા-મર્યાદા, હદ

પાઠ ૧૩ માં.

અગમ્ય(સં) જાણી ન
શકાય તેવી, સમજી
ન શકાય તેવી. (અ-
ગમ્ય) ગમના પડે
તેવી.

અકાર(સં) ફણજો,
સણજો.

તિમર[સં] અંધાર.
સરિતા (સં) નદી

પંથી-મુસાફર, વટેમા
રગુ

મુલતાં-સાંભળતાં
હરખી(સં) ખુશીપર્ષ,
આનંદપામી.

સુંદરી(સં) ખુબસુરત
નાર, રૂપવંત સ્ત્રી.

વંચણુ-જેનાથા બેરા
રોટલી વણુએ

પચરંગ(સં) પાંચરંગ
થી રંગેલું.

પાસા-ખાણુ, છેડા.
સમતુલ્ય[સં] બરાબર
સરખા.

પ્રશ્ન (સં) સવાલ.

મહામૂલ્ય (સં) ઘણુંજ
મૂલ, ભારે કીંમતનું

ટાય-ઉપસો ભાગ, મ
યાળુ.

પડ-નીચલો ભાગ.
કાષ્ટ(સં) શાકડાં.

રંગેશ-રંગેલું.

સદેહ [સં] વહેમ, શક
પતી[સં] પતિવ્રતાસ્ત્રી.

બર (સં) કાંઠો કીના-
રો; પાળ, પાર.

પ્રગટ(સં) ખુલ્લું, જાહે
ર પ્રસિદ્ધ.

પારખું (સં) તપાસ
શોધ.

તેડાવ્યા-અણુવ્યા, મં
ગાવ્યા.

ભૂપણ [સં] ધરેણાં,
લૂગડાં, પોશાક.

રામા(સં) સ્ત્રી, ખાયડી.
ઓરત.

ઓળખાવો-દેખાડો
ઉમર-ઉમરો

જીવતી(સં) જીવાનસ્ત્રી
પુશ્પ(સં) માણસ, મદં,

ભાયડો.
ઉપાડે-મેલે. ઉચકે.

ઘોડલી-ઘોડી.
જીકિત(સં) તકનીર, હી

કમત.
પુત્રી [સં] છોકરી.

મરમ (સં) બેદ, કારણ
જળ--પાણી.

સારોવર--તળાવ
વણુ-વગર, નહીં, સી-

વાય.
પુરમાંય[સં] શહેર, ન-

ગર
જનની (સં) માતા, જ-

ણતી. મા.
પેર-રીત.

હરખ(સં) ઉમંગ, હર્ષ,
આનંદ ખુશી.

વધતું-વધારે, અધીકું નિર્મામ (સં) નવનવા	કપુત[સં]કૃપાત્ર, નદા
લક્ષ્મી(સં) દ્રવ્ય, પૈસા નિર્મળ-ચોખ્ખો, પ-	રા છોકરો
લેહર-આનંદ.	વિત્ર [નીરમળ]
ચિરંજીવી [સં]છોકરો કવણ-કોણ.	અજ્ઞાન (સં) અજ્ઞાણ
લાંબી મૂઢત છવેતેવા હેમ(સં)ચોતું, કંચન.	નિશા(સં)રાત, રજની
કાળસ-મેશ	દાન(સં)ધર્મ, ખેરાત
પવિત્ર (સં) ચોખ્ખું, મહિમા (સં)કીર્ત્તિ, આ	અધિકા (સં)વધારે
સ્વચ્છ	અલ્પમ[સં]મશ્વર.
વિવેક-બુદ્ધિ.	લ, રચના.
લાજ(સં)શરમ.	મનસા(સં)મન
દાન-પુન્ય	વનિતા(સં)સ્ત્રી, આયડી
	વાચા(સં)બોલી
	વરાણું(સં)વિસ્તાર, પ્યા
	ન કર

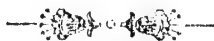
કવિતાની સમજૂતી.

સામંતોની સાથે એક જુગ સુરત નાર મગ્ન થઈને -હૃદયમાં ધણોજ હર્ષ પામી, તેણે એક વેલણ મુક્યું કે જેનો રંગ સારો હતો, પાંચ રંગથી રંગેલું હતું ને તેની બે આંખ સરખી હતી [વજનમાં સરખી] તેણીએ એક વેલણ મુસાફર કને મૂક્યું અને મોટો મૂલ્યવાન સ્વાલ પ્રાપ્ત્યો અને કહ્યું કે આની ટોચ અને થડ ક્યું; જે લાકડાનું તે અનેહું છે જેમાં ટોચ ને થડ ક્યું અને મૂળ તરફનો છેડો ક્યો. તે લાકડું લીધું છે કે સુકું તેનો વેહેમ શી રીતે ભાગે. (તેનો તમે વેહેમ ભાગો) ઉત્તર. જે મુસાફર કહે છે કે હે સત્યવાન સ્ત્રી તું સાંભળ એમાં તે કાંઈ આશ્ચર્ય નથી. નદીમાં પાણી વહેતું હોય તેને તીરે પાણીમાં એ વેલણને તરત મુકો. જે પાછળ ને થડ ને આગળનો છેડો. તે ટોચ એ

જુલુ છે. [ચંપટ છે કે એમાં કાંઈ નવાઈ નેવું નથી] [સવાલ.]
 ખાર ખાર વરસના જે છોકરાને તેજ વખતે મંગાવ્યા. અને તે-
 એને બાવડીઓનો સારો પોશાક પહેરાવ્યો, અને તે બંનેનું
 રૂપ સ્ત્રીના જેવું દેખાતું હતું. તેમાં એક પુરૂષ અને એક સ્ત્રી
 છે માટે તે બંનેનું રૂપ ઝાળખાવો. કે પુરૂષ કયો ને સ્ત્રી કઈ
 જવાબ. પહેલાં તું ઉમરો ઝાળજી ધરમાં આવ અને તેવીજ
 રીતે તે બંનેને પણ ધરમાં લાવ. [તે સ્ત્રીએ જે પગ ઉપાડ્યો
 તે જોઈ પેલા માણસે તેની પરીક્ષા કરી લીધી. અને પછી જ-
 વાબ દીવો, જે પહેલાં ડાબો પગ ઉપાડે, તેને સ્ત્રી કહેવી. અને
 પહેલાં જે જમણો પગ ઉપાડે તે મરદ એમ જાણવું. [સવાલ]
 એ સરખા સરખી ઘોડીઓની એક સરખી જોડ છે હવે તેમાં એક
 તેની જણતી અને બીજી તેની પુત્રી છે. તેનો મર્મ દેખાડો કે
 તે બેમાં માને છોડી કઈ. જવાબ. તે મુસાફર કહે છે કે એનો
 વિચારતો મારા અંતઃકરણ વશી રહેલો છે. તે બેને પાણીપાવાને
 વગર સ્વારે તળાવ ઉપર પાણી પાવા લઈ જવ અને પાણી
 પાઈને બંનેને છોડી દો આગળ આવે તે મા ને પાછળ આવે
 તે પુત્રી ગણવી. આથી તે સ્ત્રી ઘણી આનંદ પામી અને પો-
 તાના મનનો વેલેમ ભાગી નાંખ્યો.

સવાલ—વિદ્યાથી કાણ વધારે છે?(સાર શું છે) અને લ-
 ક્ષ્મી કરતાં બીજી જુશાકી કે પૂત્ર હમેશાં લાંબી મુદત સુધી
 જીવે તેના કરતાં બીજી જીવવું કયું સાર તે હું પુછું. મેશધી
 વધારે કાણ કાણ. અને પોતાના શરીર કરતાં બીજી કાણ વ-
 ઢાલુ? દુધ કરતા બીજી ઘોળી વસ્તુ કાણ. તેનો ઉત્તર વખાણ-
 વા લાયક આપો? પાણી કરતાં સ્વચ્છ ચીજ કઈ. અંધારાથી
 બીજી ધોર અંધાર કયું? સોનાના ધરેણું કરતાં બીજી કયું

ધરેણું સાર. તેનો સારાંશ કહો. દાન કરતાં સારું કહું. (દાન કંઈ ધર્મદાન આપવું તે) પ્રણય કરતાં બીજી પવિત્ર વસ્તુ કંઈ, અને બ્રાહ્મણથી કાણ સાર. તેનો મહીમા હે મીત્ર તમે કહો. જવાબ—વિક્રમ કહેછે કે સ્ત્રી તું સાંભળ અને તેનો ખરો બોદ તું મનમાં વિચાર તું તારા આ મનમાં વહેમ શું કરવા માવે છે મારો જે ખરો ધર્મ છે તે તને હું કહું છું. વિદ્યાથી વિવેક સારો, પૈસા કરતાં કીર્તી સારી, અને આખર તે છોકરા કરતાં વધારે જીવે છે તે નકકી સમજવું. મેશ કરતાં કાળો તે નકારો છોકરો અને શરીર કરતાં આખર વડાહી. અને દુધથી બિજાણુ તે દાન કે જેથી કુળનો મહીમા વધે છે. પાણી કરતાં નમ્રતા એ ચોખ્ખી વસ્તુ છે. અને અજ્ઞાનપણું તે રાત કરતાં પણ વધારે અંધારું ધોરછે. તેમજ ધરેણું કરતાં ગુણ તે ધણે દરજેસારો છે. તે તેનો મૂળ અર્થ સમજવો. દાન કરતાં દયા સારી. અને પારકાનું ભલુ કરવું તે સૌથી સાર છે તેમજ જે અહારપથી વરતે છે તે બ્રાહ્મણ કરતાં સારો છે તે વાત માણસને વચને ફરી નકકી માની લેવી.

૫૧૭ ૧૪ મા.

પરોણાગત—આગતા	વા, સાંભાળ. જતનો	ની, સુધી, સાવચેતી
સ્વાગતા કરવી, સેવા	ચાકરી.	ચક્ર-જનનીવાળો પડદો
કરવી પરોણાનીચા	આવકાર—આદરમાન	કકડીને—અતીશય ધ-
કરી.	તાપણી કરાવવી—દેવ-	ણીજ.
ભટકતો—રખડંતી, અ	તા સળગાવવો.	અડાવીગયો—આધગિયો
થડાતી, રઝળતી.	બળતણ—સાકડાં.	વાટમાં—રસ્તામાં
ટોળી—મંડળી, જ્યો	ખંડ(સં)ભાગ,	રીતભાત—રીવાજ, આ
ખરદાશ[સં]રક્ષણ, સે	જગૃતી (સં) સાવધાન	લચલગત.

ભરોસાથી-વીસ્વાસથી	કર્મીધર્મ(સં) ઉપરી	સિગ્ન-શીક્ષા.
ત્રાસથી.	ધર્મકુરૂ, આચાર્ય.	રાજકારભાર-રાજવી-
પોટપો-સુતો	વારસા-માલકીમાં	શેનું કામકાજ.
ઉશીકાઉપર-તકીઆકી	(આ) અધિકાર	સ્વતંત્રતા[સં]આપણુ
પર.	દાવો.	દી. આપજાણત્યારી
ગલરાટ-અકળામણું	નુકર(આ)નકકી, આ-	આઆદાની(કા) સારી
ડેરા-તંબુ, પાલ.	દાલ, કાયમ.	હાલત, ચડતી.
આમજો વળ, આંટો	નીગવામાં-દરાવવામાં	સરંક્ષણ(સં) સંભાળ,
નૂળગી-ળીલકુલ, બ	કાયમ રાખવામાં.	ખસાવ.
રાખણ સચુળી	રાખસો-માણસો.	ઉમેરો-વધારો.
તીરપાઈ-ત્રણપાઈયા	કર(સં)વેરો, જકાત.	ગેરવ્યાજળી-જોટુંકા
ની ઘોડી	સત્તા(સં) અજત્યાર	મ.
વારાફરતી-એક પછી	અધિકાર.	પાઠ-૧૬ મો.
એક, વારંવાર	વંશપરંપરા(સં) વંશ	મહાસાગર(સં)મોટાદ
પાઠ ૧૫ મો.	ના આદમી છવે ત્યાં	રીઓ.
ખ્રિષ્ટિશ(અ)અગ્રેજની	સુધી	બહેલ(સં) મગરમચ્છ,
અગ્રેજ.	શરતો-કચ્છલાતો, જો	એક જનતનું માછલું.
રાજનિતિ(સં)રાજકાય	લીઓ.	શોધ(સં) તપાસ,ભા-
દા.	અટકાવી-રોકી.	ળ; ખખર.
પાલ્લીમેન્ટ[અં] કાયદા	તંનસાફ (આ)સુકાદો	રાજ-ખુશી.
ખાંધનારી સભા	દમડી(સુ)ખદામભાર.	ખોરાક-ખાવાનું.
કાયદા(આ) ધારા, રી	ફિરફાર-ઘટાટો વધા	ક્રોતાન(અં) વહાણનો
વાજ.	રો. બદલવું.	ઉપરી તે.
ખજતવવા-લાણ પાડવા	અજત્યાર(આ)અધિ-	ખલાશી(અં) ખારવા,
અમલમાં આણવા	કાર.	નાવીકું
મનાવવા.	અન્યાય(સં)જોટો ધન	સાફ-સ્વચ્છ
અમીર[આ] ઉમરાવ	સાફ, અપરાધ જે	ફરિયાઈ(કા)સમુદ્રના,દ
ગ્રહસ્થ માણસ	રવ્યાજળી ન્યાય	રીયાના.

પાંચર-સપાટ, સરખા, વાળી.	ગરની બીન ઉપરો
સીધુ, પાંધર.	ગી.
જમી-બંધાઈ ગયા, સવાળા, યુરોપી.	સુખ-એવકુશ
જડ થઈ ગયા.	નાશ-નકશાન, ધાત
સ્થિતિ(સં)હાલત	બંધાવી-પગાવી, દબાવી.
અસ્તપામ્યો(સં)આથવૃદ્ધિ(સં)વધારો.	વી.
મ્યો.	હરવ્યસન(સં)ખોટી ટેકાચ છે-છેતરાય છે.
ઝળઝળુ-કેન્દ્રેશ, અજવાલ	ખમતુ-વેડતુ.
વાશ.	ભાતી-ખરાબ
અંધકાર(સં) અંધાર.	અવસ્થા(સં)હાલત
ભયંકર(સં)બીહાંગણું, દેખાવડા-રૂપાળા, ખુબીરદારો(શ)વતન	વાળા, દેશાધી.
વીકાળ, બીકવાળુ.	અસુરત
પ્રકાશથી(સં)અજવાસદાયરણી (સં)સદશુભગીર(શ)વતન, વાડી	વાળી[સત-આચરણી]
જાથી, ચળકાટથી.	વજ્રકા વગેરે રચાવ
ઝગઝગતા-ચકચકતા	પ્રમાણક(સં)સત્યવાર મીલકત.
માલુમ-નજરે પડે છે	દી, સાચા
દેખાયછે.	સંકટ [સં] દુઃખ.
ક્રાંતર-ગુફા.	ધીરજવાળા-ધૈર્યવાન,
લોકડી-શીયાળ જેવું	સભ્યતાથી (સં)ભલ
જનાવર	મનસાઈ, સાલસાઈ
વિકરાળ(સં)બીકવાળું	મરજદાથી.
ભયંકર, ડરલાગેતેવું	દોસ્તી(શ)મીતતાઈ,
દંકાએલા-સંતાએલા	ભાઈબંધાઈ.
પાઠ ૧૭ મો.	ગુજરાન(શ)નીવાહ,
ભૂમિ(સં)જમીન, પૃથ્વી	ગુજરો.
મૂલ્યવાન(સં)કીમતી	વસ્ત્રા-રહ્યા
વધારે કીમતના	મદિરા(સં)દાર
વિસ્તીર્ણ[સં]વીસ્તાર,	નકામી-નજીવી, દમવ અટકાવીએ-રોકીએ.

પાઠ ૧૮ મો.

ગુરત્વાકર્ષણ(સં)ભાર-
તું ખેંચાણ (ગુરત્વ
આકર્ષણ.)

કદ(આ)માપ. લંબાઈ	લદ[આ]સીગા.	ચોપારા[સ]ચારેખાળુ
પોહોળામનું માપ.	કિચલી-પડીગ્ગય નહી	પસરે[સ]ફેલાવોથાય
રજકણ[સ]કણી-રજ.	મુશિકલ(આ)અધર.	સુવાસ(સ)સારી ખુ-
પ્રમાણ(સ)મુકાબલો.	કુસ્તી-કળાથીલડવુંતે.	શબો, સુગંધી.
હલકુ-ઝોછાતોલનું	દહેસત(કા) પીક.	સતગુણ[સ]સોગુણ.
ધાડી-ગ્ગડી, કકણ.	પાયો-મૂળ, ટેકણ.	ખાસ(સ)ખરા. મૂળ.
પોહી-છુટો બળદ.	સ્થિર(સ)કાયમ, હાલે	નીમ(સ)ધારા નિયમો
ખપ-જરર.	ચાલે નહી તેનું.	સીમ-હદ, મર્યાદા.
આકર્ષણ(સ)ખેંચવુંતે	પાઠ ૨૦ મો.	ભંડાર(સ)ખજાનો.
કરા-ભીંત, હીવાલ.	સુકૃત(સ)સારકામ.	ગાજા(સ)હુકમ, કર-
ગરગડી-ધરેડી, જે ક-	સુધા(સ)અમૃત.	માશ.
વા ઉપર હોયછે તે	દખમુ-પારસી લોકનું	ધનિસાદી (આ) અદલ
યુક્તિથી(સ) કૃપાથી,	મસાણ, ભસતો.	ચાલનારા.
તદખીર, હીકમત.	સરજી-પેદાયધ જન્મી	ભલી-સારી.
પાઠ ૧૯ મો	અવતરી.	કલટ-ઉમંગ, ધૃષ્ટિ,
ગુરુત્વ મધ્યખીંદુ(સ)	અધિક(સ)વધારે.	હોંશ.
ભારની વચમાંની	ભાવે (સ) હોંસે, ધ-	સદા-હમેશાં.
જગ્યા.	ચ્છાથી.	ભીડ-વિપત્તી, શંકા,
સમતોલ(સ)સરખુ.	આવરદા(સ)આયુષ્ય,	આપદા.
ગુરુત્વરેખા(સ) મધ્ય	ઉમર.	મોહજનજે-મોહણી ર-
ખીંદુથી દોરેલીલીટી	બિપભોગ(સ)સુખભો-	પી જનન.
ટેકો-આશરો, મદત,	ગવવું.	કીરપાથી(સ)મેહેરયા
આધાર.	સંસારી[સ]દ્વિનિયાની.	નીથી.
મધ્યખિંદુ(સ)વચમાં-	અડખડ-અકબકાટ, લ-	મરણ(સ)મોત
નું ટેકાણું.	વારો.	ઝડપશં-જલદીથી લઈ
આંકણી-રૂલ, લીટી	સંજોગ(સ)મેળાપ, મુ	લેશે.
દોરવાનું લાકડાનું	લાકાત.	ભો-ખીક.
હથીઆર.	પુખ્તો[સ]કુલો.	બજન[સ]ગીત.

નકે(સં)મુવા પછી દુ-	વાસ-ઠેકાણું, રેકાણું.	ગુલાલા-એક જાતનું
જટ માણસોને રહે-	કબરસ્તાન(આ)મશા-	સરસા કુલ થાયછે.
વાનું ઠેકાણું.	જુ કે જ્યાં મટલાછોએ(કા)છોકરાંએ	
સ્વર્ગ(સં)કેલાસ.	દડાંછે તે જગ્યા.	લાલી-તેજ, રૂપ ખુ-
જન્યુ(સં)બકતીકરં.	શોકાતુર[સં]ચીંતાવા-	બસુરતી,
માગુ.	જુ. (શોક-આતુર)	તરણ[સં]જીવાન બર
સત મારગ- સાચો	મસ્તાની(કા)તોફાની.	જોસમાં આવેલાંને.
રસ્તો.	ગોર(આ)વિચાર.	વાઠીકા(સં)વાડી.
દરશાવે-દેખાડે.	અથાક[સં] અતિશય,	કાળજી-ધ્યાન, ચીત,
મુકિત[સં]ઓદ્ધાર.	ધણી, જેનો પાર ન-	મન.
જગરાય[સં]જગધણી	હિં તેટલા.	ખાખ-રાખોડી.
પરમેશ્વર.	સમો-સમાન.	લાણુ-બગાડ નુકશાન
સ્મશાન(સં)મશાણુ.	ગગન-આકાશ.	આપદા(સં)ચીંતા, ફી
ગંભીર[સં]વજ્જર.	ભણી-તરફ.	કર, સોચના.
દશદિશ(સં)દશદીશા	ખાળતી-ખાજેછે.	
શોક-દીલગીરી.	લાહે-બળ્યા.	

કવિતાની સમજૂતી.

આ દુનિયામાં આપણે જન્મીને શું કરવું? સારાસારા કૃત્યો કરવામાં આપણું મન વાળવું. સાઈ કરીને વળી તેથી પણ વિશેષ સાઈ કરવું કે તે બધાથી સાઈ થાય. પરમેશ્વરનો ખરા અંતઃકરણથી ઉપકાર માનીને આવરદાઈપી અત્રતનું પવાણું પી જા. (મતલબ કે જીંદગીનું સાર્થક થાય તેમ કર) શંસારમાં પરમેશ્વરે જે જે જણસો બનાવેલી છે તેનો તું સારી પેઠે ભોગ લે [સારી રીતે વાપર] કારણ કે પછીથી કોઈ પણ બોલ્યા શિ-

વાય મુજે મોટે મરી વડું પડશે, ચારે બાજુએ જે સારા ઉપ-
ચોગી કૃત્યો દેખાયછે તે તોડી લ્યો (અર્થ કે સારાં સારાં કૃત્યો
કરો) કે જેથી જેમ જેમ આગળ વળજી તેમ તેમ આપણી સા-
રી કીર્તીનો વધારો થાય. બીજા માણસોના ભલાના અર્થે જે
સારા કૃત્યો કીધા હશે તો તે સો ગુણ ધણો ફાયદો કરશે અને
તે ફાયદો રૂપ અને ગુણમાં સંપૂર્ણ કહેવાશે. - ૧

હે દીનાનાથ તેં જે જે ધારા બનાવેલાં છે તેની કંઈ પણ
લક્ષ માલમ પડતી નથી. તે સઘળા ડહાપણના ભરેલા અને વ-
ળી દુનિયાને જીવાડનારા છે. તારા હુકમો સાચા, ચોખ્ખા અને
વળી ન્યાયના ભરેલા છે તે જોઈ મારા અંતઃકરણથી અને ઉ-
મંગથી હમેશાં પાળું તો પછી મને કોઈ પણ વિપત્તિ પડે
નહીં ઘણી ઘણી વખત હું મોહરૂપી જાળમાં ફસાઈ જઈને છું
પણ તારી મેહરબાનીથી છુટો થાઉ છું. તેં મોતરૂપી જે દંડ બ-
નાવ્યો છે તે સારો છે કે જેની બીકથી મેં એકશીખામણ લી-
ધી છે એ તો મને ખાતરી છે કે કોઈ દીવસ મોત ઝડપશે ખરું
તે બીકથી હું કેવી રીતે બચીશ. જો હું હમેશાં સારી ચાલ
ચાલી ઇશ્વરનું ભજન કરીશ તો તે બીક મને ઝાઝી નડશે નહીં.
માણસને મરીને જવાના એ રસ્તા છે ક્યાંતો સ્વર્ગમાં કે ક્યાંતો
નર્કમાં. (જો સારાં કામ કીધા હશેતો સ્વર્ગ નહીંતો નર્કમાં) માટે
હે પરમેશ્વર હું તને વિનંતી કરું છું કે તું મને સાચો જે રસ્તો
તે તું બતાવ. તે એવો કે આ જીવ તારી કીર્તીના ગુણ તેનું
સ્મરણ કરે, તો તેથી હે જગતના દાતાર તું મારે આદાર કર.
(૨) મશાણુ એવે ઠેકાણુ આવેલું હોય છે કે જ્યાં નદી, દરીઓ
ને કીનારો ખુલ્લુ મેદાન હોય ત્યાં અને તેની ઉપર ફક્ત આકા-
શ હોય છે. જો આપણે ત્યાં દશ દિશા તરફ નજર કરી જોઈશું

તો બીઆમણુ લાગશે ને ત્યાં ઉદાસી તથા બીક રહેલી છે. એ વી જગ્યાને કોઈ મસાણુ (હિંદુમાં) કોઈ દખ્ખન (પારશીમાં) કોઈ કબીરસ્તાન (મુસલમાન) કરીને કહેછે. તે જોતાં વારને ઘણા દી-લગીર થઈએછીએ ને ત્યાં આપણું સઘળું કૌવત નરમ પડી જાયછે. હે મનુષ્ય જ્યારે હું આ ઘોરની કોકરથી અંતઃકરણમાં વિચાર કરુંછઉ ત્યારે ઘણા ગુણ વિચારતાં અંતે હું હારી જઈ દલગીર થાઉ છઉ. જ્યારે મસાણુમાં મડદુ બજે છે ત્યારે ત્યાં આગળ રાતાપીળા રંગના ભડકા દેખાય છે. ને ધુમાડો સિંદુર ના જેવો રાતો તે આકાશ તરફ જાય છે. ત્યાં ચારે તરફ ન-જર કરતાં આકાશ સિવાય બીજું કંઈ દેખાતું નથી. તેથી એક સારી શીખામણુ મજે છે કે હે જીવ તું હવે સારા કામ કર, વ બી મને એમ થાય છે કે મોટા મોટા પુરૂષો મરી ગયા અને આપણે પણ આજકાલમાં જતા રહીશું. શાથી કે મોત પવનનો ઉપર સ્વારી કરેછે અને તે બધે રખડતો મનમાં ખુશી થાય છે (કે હમણા પકડુંછું) માટે એક ધડી પણ જીવવાનો ભરોસો નથી પલકવારમાં મોત ઝડપી જાય છે એટલા માટે મોતરૂપી જે અ જી તે ઘણી તરેહથી મનને બાજે છે, ગુલ્લાલાના ફુલ જેવા છોકરાઓ તે પોતાના ગાલની લાલારા છોડી દેછે અને પ્રફુલિત થએલી સુંદર વાડી તે જરાકવારમાં જંગલ તુલ્ય થઈ જાય છે. [સારાંશ કે કાયા હમણે છે અને નથી] માટે હે માણસ તું મન-માં કંઈ સમજણુ રાખ ને મોતના ડરની કંઈ બીક રાખ. તે-મજ મોતવીશે કંઈ પણ ધ્યાન રાખ. કારણ કે આ કાયા કોઈ દહાડો બળીને ખાખ થઈ જવાની છે આમ કોઈ દહાડો નક્કી થશેજ. અને મરવું તેતો નક્કી જાણવું. માટે હું પાપ કરવું છો-ડી દધને પુન્ય અને ધર્મજ કરું નહીંતો કોઈ વખત ભારે તુક-

શાન થાય. શરીર મરી જાય છે પણ કાંઈ જીવ મરતો નથી. તે જાણીને હું હોંશીઆર રહું કારણ કે જે પુન્ય કીધાથી કાંઈપણ વાતની ફીકર નથી. પણ જે દુષ્ટ માણસ હશે તેને બીક છે.

પાઠ ૨૧ મો.

—oOo—

જગત[રાં] પૃથ્વી, દુનિયા. વસનારા-રહેનારા. અસહના-જીવના વખતના જમાનો[આ] વખત, સમો, કાળ. પ્રાચીન[સં] જીવનો, અસલ વ્યવહાર(સં) આપવા-લેવાનો સંબંધ. ધસવીસન[આ] ધસુખ રીસ્તનું વર્ષ. શુભારે-આશરે. ઘોઠકારે-વગર અડચણે. મુદત[આ] અવધ તારીખ, નક્કી કરેલો વખત અત્યંત[સં] અતિશય	ધણુંજી, વીશેષ હકીકત[આ] બીના હેવાલ. પાઠ ૨૨ મો ભુમધ્ય[સં] જમીનની વચમાનો ભાગ (ભૂ-મધ્ય) મનુષ્ય[સં] માણસ, પુરુષ. ગાદી(કા) તખ્ત, આસન ખેસવાની જગ્યા શોભા(સં) રચના, સુંદરતા, દેખાવ. પાદશાહ(કા) પાદશાહ આગસુ-મુસ્ત, દગ્ગદ્રી ચઢાઈ-સ્વારી કરી. નપાટ-નાદાન, નહારો સુખા(આ) હાકમ. પાઠ ૨૩ મો	સ્વતંત્ર[સં] આપખખત્યારી, કોઈના તાબે નહીં તે. ભુમસો(કા) ચઢાઈ. ઉજડ-વસ્તીવગરનું મદદ[આ] આશરો સહાય, કૂમક શૂરવીર(સં) શૂરો, ખહાદુર માણસ. જ્યુ(અ) યાહુદી લોકો દેવલ-દેવસ્થાન, દેવાલય, [દેહેર] પૌત્ર(સં) છોકરાનો છોકરો. સેખ(સં) પુરાવો, દસ્તાવેજ સમાપ્તિ[સં] અંતઆવ્યો. છેડો, પુર થયુ પાઠ ૨૪ મો
---	---	---

દુકાળ(સં) મોઘવારી અનાજ પાણી ન- મજે તે(દુઃકાળ) પેગંબર(ફા) ધર્મગુરુ, મુસલમાની ધર્મ પે- દાકરનાર માણસ.	ખોદ, છોકરા વગરનું ખંડ(ફા)હુલડ, તોફાન ફીતુર. ખનાવ્યો-ઠરાવ્યો ક- યો.	વલગણ. હકૂમત(આ)હુકમ, અ મલ. ખાણવાજોગ-સાંભળ વા લાયક. વાણી[રા]હકીકત,ખ્યા ન, કથા. ઉથલપાથલ-ફેરફાર, ગરખડ. કખજ-તાખે, કખજે. સ્તંભ(રા)યાંભલો. ખસ્ત-[સ] મહેનત.
ખળવાન(સં)જોરાવર, મજામુત કુટ-તુટ, ભંગાણ પડી જયુ તે. ચાડી થવી કળ[સં]ગોતર, વંશ; ઓલાદ. ટકયું-રહ્યું, નખ્યુ. પરદેશી(સં)પરાયા દે- શના, ખીજ દેશના.	ખાઠ ૨૬ મો. ભવિષ્ય(સં)આવતોકા ળ, વખત દોહિત્ર(સં)છોકરીનો દીકરો. સર કયું-જીતી લીધુ ધતિહાસ[સ]અગાઉ ના વખતમાં જોળી ના ખનેલી તે. મત(સં)કલ્પના, વિ- ચાર.	ખાઠ ૨૬ મો. વિકટ(સં)ખેટ, જે ની ત્રણ દિશાએ પા- ણી અને એક દીશા- એ જમીન તે. વિકટ(સં)ખિહામણા, ભયંકર સંસ્થાન[સં] રાજ્ય. આતુર [સં] હાંશીલા, ખુશી. કળાકૌશલ્ય(સં)હુન્નર. સભા (રાં) મંડળી,ક- ચેરી. ધર્મક્રિયા(સં)ધર્મનું કા મ, વીધી.
ખાઠ ૨૫ મો રસાળ-ફળદ્રુપ. સ્થાપનાર(સં)સ્થાપન કરનાર, અનાવનાર. રખારી-ભરવાડ, ખક- રા તથા ગાયો ચરા વનાર. આખાદ(ફા)સારો વ- સ્તી ખેતી વીગરેમાં અઢતો ફળદ્રુપ: મિનારા (આ) જગી ઈમારત.	ખાઠ ૨૭ મો. કહાણીઓ-કહેવતો. ધનવાન(સં) તવંગર પૈસાદાર. હુમલો [આ] ચઢાઈ. ખેળી-જોડી.	ખાઠ ૨૮ મો. મ, વીધી.
ઉચ્છેદ-સત્યાનાસ, ન	વ્યવહાર(સં) સખંધ, શુદ્ધ(સં)અસલ. ખરા	

गरल-पुशी.	विगारे-अयावे.	माणे-माहाले, भोगवे
भाळखेट(सं) झांजडासंगत-सोयत	री गुन्हानी संभाणसद्गुरु [सं] सायो-	भोग-वैभव.
रापनार न्यायाधीश	गुरु.	पंड-शरीर, काया..
करण[सं] हेबुं.	किर्ती(सं)आणइ.	कसर[आ] पैसानो ज-
पाठ ३० मो.	कारण(सं)काम.	याव.
दुर्जण(सं) दौवत व-	जर[झ] पैसो.	तश्कर(सं)योर.
गरना, गरीय.	पूजन[रा] सेवा.	अग्नी[झ] देवता
मज्या-मणी गया, मे	परीबल(सं) धश्वर,	हाक्रेम(आ) अमलदार
गा थया.	प्रभु.	दातार[सं] सप्पी, पुन्य
ज्या-टोणा.	अज्यारा[सं] भलुनुं	वान.
मुसाइरी-प्रवास, र-	सुगुद्दी(सं) सारी अकल	कायर-आणसु.
टण,	(सु-सारी गुद्दी-अ-	जोगी[सं] गावो, संत
प्रदक्षिणा(सं) आसपा	ककल)	वेरागी
स कुंडाणुं इरनुं ते,	सइण[सं] सारा इण,	जोगी[सं] संसारी, भो
भाये-उपरी.	सार्थक[सं-इण]	गवनारो.
पाठ ३१ मो.	शुभ(आ) कण्ठुस, भ-	गुलुका [सं] पतीवत्ता
अवगुणु(सं) गेरहायदो	णीयुस, अणील.	स्त्री, वेभ्या, कश्याण
भोजन(सं) भावानुं	नीदान[सं] दान नहीक-	सती(सं) प्रतिव्रतास्त्री
नभावे-पगेलागे.	रे ते.	अशुर(सं) दैत्य, राक्ष-
दंडवत[सं] लाकडीनी छिद्र-अण, कलंक.	पाणी-सीवाय, चीना	स, दानव
माइक लांया थई	कलंक(सं) ओक छिद्र, अ	सुर(सं) देवता.
नमनुं.	वगुण, तोहोमत.	जती(सं) गोरल, सा-
डोडे-होशे.	नादानी (झ) जेवकूझी,	धु
धासे-नुकशान करे.	मुर्खपणुं.	पाण्ड(सं) ढोंग.
दाम-पैशो.	भोग-वैभव.	पवीत्र(सं) सत्यपूष
मोहोरो(झ) पंढर इपी	कपणु-कण्ठुस, अणील	सुधर्म(सं) सारा धर्म
आनो शीकडा.	राये-पुशीथाय.	अधर्म(सं) कुमार्ग, न-
		हारो.
		रं न्याउया-शेवडाव्या

દુઃખીકીધા	રજ્યો-પેદાકીધું	ધર્યો-ધારણ ક્યો.
ભુવન[સં] ધર	નીંદા-અદ્ભોષ.	શીળ-અહમચર્યવ્રત,
ભંજ્યાવ્યા-ભગાવ્યા	શ્રાપ(સં) ખરાખ આ-	રાતીપણું,
અપજસ(સં)ખોટીઆ	શીરવાદ, અદ્દુઆ	તત્વ(સં)સાર, સારાંશ
ખર, ખોટીકીર્તી.	વંદ્યા(સં)નમસ્કાર ક-	મતલબ
રટે(સં)જપે.	ધા.	ખરચુ-વાપરયું

કવિતાની સતજ્યુતી.

—oOo—

જે આપણને પાણી આપે ને પાય તેને આપણે ખાવાનું આપવું,
જે આપણને આવી માથુ નમાવે તેણે આપણે ધણા હેતથી ન-
મસ્કાર કરવા. વળી આપણા વાસ્તે જે કાંઈ પૈસો ખરચે તો
આપણે તેનું મોહોરનું કામ કરવું, અને આપણો કાંઈ જીવ જ્યા-
વે તો આપણે તેના દુખમાં ભાગ લેવો જોઈએ. કાયદા ઉપરતો
દશધણો કાયદો મન, વચન ને કાયાથી કરવો ને જે અવગુણ
ઉપર ગુણ કરે તે માણસને મોટો સમજવો [તેણે પોતાનું જીવ-
નું સંકળ કર્યું એમ સમજવું]

જે ધણો ઉંચ (સારા ગુણવાળો) હોય તેની ભાઈબંધી કર,
અને સાચા ગુરની સેવા કરો [સાચો ગુર હોય તેનેજ ગુર કેહેશે]
વળી આખર મેળવવાને લોભ કરો અને પૈસો મળે એમ હરેક
કામો કરો, વળી ખીજનું ભડુ થાય એવા કામ કરો ને પરમેશ્વ-
રનું પુજન કર. વળી વિદ્યાનો અભ્યાસ કર અને પોતાના કુ-
ળનો ધર્મ વીચાર. [જે ધર્મ છે તે ભૂલવો નહીં] અને પાપથી
ખીને વેપાર કર. અને વળી સારા માણસની સોખતમાં રહીને

મારો બુદ્ધિવંત થા. અને સામળદાસ કવી કહે છે કે હીરાણી પરમેશ્વરનું સ્મરણ કરી તારા અવતારનું કલ્યાણ કર.

જે બખીલ માણસ હોય તેના પૈસાને દાટો. (કારણ કે કા-
ઘ સારા કામમાં ધન ખર્ચતાં તેનો જીવ ચાલશે નહીં) જે
કાઘને કાંઈ પણ આપતો નથી તેના મોંને દાટો. (અર્થ કે તેનું
મોં સંતાડો) વળી જે માણસ કંજુસ હોય તેનું કામ દાટો. અ-
ને સ્ત્રી સિવાયના સુખને પણ દાટો વળી પોતાના ઘરનું કાંઈક
કલંક હોય તેને પણ દાટો અને જે વાત ગુપ્ત હોય તેને પણ
દાટો. વળી પોતાનું દુષણ હોય તેને પણ ડાટ. અને માણસના
છોકરવાદીપણાને પણ દાટ. વળી ગરીબ માણસના ડહાપણને
પણ દાટ. અને જે બીબા માગીને વૈભવ ભોગવતા હોય તેના
વૈભવને પણ દાટ. અને સામળકવી કહે છે કે શરીરના દુઃખને પ-
ણ દાટો. અને બળાત્કારે સન્યાસપણ અથવા સાધુપણું પાળવું
તેને પણ દાટો. [૩]

જે કંજુસ માણસ હોય છે તે પેટ ભરીને અન પણ ખાતો
નથી તેમ શરીરે ખરાબર લૂગડાં પહેરતો નથી. કાઘને પણ કાંઈ
ચીજ ધર્માદા તરીકે આપતો નથી, અને તે તરેહવાર ગમતો ક-
રી ખુશી રહેતો નથી, વળી જે કંજુસ હોય તે કાંઈદીવસ મો-
જશોખ પણ ભોગવતો નથી. અને રાત કે દીવસ તે પુરી રી-
તે સુખેથી ઉઘતો નથી વળી બખીલ માણસ પોતાની કાયાનું
પણ ખરાબર જતન કરી શકતો નથી. વળી તે ચીકણા માણસ
કરકસર પણ વધારે કરે છે શાથી કે રખેને માફ. ધન ખુટી જાય
પણ સામળભટ કહે છે કે તે પૈસો ચોરીમાં જશે અથવા અ-
ગ્નીથી બળી જશે અથવા કાઘ સરદાર લુંટી જશે. (ત્યારે હા-
થ ધસીને રહેશે.) (૪)

હમેશાં કંજુસ અને સખી માણસને વેર હોય છે. ને ખી-
કણુ અને શરા માણસને વેર હોયછે. યતી (અથવા સાધુ) અને
સંસારીક માણસને પણ વેર હોય છે. અને ખાલી અને પૂરા
માણસને વેર હોય છે. સાચાને અને જુઠાને પણ વેર હોય. સતી
અને ગુણુકાને પણ વેર હોય છે, તેવી રીતે દૈત્ય અને દેવને પ-
ણુ વેર હોય છે. અને વળી ગોરજીને તથા વૈરાગીને વેર હોય
છે; વળી ઢોંગી અને ધર્મીષ્ઠ માણસને વેર હોય છે તથા બેવ-
કૂદ અને પંડીત માણસને વેર હોયછે. વળી સત્યમાર્ગ અને ક-
માર્ગવાળાને વેર હોયછે. એ રીતે સામળદાસ કહે છે કે આના
મેં સ્વભાવિક વેર કહ્યાં. [૫]

જેણે ગરીબ માણસને દુઃખ દીધા તેને મોઢે ધુળ પડી. વ-
ળી જેણે ધર ભગાવ્યા [કોઈના મકાનો ભગાવી નાંખ્યા અથવા
કોઈના ધરમાં લડાઈઓ કરાવવી તે] તેને ધુળ પડી. વળી જેને
અપકીર્તી મેળવી તે મોઢે ધુળ પડી અને જેણે ચાલતી પાણી-
ની નીકામાં પગ દીધો (ધર્મનાં કામો બંધ કર્યા અથવા કરાવ્યા
અથવા કોઈનું ભલું થતું હોય તેમાં રોકાણુકરી) તેને મોઢે ધુળ
પડી. વળી જેણે જમીનમાં ધન દાટ્યું તેના મોંને પણ ધીકારછે.
અને શામળ કવિ કહે છે કે જે પરમેશ્વરનું નામ જપતો નથી
તેને પણ ધીકાર છે, (૭)

જે માણસે કાંઈપણ પાપ ના કર્યું. જેણે કોઈની બદબો-
લ કરી નહીં. જેણે કોઈના આપ લીધો નહી. કે જેને સૌને નમ-
સ્કાર કીધા તેજ કમાયો (બધાસાથે નરમાઈથી વરત્યો) તેમ જેણે બ-
રાબર રીતે ધર્મ પાળ્યો. જે કોઈને પણ જુદું બોલવાને પણ
કહેતો નથી. જેણે શીયળવ્રત પાળ્યું (વ્યભિચાર ના કીધો અને
અપની વસ્તુનો તપાસ કર્યો તેજ કમાયો, વળી જેણે પોતાને હા-

ધે ધન વાવરયુ અને કોઇને પણ ખાવાનું આપ્યુ તેને વાસ્તે
શામળમટ કહે છે કે ખરેતો એજ આ પૃથ્વી હાપર કમાયો કે
જેના હાથથી બીજા લોકોનું બહું થયું.

પાઠ ૩૨ મો.

પ્રખ્યાત[સ]નામીઓ, જીજ્ઞ(આ)નજીવી, હ-
જાણીતો. લકી, તુચ્છ.

આસના વાસના-સેવા આચીંતી-એકદમ, વ-
ચાકરી, ખરદાસ. ગર ઝોળખાણે.

આરો-કીનારો. ઊત-ખંડી-અદન.
યાંતી જગ્યા.

તજવીજ-તપાસ, ચો-
કસી. પુઠે-પછવાડે.

ઝોળગંવી-આરપાર
જયુતે. હિંમત-ખાહાદૂરી, ધી
રજ.

ઉતારો-મુકામ.
હાંકી-કાઢી. કટાર[હિં]એક જાતનું

સંધ્યાકાળે-સાંજે. લોકોનું હથીઆર.
ચરવાને-ખાવાને. સર્વસ્વ(સં)અધુસધળું

હોશ(ફા)કાંવન, જોર. પગરખા-જોડા.
ગાત્ર, હીમત. હોકાયત્ર(સં)વહાણ-

ખખર અંતર-સમા-માં દીશા જોવાનો
ચાર. હોકો. અરઆવી-પારપડી.

નિર્ભય(સં)ભયવગર. સામ-સોગન, સપત,
ઝીલતી-ઝોલતી. કસમ.

દીલગીર(ફા)અફસોસ નવસો[સ]વગર લુધ-
લોથ-મડદુ. ડાનો; નાગોપુગો.

દયમાં, હૈયામાં.
પ્રખળ [સ] જોરાવર,

નોંધ-યાદી.
સુરવાળ-ચોરણો.

વહેમ-અદેસે!
ભયભીત[સ]બીનેલો,

ભયમાંગરક થએલો,
અધોર [સ] વીંકાળ,

બીયામણું.
ખુડયો-ખુબીગયો.

લીલ(સં)શેવાળ.
દિલાસો[ફા]હીમત, ધી

રજ. સંપૂર્ણ(સં)પુરી
દરકાર(ફા)ગરજ, પરવા

અરઆવી-પારપડી.

પાઠ ૩૪ મો.

જન્મઝોડ(સં)જન્મ-
ની ખામી.

નિર્મળ(સં)ચોખ્ખું.
શ્વાસ(સં)વારા.

ગોંધ્યા-પુર્યા, ઢેદકીવા	પલાળી-ભીનાકરી.	પાઠ ૩૬ મો.
ઉગરેલા-ખચેલા.	પારકી-પરાઈ.	પુનાછટેડસ્ટેટસ (આ)
સ્વચ્છ(સં)ચોખ્ખા.	માહીતગાર-વાકેશગાર	પુનાછટેડ-જોડેલું સ્ટેસ
ખુદ્ધા-ઉઘાડા.	ગ્નણીતો.	રાજ્યો] ઉત્તર અમે-
કળટ(સં)દુખ.	પેનશીલ [અં] કલમ,	રીક્રમાં એક દેશછે.
સોખતીઓ-સાથીઓ	શીશાપેન,	(જોડેલા રાજ્યો)
મીત્રો, ભાઈબંધ.	વીભાગ[સં]વધારેભાગ	રૂપાળી(સં)ખુળસુરત.
ઉજ્જડ-ઝાડ નાશ	ભાગમાંભાગ.	અંધકાર(સં)અંધાર.
પામેલા એવા.	પ્રગટકરવું-ખહાર પા-	સુનકાર-સુનું, સુપા-
મેદાનો-રણો.	ડવું, જાહેર કરવું.	સુપ.
અવયવ-શરીરના ભા-	ઈશારતવીધા(આ. સં)	વદન[સં] મોં.
ગો.	નીશાની પારખવા-	વાકીફ-ગ્નણીતી.
અગત્ય-જરૂર.	ની વિધા.	ખળરદાર[આ.ફા]હોં-
સલામત(આ)ખેમ કુ-	ગામડી-ખાનગી નિ-	શીઆર, સાવધ.
શલ.	શાળવાજો.	હોંશ(ફા)ઉમંગ.
ભોગવે-પામેસહન કરે	મીચી-બંધ કરી.	પાઠ ૩૭ મો.
ખુદીમાન (સં) અકલ	કમનસીબ-અભાગ્ય-	સ્મરણશક્તિ [સં] યાદ
વાજો.	વાન, નશીબનો કુ-	દાસ્તી
અંધાપો[સં] આંખેથી	ટેલો.	સુરખી(ફા) તેજ, સુધી
જોવાય નહી તે.	દુર્દશા(સં) ખરાબ હા-	આતુરતા(સં)હોંશ, ઉ-
કૌવતબાળી(આ)જોર-	લત, ભુંડા હાલ.	તકંકા.
વાળી.	કલ્પિત(સં)ખોટીખના-	ચીંતાતુર (સં) ફીકર-
પરોપકારી[સં]ખીજનુ	વેલી.	વાળુ.
બહુ કરનાર.	આશ્રય(સં)ટેકો, આ-	તીણા-ઝીણાં.
કરામત(આ)હીકમત.	ધાર, મદદ, કુમક.	શુર(સં)અવાજ.
પાઠ ૩૫ મો.	અજ્ઞાની(સં) સમજણ	વેદા-કાપા.
કરપક્ષવી(સં) ઈશારત	વીનાના.	શીક્ષક(સં)મેહેતાજી.
વિદ્યા.		પછાડતો-અજાણતો.

પાઠ ૩૮ મો.

સવાલ[આ]પ્રશ્ન.
પાણી ભરાઈ આવ્યું—
આંસુ આવ્યાં,
અણુચીતી-અન્નણી.
હૈયું-મન, -હૃદય.
પોતીકી-પોતાની.
ઝોલામણાં-પ્યાર બ-
તાવ્યો.
મમતા(સં)પ્યાર, હેત
બચ્ચી-બોકી.
માડી-મા.
વીખુટાં-જુદા વેગળાં
દુખકારક(સં)દુખઉપ-
જે એવો.
પ્યાર[કા] હેત, માયા,
પ્રિત.
મહરથ[સં]આખરદાર

માણસ
મેળાપ-મુલાકાત.
કુશળ[સં]માહીતગાર
પાઠ ૩૯ મો.
નાસ્તીક(સં)પરમેશ્વર-
તે નહી માનનારો.
આસ્તીક[સં]પરમેશ્વર
છે એવું માનનારો.
ઉચરે-બોલે.
સરજ્યું-બનાવ્યું.
જગદીસે-પરમેશ્વરે.
નિરપયોગી[સં]વગર
કામનું [નિ:નહી-ઉ-
પયોગ-કામ.
કથન(સં)કહેણી.
ગાંડક-ગાંડો.
ઘાતકરે-મારે.
ડસે-કરડે.

અવસર-વખત.
ઉચાર-બોલ.
આળ-બોટું વચન.
પુત્રસમ[સં]છોકરા મા
ફક.
દીનદયાળ[સં]ગરીબપ
ર દયા લાવનાર.
નીરમળ-ચોખ્ખા.
ત્રાસ(સં)ખીક, ડર.
મલીન[સં]ગંદુ, મેકું,
પુચડ.
સેજ(હિ)પથારી.
પટ-લુગડાં.
પાંડ-શરીર.
વ્યાલ(સં)સાપ.
હણુ-હણુવાનો
અવર(સં)ખીજી
સધ્ય[સં]તુરત

કવિતાની સમજૂતી.

વગર આસ્તાવાળા માણસની આગળ પરમેશ્વર છે એવી
આસ્તા રાખનાર એક માણસ બોલે છે કે દુનિયાના બનાવનાર
પરમેશ્વરે આ જગતમાં પેદા કર્યું છે તે ધણા વિચારથી બના-
વ્યું છે, ઈશ્વરની બનાવેલી વસ્તુઓ છે તે એકે પણ નકામી ન-

થી તે સધળા માણસ જાતના સુખને માટે પરમેશ્વરે બનાવ્યું છે ત્યારે પેલો મુખ નાસ્તીક માણસ અહંકારથી બોલે છે કે ત્યારે દેખાડો. જી, માકણ, મચ્છર, જીવા, સિંહ, વાઘ, વડ અને સાપ અને પરમેશ્વરે પેલા કીધા છે તેા તે કેવા કેવા ઉપયોગમાં આવે છે તે દેખાડો. તે પ્રાણીઓ ધણા માણસના શરીરને કંરડીને ધણાના જીવને તુકશાન કરેછે. માટે જો પરમેશ્વરના મન માં દયા હોતતો કદી પણ તેવા પ્રાણીઓને જન્મ આપતજ નહીં ત્યારે આસ્તીક માણસ બોલ્યો કે હે ભાઈ તું એવું તોહોમત મૂક નહીં, પરમેશ્વર આ સધળી પ્રજાને પોતાના છોકરા તુલ્ય પાળે છે. એવો તે ગરીબની દયા જાણનારો છે. માણસ હમેશાં ઓખખા ન રહે અને સલાહસંપત્તી વસે એવા હેતુથી તેમના ઉપર ભય મુકેલો છે જો માણસ ગંદા અથવા મેલા રહે અને પોતાની પથારી [બીછાના] સ્વચ્છ રાખે નહીં, તો જી, માકણ, મચ્છર ને જીવડા દુઃખ દે પોતાના શરીર ઉપર વચ્ચ પહેરે નહી, અને તે સિવાય ગંદી જગ્યામાં તો તેમને મચ્છર જીવા કંરડી ખાય. એવી રીતે ધર અને આંગણું હમેશાં સાફ ના રાખીએતો સાપ, કાનખજુરા, વીંછીઓ ફરતા ફરતા કચરાના પુંજમાં આવીને ભરાય. વળી માણસ બધા સાથે લડી ઝગડીને જંગલમાં જઈ તે એકલો ન રહે તેથી વાઘ અને વડનો ભય મુકેલો છે.

જો કે આપણું આજસ તજવનાર પરમેશ્વરે કેવો કાયદો કીધો છે કે નાની ભૂલ પડેતો મુટી દે છે. શરીર અને ધર, વીગરે સ્વચ્છ ના રાખીએ તો જી, માકણ, મચ્છર, ચાંચડ, વીગરે કંરડે છે પણ મોટી ભુલ કરેતો તેને મોતની (મરણની) શીક્ષા કરે છે. [કોઈ માણસ સર્વની સાથે લડીને જંગલમાં રહેવા જાયતો તેને વાઘ વડ વીગરે જાનવરો તેને મારી નાંખે] જો

પોતે સાફ રહે ને બીજાને સ્વચ્છ રાખે નહીં, તો પવીત્ર માણસનો આ મોટો ગુનો પરમેશ્વર કદી પણ માફ કરશે નહીં, [કે આપણો પાડોશી પણ સ્વચ્છ ના રહે તો મોટું નુકશાન છે] માટે જગતકર્તાએ દયા આણી વિચારીને તે કામ કીધું છે. તે જ સમજી માણસ હોયતો બધું સમજે.

પાઠ ૪૦ મો.

સ્તુતિ (સં) પ્રાર્થના, ભક્તિ.
કરુણા[સં] કૃપાળુ, દયાળુ.
મજરો(હિં) ક્ષલામ, હિસામ.
સદ્ભાગી [સં] સારોભાગ્યવાન
તનવંત (સં) શરીરવાળા.
પ્રભુતા (સં) બળ, જોર તાકાત-
વળુધેવના-ભક્તિવગર.
ધારણા[સં] મનમુખો, ધીરજ.
મદની(સં)દુઃખ.
મળીની-મેશ,

નિર્મળ (સં) સ્વચ્છ, ચોખ્ખી.
કથશે [સં] બોલશે. વદશે.
જગપાળુ (સં) દુનિયાનો પાળ-
નારો.
રંજન [સં] ખુશી, ખુશ.
વંદશે (સં) નમશે.
વાનર (સં) વાંદરો, મરકટ,
નીજ (સં) પોતે.
અલ્પબુદ્ધિ (સં) કમ અકક્લ,
થોડી અકક્લ.

કવિતાની સમજૂતી.

દુનિયાની રચના બનાવનાર હે દયાળુ પ્રભુ તું અમારી ઉપર દયા કર, તું તારા ગૈશ્વર્ય વડે મારી અરજ દીલમાં ધરીને મારા રોગનો નાશ કર. હે પ્રભુ મને મુખી કરવાને સાર તારા હાથ અલાવ કે જેથી હું મુખીઓ થઈ તારું ભજન કર. તારી

પ્રાર્થના ન કરવાથી મને ધણું નુકશાન થશે. એવાજ સઘળા માણસોના વીચારોછે. જે મનુષ્ય આ દુનયામાં જન્મેલા છે તેમના દુઃખોનો હે પ્રભુ તેં નાશ કીધો જણાય છે, તેમને તે તારા પુત્ર અને પુત્રી સમાન ગણીને તેમના દુઃખની વખતે દુઃખ દુર કર્યા છે જે ઘડીમાં જેજે ઘડયા છે તેના ઉપર હે ઉપકારી પ્રભુ તે ઉપકાર કર્યોછે. તારા ગુણ ગાવાથી હે ગુણવંત પ્રભુ મારી લગારે લગાર આપદા જતી રહી છે. અને વળી મારા અંતઃકરણની દીલગીરી ધણી હતી તે મટી ગઈ અને મારી તુચ્છ ખુદ્દિ હતી તે મટી અને સારી ખુદ્દિ થઈ. તારા ગુણનું કોઈ કવી વર્ણન કરવાને આહશે તો તેના મોટા ફુગરો થશે. અમારા નખમાં પણ હમોને કાંઈ સહન થઈ શકતું નથી. તે દુઃખ કેટલા પ્રાણીઓ જીવતાં ખમે છે, આ દુનિયામાં છેતરવાને ધણા ઠગારા લોક ઉપાય કરેછે. પરંતુ હે દુનિયાના પાળણુ કરનાર પ્રભુ તું તેઓના પાપનો નાશ કરે છે. રજનો પાર પામીએ એવું કહી શકીએ પણ તારા ગુણનો પાર પામવાને હમાઈં ઉઠાપણુ આગળ આસી શકતું નથી. જણસો પહેરીને સેંકડો લોક ફરતા ફરે છે. પણ જે સારા ભાગ્યવાન હોય તેજ પોતે સારી ખુદ્દિ શીખે છે (એટલે અકકલ રૂપી સારા ધરેણા પહેરે છે.) માણસોને ખુશી કરવા વાસ્તે તરેહ તરેહના રંગો ખનાવ્યા છે. તે સઘળા હે સુખદાતાર સર્વના સુખને સાઈંજ તેં તે ખનાવ્યા છે. માટે જે ધનવંત તને નમસ્કાર નહી કરે (તાઈં સ્મરણુ નહી કરશે) તે માણસ વાંદરા તુલ્ય ગણાશે. તને તજી દેવા જે કોઈ માણસ વિચાર કરે તેને તારા માણસો પોતાનો દુશ્મન તરીકે ગણશે. જે કોઈ તારા ગુણની ગણત્રી કરવા જાય તો તે સ્મરણુ પામતાં સુધી પણ ગણી શકે નહી તારા ગુણ ગણતાં કદી પણ

પાર આવે નહીં માટે દલપતરામ કવી કહે છે કે હું શું થોડી
ખુદ્ધિ થી બોલી શકું (એટલે તેની ગણતરી કરી શકું)

પાઠ ૪૧ મો.

દીવાદાંડી- દરિયામાં	માં શહેર છે.	ને પથ્થર નેરનેર
ખડકઉપરમોટો દી-	એડિસ્ટન(સં)ખરાબા-	નીકળેછે તે.
વો મુકેછે તે.	નું નામ છે.	છોજો-છાલકો.
મથાળાં-ટોચ, મથક.	ઓટ-પાણીનું પાછું	ધોધવાટો- અવાજ,
સહીસલામત(આ)વ-	જવું. ભરતી.	સોર.
ગર અડચણે, ખે-	કસબી (આ) કીસબ	ગંધાતા(સં) દુરગંધ
મકુશળ.	વાજો.	મારતા.
સંગરવાર(કા)લોહાની	વાવાઝટ-પવનનું તો-	ધકકો-આચકોહડશે-
ખિલાડી.	કાન.	લો.
દીપમાળ (સં)દીવાની	શમ્યું-શાંતપડયું.	મહાભારત[સં]અત્યં
હારો.	કારીગર(કા)હુન્નર વા-	ત, મોટું.
ખરાબો-પાણીમાં ઢં-	ત પુરૂષ.	વહેળા-નાળાં.
કાયલા પથરો.	તબક(કા)થોક.	ગરક-સમાર્થ જાયછે,
ખારાપર-અંદરઉપર.	સહાયતા(સં)આશરો	ડટાઇજવું.
ઝખો-ખારી, છળ,	મદત.	પાઠ ૪૪ મો.
રવેસ.	નાશ-નુકશાન.	લાવા-પીગળીગએલા
ત્રીકોણઆકાર[સં]ત્ર-	પાઠ ૪૩ મો.	પથ્થરનો રસ.
ણ ખુણાના આકાર	ધરતીકંપ(સં)જમીન-	ટાપુ-ખેટ.
વાળુ.	નું ડોલવું.	ઉપસી-તરીઆવે છે.
કરામત-હીકમત.	જવાળામુખીપર્વત(સં)	ઉંચકછ વધીઆવુ.
પાઠ ૪૨ મો.	જે પર્વતના મોંમાં-	મેળવણી-ભગ.
ખસીમાથ(અ)ધ્વજાંડ-	થી બળતો રસ અ-	

પાઠ ૪૫ મો.**પાઠ ૪૬ મો.**

રતર.

ભાગ્ય(સં)નશીળ, દૈ-
સ.

છેતરવાને-હગવાને.

સાવધ(સં)સાવચેત.

દુષ્ટ[સં]ચંડાળ, પાપી.

કર્મથી(સં)કામથી.

પ્રમાણીક(સં)સત્યવા-

ન, સાચા.

તકશીરથી-ભૂલથી.

દુર્ગુણ (સં)નકારા ગુણ

ખોટીલત.

લક્ષણ (સં) ચાલચલ-

ગત, ટેવ, શેણ.

ધિકકારવા[સં]વખોડ-

વા લાયક.

સાચવટ[સં]સત્ય.

તિરસ્કાર(સં)ધિકકાર.

ધશ્વરકૃપા(સં) પરમે-

શ્વરની મેહેરખાની.

પાયો-મંડાણ.

જળ(સં)કાંસો, અંધન

ભવ(સં)જીવંગાની.

અંતકાળ (સં) મરતા

સુધી, [અંતઃકાળ]

અપ્રમાણીક(સં) ગેર

વ્યાજખી,

મુસાફરી(કા)રટણ, પ્ર

વાસ.

ધંજિશ(અ)ધંજિલંડના

રહેવાશી,

પોશાક-પેરવેશ.

ભભકાદાર- ભપકા-

વાળુ.

અચ્ચર(કા)ટટુ,

હરેલ- ખશીના જાય

તેવા.

મડમ[અ]ધંજિશભો-

કોની સ્ત્રી.

ફીરંગી(અ) ટોપીવા-

ળા.

પાઠ ૪૭ મો

જળમાર્ગે(સં)પાણીને

રસ્તે.

ખુશકી (કા) પગરસ્તે

પડછાયો-ઓળો.

કેવળ (સં) તદ્દન.

ફટો-પટકો.

ખુરખોં-મોંડા ઉપરખ

ળીદાર 'કપડું' નાંખે-

છે તે.

જનાનો (કા) ખાઈડી

ઓ.

સદા [સં] હમેશાં, નિ

પાઠ ૪૮ મો.

શ્રમ-(સં) મેહેનત, ક

પટ, દુઃખ.

વેકવો-ખમવો.

તળેટી-નીચલો ભાગ.

પડાળી-ધરની આશ-

પાસ છાપરી નાંખે-

લો ભાગ.

સીડી-નીસરણી.

કુડા-કણસલા, ભૂફા;

ટાંગી-આંધી.

મેવા-ફળફળાદી.

હોજ-પાણીનો કુંડ, હ

વાડો.

કમાનદાર(કા) કમાન-

વાળાં.

લપસતાં-ખશી પડતાં

ભપશી જતાં.

ગજવેલ-પાકું લોટું,

ખરભોટું.

પાઠ ૪૯ મો.

ખીહામણા-ખીકભાગે

તેવા, ખચંકર.

ખરખચડા-ખાડા ખ-

ખચાવાળા.

અકડાઈ-સીકડાઈ.

ખેખમ-નાશ.

વિકાળ(સં)ભયંકર	આરંભવાનેમાટે સ્વ-સરદાર-ઉપરી	
અવધી(સં)તોળા.	અહીં દીવસતે.	સદાવ્રત [સં] હમેશાં
ગુજરાન-ભરણુપોપણ	જોશ(સં)જોશીનુંકામ,	ધર્માદા દાન દેવાનું
સેવાળ-લીલ.	જોશ જોવાની ક્રિયા.	ઠેકાણું.
પ્રત્યેક-દરેક.	પ્રિયા(સં)ભારજ સ્ત્રી	ગાદા-ધસાઈગયા.
ગોખી-યાદકરી.	તૃણા(સં)તણખલાં.	જોખનવંતા(સં)જીવા
પાઠ ૫૦ મો.	મેર[સં]પર્વતનુંનામછે	નીઓ.
શ્વિટિશ[અં]ઈંજિશ,	સુખપાલ(સં) સુખનો	કનક(સં)સોનું.
ઈંજિશ.	મેનો. પાલખી.	કથીર-કલાઈ.
સત્તા(સં)અધિકાર.	કાસડ[આ]રટણ,	અકર્મી[સં]કમનશીળ
વિશાળ(સં)મોટો,લાં-	ખડતાં ફરવું.	વાન, અભાગીઓ,
ખો.	ફાડ(સં)સો સાખ.	હીણભાગ્ય.
ઉતારો- પરદેશમાં	ગાંઠે-પાસે.	સુહાવે-શોભે.
જનાર લોકો.	ધરતા-માગતા.	દાસી(સં)લુંડી, આક-
આલેકસાંદ્રીઆ [આ]	આણ(સં)હુકમ,સત્તા.	રડી,
સીકંદર પાદશાનુંય	દાવાદળ(સં)ધણુંજ.	પ્રમાણીએ-મેળવીએ
સોર છે સીકંદરીયા	જનમ્યાં-થયાં	વકરાયો-ખીજવાયો,
શહેર ખંદર.	સુખેદાર-હુકમત, સ-	ચીડાયો.
પાઠ ૫૧ મો.	રદારી.	વનિતા[સં]સ્ત્રી.
પાએ-પગે.	સાહેબી[આ]મેળ શો	ફકો[સં]ગુરસે થયો.
મહુરત (સં) સુભકામ	ખ.	
	વ્યાધ-વાધ,	

કવિતાની સમજૂતી.

—oOo—

જે પુરુષ ધણા લાડકવાયો હોય છે તે પોતાનું માન છોડી

દમને કોઈ વખત બીજા માગે છે. તે જેને ધણા આદર સતકાર મળે છે. તે કોઈ વખત નીચ માણસને પગે લાગે છે. અને જેની પાસે ધણો પૈસો હોય છે. તે ગરીબ થઈને દંડાય છે. જે જોશીની પાસે ધણા મહુરતો જુએ છે. તેની સ્ત્રી પણ રંડાય છે. જેની પાસે ધણો પૈસો હોય છે પણ વિદ્યા હોતી નથી તેને દળીદ્રી જાણવો. અને પરમેશ્વર તણખલાનો પર્યત જનાવે છે (ગરીબને રાગ જનાવે છે) માટે. શા વાસ્તે અહંકાર લાવવો જોઈએ. (૧) જે મોટા પાંચખીપતી કહેવાતા તેને પગે આલતાં દીકાં, અને જે કરોડો રૂપીઆની પુંજ વાળા હતા તેને બીજા માગતાં જોયાં છે જે માણસને પાંચ પાંચ પુત્ર છતાં તે કદી પણ સુખ પામ્યો નથી. તેવીજ રીતે આખી દુનિયામાં જેની આણુ ફરતી તેવા પુરસોને માથે મોટાં દુઃખો પડેલાં જોયાં છે. જે પુરુષને ઘેર સુખેદારની સાલખી હતી તે બદામ બદામ બીજા માગતાં જોયાં છે. માટે સામજભટ કહે છે કે શાણા પુરુષો સમજાને કે કોઈનો અહંકાર રહ્યો નથી. (અર્થકે કોઈ પણ દીવશ અહંકાર આણુશો નહીં.

જે વાધની સાથે લડનારા તે પુરુષોને શરીરે રોગી જોયા છે. જે પુરુષો ધનમાંજ ગરક થઈ ગયા છે તેવા પુરુષને (વેરાગી) થઈખમે ઝોળી ભરવતા જોયા છે.

વળી જે શરના ઉપરી હતા તે બીકણુ બની નાસતા જોયાં છે. અને જે પૂરુષો ગરીબ માણસોને અન્ન પાણી આપતા તેવાની આખરૂ. હીણુ થઈ ગરીબ થઈ ગએલા જાણ્યા છે. તેમજ વળી જોખનવંતા (જીવાન) પૂરુષો અને સ્ત્રીઓ તેમને ડાસા, ડાસીઓ થએલાં જોયાં છે. માટે સામજભટ કહે છે કે જોતો વારા, ફરતી છાંયડી છે (અર્થ કે સુખ દુઃખ ફરતા ફરતી

આવે છે) તો તેનાં જોશી શું જોશ જોવાનો છે? (૩)

સોનાની કદી કલાઇ થતી નથી તેમજ કલાઇનું સોનું થતું નથી, પણ જે હીણભાગ્ય હોય તે મોટો તવંગર થઇ જાય અને મોટો ઉમરાવ હોય તે અભાગીયો થઈ જાય. વળી હુંડી હોય તે રાણી થઈ જાય ને રાણી હોય તે હુંડી થાય. તેવીજ રીતે જે સતવાદી હોય તે ખુની બને છે ને જે ખુની હોય તેના મનમાં દયા આવી જાય છે. એ મુજબ કરતા કરતી દુઃખ સુખ આવે છે. માટે અહંકાર કદી પણ કરવો નહીં. અને મનમાં સંતોષ રાખીને ઇશ્વરની પ્રીતિ આપણુ ઉપર મેળવવી.

ખીજવાયલો સરપ કોઈને આધિન થશે નહીં. અને ચીડવાયેલો જે વાઘ તેને આપણુ પકડવા જઈશું તો તે પકડાશે નહીં. વળી જે સ્ત્રી વરણપાર નિકળી ગઇ તે પાછી ઠેકાણે આવશે નહીં. વળી જે માણસ જુઠો થયો તે કદાપિ સાચો થનાર નથી. તેવીજ રીતે રાજા કોઈના ઉપર જે વખત ક્રોધાયમાન થાય તો તે તુરતો તુરત શાંત નહીં થાય. માટે તે વખત તો તે જે કહે તે હાએ હા કહીએ. પછી પરમેશ્વરની મરજીમાં આવશે તે ખર.

પાઠ પર મો.

પાકા[અ]પાકું.

રસી-ઝરતો રસ.

હેવા-ટેવ, આદત.

ઝુમ-ખુવારી.

આકુળવ્યાકુળ(સં)ગા

ભરો.

ખંધારણી-જેને માવના ધણી.

રો પડી ગયો તે. ભાટ-કવીત કહેનાર.

પુષ્ટિકારક(સં)મજબુ-ચારણ-લઢાઇમાં શુર

તી આવે એવું. ચઢાવનાર માણસ.

ગરાશીઆ-એક જન-પાટીદાર-પટેલકણુખી

તના રજપુત ગરાશીપ્રયોજન(સં) કારણ,

અવસર.
આગ્રહ(સં)અળાત્કાર
ખુવાર(કા)પાઅમાલ.

પાઠ ૫૩ મો.
ફાળ(આ)લક્ષ્મર.

ગ્રીક(સં)ગ્રીસના રહે-
વાશી.

આથીનિઅન(સં)અ-
થેન્સ દેશના લોક.

હુમલો-ચઢાઈ.

વારે-મદદે.

ધાયા-આવ્યા.

પાઠ ૫૪ મો.

અખેડો-કજીઓ.

ચંચળાઈ(સં) હેંશી-
આરી.

સંપીલા(સં) હળીમ-
ળી ચીલનાર.

અખતિઆર-હુકમ.

અવિચારી(સં) વગર

અકકલના,

અન્યાઈ(સં) ખરાબ

રસ્તે ચાલનાર.

મદદગાર(આ.કા.) મ-

દદનીશ, મદદકરનાર.

ફતેહ(આ)જીત, યશ.

કમજોર-તાકાત વગર-

ના, બળહીણ.

અમલ-હુકમ.

પાઠ ૫૫ મો.

બળવો-લડાઈ

શમાવી-શાંત પાડી.

વેરો-કર.

ઉસ્કેરણી-ચડાવ્યાથી

ઓલાદ(આ)વંશ, ક-

કુંબ.

પાઠ ૫૬ મો.

હરકત-અડચણ.

અટકયું-બંધરહું.

બાહાલ(કા)ગરી, મ-

જુર.

રહેમ-મહેરબાની.

આચાર્ય[સં]ગુર.

નિમકહલાલી(કા)જેતું

અન બાધું તેનો ઉ

પકાર કરવો તે.

દબ્બો(આ)બપકો,

ઝંખવાણો-ઝંખો.

પાઠ ૫૭ મો.

તહનામુ(કા)કોલકરાર

ખુદ[કા]પોતે, જાતે.

કાબુ(આ)સત્તા, દોરી

મતમેદ[સં]ઉલટો વિ-

ચાર.

પાઠ ૫૮ મો.

ઉદ્યોગ[સં]મહેનત

કોનશલ (અં) સભા,

મંડળી, મસલત ક-

રનારી ટોળી.

કોશીશ(કા)યત્ન.

હેરાનગતી-ખરાબ દ-

શા વીપત્તી.

ખંડીયા-ખંડણી આ-

પનાર.

પાઠ ૫૯ મો.

શુભ(સં)સાર.

ફેણુ-વચન.

રાવણુ (સં) લંછનો

પતી.

સમો(સં)વખત.

કણું(સં)કાન (કુન્તા-

પુત્ર.)

મદોન્મત (સં) મગ-

રર.

જોધ[સં]જખરા. બ-

ળવાન.

કળે [સં]યુક્તથી.

રિપુ (સં) શત્રુ, દુ-

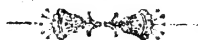
શ્મન.

કોધ[સં]ગુસ્સો.

શિર-(સં)માથુ.

શિળી-ઠંડી, ટાઢી.

પ્રતિપાળ(સં)દુનિયા-|અહા[સં]ધિર. |તોડ[સં]વિચાર.
 નો પાળનાર. |પીછાન-ઓળખાણ.

[કવિતાની સમજૂતી.

—૦૦૦—

જે માણસ અભિમાન કરે છે તેને ધણું કરીને હજાર ધણો હક્કો જાણવો, એ હું સત્ય વેણ કહુ છું તે બધા કાને સાંભળો, અને અહંકાર છોડી દઈને પ્રભૂની ભક્તિ કરો. (૧)

રાવણ મોટો અહંકારી હતો તેનો અહંકાર નરમ પડી ગયો, અને વખત આવ્યો ત્યારે સધળા તેના શત્રુ થયા. તે વારે જરૂર તેનો જીવ ગયો, માટે અભિમાન છોડી દઈને પ્રભૂની પ્રાર્થના કરો. (૨)

વળી દુરજોધન અને કરણ જેવા રાજા જેઓ મોટા અભિમાની હતા, અને દરરોજ ગરીબોને સદાવ્રત આપતા તેઓનું પણ અહંકારથી મરણ થયું, માટે અહંકાર તજી દેઈ પ્રભૂની પ્રાર્થના કરો. (૩)

જેઓ દુનિયામાં પ્રખ્યાત અને બળવાન મણાતા અને તેઓ વખત જોઈને દુશ્મનો ઉપર ક્રોધ કરતા એવા જોરાવર પણ તીર કામડાં તજીને મરણ પામ્યાં, માટે અહંકાર છોડી. (૪)

જેઓના મસ્તક ઉપર છત્રીની ઠંડી છાંયા થતી, જેઓ કાંઈ પણ કામ કરતા ખીતાં નહીં, તેવા પણ મરણ પામ્યા, અને તેઓના સારા, શ્રા નરસા ગુણો લોકોમાં ફેલાવાતા રહ્યા છે, માટે અહંકાર છોડી. (૫)

જે કોઈ માણસ સઘળા સારા ગુણો પ્રાપ્ત કરે, અને અંત કરણમાં સેશ માત્ર પણ અભિમાન ના કરે તો દૂધ અને સાકરમાં જેમ જેર ભળ્યું હોય તેવી રીતે થઈ જાય છે. માટે અહંકાર છોડી. (૬)

જે તમે ખરા અંતઃકરણથી આ જગતમાં આપરૂ મેળવવાને ચાહતા હો; તો કદી પણ તમે અહંકાર કરતા નહીં. અને જેમ જેમ તમે નરમાશ પકડતા જશો તેમ તેમ તમે ગુણવાન થશો. માટે અહંકાર છોડી. (૭)

અહંકાર જે તમારા મનમાંથી જશે, તોજ તમે બધાને પ્રીય જાગશો, ને પરમેશ્વરની સાથે તમારું ખરું હેત થશે; પછી તમને તે પ્રભુનું બરોબર જ્ઞાન થશે, માટે અહંકાર છોડી. [૮]

આ સારા અને સંતોષકારક નવ છંદ શ્રવણ કરીને રાજા અને પ્રજા એ બંને વિચાર અને વિવેકની સાથે તેનો દિલ્લમાં તોડ કરો એવું દક્ષપતરામ કવિ કહે છે.

પાઠ ૬૦ મો.

રૂદ્રમાં [સં] મનમાં, અંતઃકરણમાં.

ધૈર્ય [સં] ધીરજ.

હયકી-હરી, બીની.

વિશ્વ (સં) દુનિયા.

પધાર્ધ-સારી ખબર.

જનકી (સં) સીતા, [રામની સ્ત્રી.

ગુણ્યો-ખમ્બો, કાઢ્યા.

દ્રોપદી [સં] પાંડવની સ્ત્રી.

પતિ (સં) ભરથાર.

ભૂપ (સં) રાજા.

હરીશ્ચંદ્ર[સં] અયોધાનો રાજા.

કદાપિ-ભોગજોગે, કોઈ વખત.

તદાપિ-તો પણ.

શાંતી (સં) ધૈર્ય.

શ્રી (સં) શોભાયમાન.

કૃપાનાથ (સં) કરુણાવંત.

આપિશ-આશરવાદ.

કવિતાનો સમજૂતી.

પરમેશ્વરને જે વખતે જે કાંઈ ગમેતે આપણે ખમવું અને હમેશાં મનમાં મગ્ન રહેવું. કદી પણ હળકખાઈને હિમત હારવી નહી. અને ઘણું દુઃખ આવી પડે તોપણ તેવા વખતે સારી પેઠે ધીરજ ધરવી. (૧)

આ દુનિયામાં પરમેશ્વરે એવી યુક્તિ કરી છે કે જેવી રીતે વરસાદના દિવસમાં વાદળાની ઘટા ધડીમાં થાય છે તે ધડીકમાં વીખેરાઈ જાય છે. (મતલબ કે ધડીમાં સુખે ને ધડીમાં દુઃખ) તેવીજ રીતે જે હમણાં બન્યું તે હમણાં જતુ રહે છે. તેથી ગમે તેવું દુઃખ પડે પણ હિમત હારવી નહીં. (૨)

એક વખત લગ્નની ખબર મળે છે ને એક વખત મહા ભોગ આવી મળેછે. હમેશાં સારો તેમજ કાંઈ માઠો વખત આવતો નથી. માટે દુઃખ આવી પડે (૩)

કદાપી એકાદ વખત સઘળી આખર જતી હોય અથવા બાલાથી આપણા શરીરનો નાશ થતો હોય, તો તેવા વખતે એમ સમજવું કે પરમેશ્વરની એવી ઇચ્છા છે. તેથી ઘણું દુઃખ આવી પડે પણ ધીરજ રાખવી. [૪]

જુઓ કે રામ રાજની સ્ત્રી સીતા હતાં, તેમને રાવણુર કતી પોતાના ખંધોલે બેસાડી પકડી લઈ ગયો, તોપણ તેણીએ એવો વખત ધીરજ રાખીને કાઢ્યો, માટે દુઃખ આવી પડે. [૫]

વળી પતિવ્રતા દ્રૌપદીને સભા વચ્ચે બોલાવીને તેના પતિના દેખતાં દુષ્ટ તેનાં શરીરનાં વસ્ત્ર તાણવા લાગ્યાં, તોપણ

તેણે પોતાનો વહાણો જીવ કહાડ્યો નહીં. માટે ધણું દુઃખ આવી પડે પણ ધિરજ (૬)

જીવોકે હરિશ્ચંદ્ર રાજા કેવું દુઃખ પામ્યો. કે તે દુઃખની વેળાએ મજૂરી કરીને પણ જીવ્યો. તે મોટા હાથોના હોદાપર બેસનારો હતો તોપણ-માટે ધણું દુઃખ આવી પડે. (૭)

કદાચ કાંઈ બીજો માણસ આપણો જીવ લેવાને ખુશી હોય ને જો આપણે આપણો દેહ ત્યાગીએ તો મોટું પ્રાશ્નિત લાગે માટે બનતા સુધી આપણે આપણો જીવ બચાવવો. માટે ધણું દુઃખ આવી પડે. (૮)

કદાપી કાળે આપણા દોસ્તદાર જીવર ધણું દુઃખ આવી પડે તો તે જોઈને ગાભરા થઈ આપણે રડવું નહીં. આપણાથી બને તેટલા ઇલાજો કરીને તેને દુઃખમાંથી બચાવવો. અને ધણું દુઃખ આવી પડે [૯]

કદાપિ કાંઈ એક માણસ કૂવામાં પડ્યો હોય, અને તેવા વખતે તેનો ભાઈબાંધ બેઠો બેઠો માથું કૂટીને રડયા કરે, તો તેથી શું ? તે માત્ર બચવાનો ? માટે ધણું દુઃખ આવી પડે. (૧૦)

કદાચ કાંઈ પણ ઉપાય ચાલે નહીં એવું હોય તોપણ મનમાં ખુબ બિચારો કરવા ને રડવું નહીં. અને એવા વખતે પ્રભુનું સ્મરણ કરે અને ધિરજ ધરે તેજ સારો. માટે ધણું દુઃખ આવી પડે. [૧૧]

હે મારા સઘળા મિત્રો હૃતથી સાંભળો, તમારી દિલગીરી શ્રી પરમેશ્વર દૂર કરશે. હે દયાળુ પ્રભુ તમો સર્વ જગો ઉપદેશ આપો. એવી આપિય દલપતરામ કવિ દે છે. [૧૨]

પાઠ ૬૧ મો.	પીગળતું(સં) ઝોગ-ખાકોર-મોટું કાચું. જતું. પૂગે-પોચે.
દોષ (સં) ગુ-હો, લુ- લચુક.	ગલીઓ-ખીણ, બે પકલપાંત [સં] અતિશય
દુરગુણ (સં) નકારા આચરણ.	હાડની વચ્ચેની જા-રૂદન, જમ.
અપશબ્દો [સં] ખરા બ વચન.	ચંપાઈગયા-દયાઈગ-કર (સં) વેરો. યા.
કુવચન (સં) ખરાબ વેણુ.	પાદરી-અંગ્રેજલોકનો ધર્મગુર.
ઝોચરતા (સં) વદતા, ખાલતા.	ચકરી-તમ્મર ખાઈને બેશુદ્ધ-ભાન વગરનો.
પરિણામ (સં) ફળ. ધાત (સં) મોત.	અણીશુદ્ધ-સહીસત્તા- મત.
સત્યાનાશ (સં) નસ તાન, નખોદ.	પાઠ ૬૩ મો. ડોહલાની-ગાડીખાના ની.
શ્રાપ (સં) ખોટી આ- શિષ, બદ્દુવા.	કદમ (આ) ડગલાં. અશકત [સં] કમજોર
કુભારજન [સં] ખરા- બચ્ચી.	તાકાત વગરનો.
વિપરીત [સં] ઉલટું. રીઠાં-પાકાં.	ફરાતું-ચલાતું. ફાજદાર (આ) પોલી-
કુકર્મ (સં) નકારાં કર્મ સામીલ(સ)દાખલથવું	સનો ઉપરી. કવગા-વગ વગરના,
ફટાણાં-ખરાબગાણું. અનિતી(સં)માઠીરીત	પાઠ ૬૪ મો. કકડાટ-અવાજ. ગંજ [ફા] ગંજ, ચેરુન [અ] એકજ-
પાઠ ૬૨ મો. પ્રકાર [સં] રીત. ગામજા-રના ડુયા.	તનું રસવાળું ફળ. પાઠ ૬૫ મો. કર (સં) વેરો. વોળાવો-પરદેશજતાં જાણીતો માણસ રા ખવો પડે છે તે. વાવેતર-રોપણી. મિલકત-પુંજ, ધન. ચોક્કીદારો-પેહેરેગીરો ઉગાવેલો-પકાવેલો. સંરક્ષણ (સં) સાચ- વવું, રક્ષા. કામદાર-કારકૂન. ન્યાયાધિશ (સં) ઈન- સાફનો ચુકાદો કર- નાર. અદાલતો (ફા)કોરટો. તુરંગ-કેદખાનું, જલ. સારાંશ [સં]મતલબ. લાજમ (આ)ધટારત.
	પાઠ ૬૬ મો. વીસરી-ભૂલી. નિસ્તી-અનાજ, કરી- આણું, તેલ, દીવેલ, વગેરે વેચનાર.

નાણું-પૈસો.	ગડાં.	સાર કુવાના પાણી
સૌભેગો-બધાનો એ-	ખરાળી-તુકશાન.	થી જે જમીન તૈયા
કઠો.	સંહાર[સં]નાશ.	ર કરવામાં આવે છે
છુટકો-નીકાલ.	ખીંઢારા-લુટારા.	તે.
હિરસે-ભાગે, વરાડે.	કુપાત્ર[સં]નદારા.	લંકા-રાવણ રાજનો
આશ્રય(સં)આશરો.	તેજની નીચે-વાવણ	મુલક.
ખખડદારી[આ.કા]હોં	નીચે.	હિમાચળ(સં)પર્વત
શીઆરી.	તનુજ(સં)છોકરાં.	નું નામ છે. જે પ
ગુહાણુ-ગુહું.	ગુલતાન (કા) ચક્રચુર	ર્વત ઉપર ઘણું હીમ
પાઠ ૬૭ મો.	યવું	પડે તે(હીમ-અચળ.
કેર-કોપ, ગુલમ.	ધવળ-ધોળ.	પ્રવેશ(ગ)પેસવુ, જવું,
અનોપમ(સં)ચડતું	ધારા[સં]નિયગો.	ધુરવું.
કુકર્મી(સં)નીચ કામ	કાંસીખેરા-દગાખેરા	આનિક(સં)એ શિવાય
કરનાર.	ધીંગા-મજબુત, કો-	ખીજ
મારણ-મારનારા.	વતવાળા.	આભાર(સં)ઉપકાર
કંકાસ(સં)કલેશ.	જત-એક જાતના મુ	નિરંતર (સં)હમેશાં
બૈભવ[સં]મેજ શોખ.	સલમાની લોક	
પટકુળ(સં)ચીર લૂ	કૂવેતર-વાવણી કરવા	

કવિતાની સમજૂતી.

—oOo—

[જ્યારથી ઈંગ્લીશ રાજ્ય થયું ત્યારથી] આંખોમાંથી ઈ
રશા ગઈ, વેરભાવ જતો રહ્યો, અને કાળા કર્મના કરનારા પ-
ણુ જતા રહ્યા. તેવીજ રીતે પારકી ન્યાતના અને જાતનાઓ વ-
ચ્ચે સંપ વધીને સંસાર ચાલે છે જુઓ કે ગરીબડી બકરીનો
પણુ કોઈ કાન ઝાલી શકતું નથી. એ ઈશ્વરનો આભાર માની

ને હે હિંદુસ્તાન તું ખુશી થા. (૧)

જોકે આજે ધણુંજ સરસ રાજ્ય થયું છે, તેથી તારી આ-
ખરનો વધારો થયો છે. માહા નીચ કર્મના કરનાર બાર તે પણ
ગયા, ને દગો નરમ પડી ગયો તેને જો ને મહમદ સરખા ખુની
માણસો મારનારા નથી. તૈમુરલંગના જેવા તોફાની નથી. મા-
ટે ઈશ્વરનો આભાર માનીને હે હિંદુસ્તાન ખુશી થા. (૨)

જુલમી રાજનો જડ મૂળથી નાશ થયો, નાદિરશાના જેવા
મરી ગયા, ભાલનો મોટો ભાગ(ભીલકુંડા) તે ક્યાંક? કળ્યા ને
કંકેશે તે પણ ક્યાં છે? રૈયન સધળા તરેશ્વર લુપ્ત ભોગવે છે
અને સુંદર લૂંચડાં પહેરે છે અને પાન આવે છે. એ ઈશ્વરનો
આભાર માનીને હે હિંદુસ્તાન તું ખુશી થા. [૩]

આવા રાજ્યની અંદર હોલકરથી કાંઈ પણ ખરાબી થતી
નથી, અને મરાઠા તે શા હિસાબમાં છે, શિંધીઆ કદી નાશ
કરતા નથી, અને લુચ્ચા પોંદારા પણ જતા રહ્યા છે; હે હિંદુ
સ્તાન ઈંગ્રેજ સરકારના વાવટા નીચે તારાં જે છોકરાં તે નિર્ભ-
યપણે મોજ કરે છે; એ ઈશ્વરનો આભાર માનીને હે હિંદુસ્તા-
ન તું ખુશી થા. [૪]

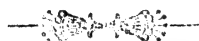
ઈંગ્લીશ જેવા બળવાન રાજ્યના આશરા તજે રહીને પ્ર-
જના ગુણના ઘોળ અને ગીતો ગાય છે; જેના પણ નિયમો
સૌથી સરસ છે; તેથી નબળા માણસને મનમાં ભેશ માત્ર ભ-
ય રહેતો નથી. કાળી [લૂટફાટ કરનારા] વંચેરનો ડર મટાડીને
સંસ્થાન સંભાળે છે. એ ઈશ્વરનો આભાર માનીને હે હિંદુસ્તા-
ન તું ખુશી થા. (૫)

દાંસી દઈને મારી નાખનારા હેંગ કરી જંગલમાં ફરતા,
ને રસ્તો બંધ પાડતા, તેમ હવે થતું નથી. જખરા કાઢીઓ

(કાઠીઆવાડના રહેનારા) અને જત જતના ધાડા લોકોને ઘે-
રીને લુટતા તેમ હવે થતું નથી. વળી ખેતરો કે વાડીઓમાં
જઈને લશ્કર અનાજ લૂટી શકતા નથી. એ ધધિરનો આભાર
માનીને હે હિંદુસ્તાન તું ખુશી થા. (૬)

લંકાથી તે હિમાચલસુધી, અને કલકત્તાથી કચ્છદેશ સુધી
(એટલે હિંદુસ્તાનની દક્ષિણેથી ઉત્તર સુધી, અને પૂર્વથી પશ્ચિમ
સુધી) વળી પંજાબ, સિંધ, સોરઠ, દક્ષિણ અને માળવા વગેરે
દેશોમાંથી ભયના અને દુઃખના દિવસો ગયા, અને સુખના દિ-
વસ આવ્યાં, એ ધધિરનો આભાર માનીને હે હિંદુસ્તાન તું
ખુશી થા. [૭]

તે કારણથી હે હિંદુસ્તાન તું શરીર અને અંતઃકરણથી
એનો ઉપકાર માન; અને હમેશા ખુશી રહીને પરમેશ્વરને ત્યાં
જવાનો વખત સાચવી ને કલ્યાણ થાય એવા ઉપાય કરજે; દ-
લપતરામ કવિ કહેછે કે હું આશિશ દગ્ગિજી કે હે હિંદુસ્તાન
તું તારો પ્રતાપ અને માન બંને વધો માટે ધધિરનો આભાર
માનીને હે હિંદુસ્તાન તું મનમાં ખુશી થા. (૮)

પાઠ ૬૮ મો.

કળદ્રુપ(સં)રસાળ, કળાચણીઆ-ધાધરા	સ્વચ્છ-સુખ ઉપજે
વંત	એવા.
પુલાદિક(સં)પુલ વગેરે	આના જેવો બુદ્ધતો
મગમગાટ-ખુશખોશી	પોશાક
ખેડેકી રહેવું.	દિખાવડાં-રૂપાળાં શો
ગાલીઆ-ખીઝાના	ભાયમાન.
નીરે-નાંખેછે	મુઘડ-ઝોખખા.
	પાયન-પચાવ.

પાઠ ૬૯ મો.

સૂર્યમૂખી (સં) સૂર્યના
આકાર જેવા.
મગજમાં(સં)માથામાં
પાયન-પચાવ.

આંચળ-યાન.

ગતિ-ચાલ.

જંતુ(સં)જીવડાં

મધ્યમિંદુ(સં) વચલી

જગા, વચમાંનું સ્થા

ન.

ક્રમી-એક જનતના ક્રીડા

બહુ પગા-ધણા પગના

પાઠ ૭૦ મો.

રઠીઓ(સં)રીત રી-

વાજ.

વિદ્યાદિ[સં] વિદ્યા વ-

ગેરે. (વિદ્યા-આદિ)

નિષ્પક્ષપાતે(સં) વગર

વગે, તરફદારીએ.

વખોડે-ફજેત કરે. વ-

ગોવે.

દ્રષ્ટાંત(સં)દાખલો

ગર્ભ-મહિના. હમેલ.

પુખ્ત(સં)પાકી

સંપાત(સં)હોલત. પે-

સો, ધન,

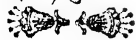
સ્ત્રી સરથાર-વર વહુ.

છુટ-રજ.

હોજતપડદો-મુલાજો.

અધ્યાત્મીન-નવુ.

અધો(સં) પુસ્તકો.

પાઠ ૭૧ મો.

ગેરફાયદા(ફા) નુકશાન

આલ્યાવસ્થા(સં)અચ-

પણ, નાની અવસ્થા

કમાવા-પેદા કરવા

સ્વાર્થ(સં)મતલબ,

ખટખટ-જંજળ, કડા-

કુટ.

હીણુકમાઉ-રળતો ના

હોય તે. પેદા ના કર-

તો હોય તે.

પરતંત્ર-પરાધીન, પા

રક્ષાને તાળે.

કળેકુ-એ સરખા ન-

હોતે. એક મોટું ને

એક નાનું.

વગોણું-વગોવાવવું

સાન-અકલ, શીખા-

મણ, ડહાપણ.

કુકર્મ(સં)નહારાં કર્મ,

ખરાબ આદત,

યોગ્ય[સં] લાયક.

વિધવા[સં]રાંડેલી સ્ત્રી

પુનર્વીવાહ(સં)રાંડેલી

સ્ત્રીની સાથે ફેર પ-

રણવુ તે,

ઉધાડેઝાગે-ખુદી રીતે

હુંડા-નહારા, ખરાબ

કુવચનો.

દરિદ્રી-આળસુ, સુસ્ત

ફીટકારો-ધિકકારો,

પાઠ ૭૨ મો.

ઉદ્યોગ[સં]મહેનત.

સ્થિતિ(સં)હાલત, અ

વસ્થા.

બાળહત્યા(સં)બાળક-

ની ધાત,

ભવ-જીંદગી, જન્મારો

શોક(સં)અફસોસ, દી-

લગીરી.

આડોઆંક-એહદ, અ-

ત્યંત.

સુખાકારી(સં) મોજ,

શોખ, સુખ, ચેન.

વર્ણ(સં)જાત, ન્યાત.

વાંઝણી(સં)જો સ્ત્રીને

સંતાન ન થાય તે.

ભાગમાં કાંઈ પણ

અડચણ "હોય તે

(ખાંપણ)"

વહાલ-પ્યાર, હેત.

કુપાત્ર(સં)કમળત(કુ:

પાત્ર)

વર્ણવી[સં]દરશાવી

પાઠ ૭૩ મો.

જુજ-હાથની કુણીને
ઉપરનો ભાગ.
રંગો[શ]નસો.
ચલન વલન-હાલવું
ચાલવું.
સ્નાયુ[સ]નસ,
ગતિ(સ)ચાલ.
કસરત[આ]મહેનતથી
શરીરને વાળવું તે.
નખળા[સ]કૌવત વ-
ગરના.

પાઠ ૭૪ મો.

કસબ(સ)હુન્નર.
ગુમાસ્તો(શ)વાણોતર
કારીગરી[શ]કીરાબ.
જતરડો-તાર ખેંચ-
વાનું કીણા વેહે-
વાળું હથિયાર.
પોલાદ-ખર લોહું

પાઠ ૭૫ મો.

ચમત્કારી [સ] નવામ
જેવી આશ્ચર્ય માને
તેવી.
આમજો-વળ.
તાવડો-પેણો, કડાઈ
ગજવેલ-ખર લોહું

સપ્પટ(શ)સંજડ

પાઠ ૭૬ મો.

વાકિક(સ)માહીતગાર
ગેરનફો(આ)કાયદોન
હોં તે.
ટોટો-ખાદ, નુકશાની
વિભાગ(સ)જુદા જુ
દા ભાગ.

પરદી-વેચી, શરતકરી

પાઠ ૭૭ મો.

એકાએક-એચિતો,
એકદમ.
નિર્વંશ(સ)વંશ વગર
નું, નખોદ, રાત્યા
નાશ,

પાઠ ૭૮ મો.

એકકો-સંપ
પક્ષ[સ]તડ, ભાગ.
આગેવાન-ઉપરી

પાઠ ૭૯ મો.

ખળવો-હુલડ, દગો,
હંગામો.
શરણે(સ)આશરે.
દરમઆન[સ]અરસો
વખત.

પાઠ ૮૦ મો.

વંશજ-કુટુંબી.
અમલ(આ)હુકમ અ-
ધિકાર.
કોશિશ(અ)યોજના
મના(આ)બધી.
જનસ્તી[શ]વધારે, વિ-
શેષ

પાઠ ૮૧ મો.

કજ્જો-લઢાઈ
ઉચ્છેરીને-ચઢાવીને.
ગડબડાટ-તોફાન, ગડ
બડ.

પાઠ ૮૨ મો.

છેવટ-પરિણામ, છેડો
મંડાણ-શરૂઆત, પ-
ગરણ.
પુઠ-કેડો, પીછો.

પાઠ ૮૩ મો.

વેર[સ]ખાર અદેખા
ધ.
મુદત-વખત.
જુલમ[આ] ગજબ,
કેર.
ગુલામ[આ]વેચાણુલી

ધેલા ચાકર, દાસ.	પારી(સં)સોખત	પુલિંગ-નરજતી.
સમાપ્ત(સં)આખર	કઢંગી-ઢંગ વગરનો	પાલટી-બદલાઈ
અંતઆવ્યો.	અંગ[સં]શરીર	વિહાર(સં)રોગ.
પાઠ ૮૪ મો.	ખાળનીર-નીકારીનું	પ્રાણ(સં) જીવ.
ફૂસંગતિ(સં)નકારીસો	પાણી.	કુવેણુ-નકાર વેણુ.
ખત.	ગંગ(સં)ગંગાનું.	સહસ્ત્રધા [સં] હજાર
ભજે-મજે, ભળીભય.	કલાલ(આ)દાર, તાડો	પ્રકારે
શામ[સં]શામજો, કા-	વીગરનો વેચનાર	સુવર્ણુ-સારૂં વચન.
જો.	છણાય-વગોવાય, ચરકણુ-કણુ, દાણો.	
સફેદ (સં) ઊજળો,	ચાય, જાહેર થાય.	ચાણુ-રજકણુ.
ધોજો.	મધપાન(સં)દાર પીવો	નેણમાં[સં]આંખમાં.
સંગમાં-સોખતમાં	તે	રસી(કા)દોરકું
ફૂસંગી(સં)ખરાખ સો	શ્રેષ્ઠ[સં]સરસ મોટું	સતસંગ[સં]સારી સો-
ખત.	નિષ્ઠ[સં]નકારૂં, ખરાખ	ખત.
પ્રસંગ[સં] વખત, જો	ધોરી-ખગદ	સદા-હમેશાં.
ગ.	વિહંગ(સં)પક્ષી.	

કવિતાની સમજૂતી.

—oOo—

ભાતમાં જરા લવીંગનો વધારદીધો હોય, તેવીજ રીતે હીંગનો દીધો હોય તો તેની સુગંધી ગમે તેટલા ઉપાય કરો પણ જશે નહીં. જો ધોળા લુધડાંને કાળા રંગમા બોળીએ તો તે તેવાંજ એટલે કાળાં થશે. તે પ્રમાણે નકારાની સોખત કરવાથી તેના ખરાખ ગુણો સોખત કરનારને આવે છે. [૧]

અદીણીઆની સોખત કરવાથી લોકો અદીણીઆમાં ખર્ચે

છે, અને જુગારીઓની સોખતથી જુગારી કહેવાય છે, તેવીજ રીતે ઢંગ વગરના માણસની સોખત કરવાથી કઢંગા જણાય છે. એવી રીતે નહારા ગુણોવાળાની સોખત કરવાથી તે દુરગુણ તેનામાં આવે છે. [૨]

જ્યાં એક હજાર શેર જુવાર હોય તેમાં એક શેર ડાંગર મળે તો તેથી કરીને કાંઈ ડાંગરનું મુલ્ય ડાંગરના ભાવ જેટલું ગણવાનું નથી. તે જુવારની સોખતથી તે જુવારના ભાવમાં અપશે. (સારાંશ કે ધણા બેવકુફમાં કદાપી એક સારો હોય પણ તે બેવકુફમાં અપે છે) પણ નીકારીઓનું ગંદું પાણી ગંગામાં જવાથી તે ગંગાના પાણી જેવું સ્વચ્છ ગણાય છે. (ધણા સારામાં એક નહારો જાય તો તે સુધરે) એવી નહારાની સોખતથી તેના દુર્ગુણ ૦ [૩]

જો કાંઈ માણસ ચોખ્ખું દૂધ દારવાળાની દુકાનમાં જઈને પીશે તો તે વાતની ચરચા થઈ તેણે દારૂ પીધો એવું કહેવાશે. જુગારી માણસ પાસે ધણી કીંમતનું નંગ આવશે તો તે છેક હલકી કીંમતમાં વેચી નાંખશે. તેમજ નહારાની સોખત કરવાથી તેના દુર્ગુણ ૦ [૪]

કદાચ કાળા બળદની પાસે ધોજો બળદ આંધીએ તો તે કાજો નહીં થાય પણ તેના ગુણો તેનામાં આવશે, વળી પક્ષીની પાસે રાખીએ તો ઉડવા તો ના શામે પણ થેકડા ભરતા તો શીખશેજ. એ રીતે નહારાની સોખત કરવાથી ૦ [૫]

ભાત એ પુરૂષની જાતી છે તેને નારી જાતી દાળની સોખત થઈ તો તેની ખીચડી થઈને તે નારી જાતીમાંજ અપશે. વળી આંધળાની ટોળીમાં એક દેખતો તે પણ આંધળામાંજ અપશે. એ રીતે નહારાની સોખત કરવાથી. [૬]

બાર શેર દૂધમાં એક લગાર ઝેર નાંખવામાં આવે તો તે પીવાથી તરતજ પીનાર માણસ મરણ પામશે. તેમજ સારા માણસમાં કોઈ નહારે માણસ જઈ તેઓના રંગનો ભંગ કરે છે તો તેથી તેઓ દિલગીર થશે. એ રીતે નહારાની સોજત ૦ (૭)

જો હજાર જાતના સારા વાક્યોમાં એક પણ નહારૂં વાક્ય આવે તો તે શોભનાર નથી, જીણી રજ અથવા રજ સરખી ચીજ આંખમાં સમાનાર નથી, અને સળંગ દોરીમાં એક ગાંઠ હશે તો તે ગમશે નહીં. એ રીતે નહારાની સોજત કરવાથી તે ના દુરગુણ સોજત કરનારને આવે છે. માટે નહારાની સોજત છોડી દો, અને સારા માણસની સંગત કરો; આ વાત દલપતરામ કવિ કહે છે કે મનમાં ઉમંગ લાવીને માનો.

પાઠ ૮૫ મો

આંચળ-સ્તન, ધર્મ.

વાગેળનારા-આધેડુંપાધું મોંમાં રાક્ષસીઓ-એવડા દાંત દાઢતર લાવીને આવનારા.

ખડવા-ચાપડા.

વાટી-ભાગી

છધ્ધુંદર-એક જાતનું જીવડાખા-સ્લોથ (અ) એક જાતના ઝાનાર પક્ષી.

ચીત્ર-ચીત્રામણ

ધારવાળા-અણીવાળા.

ફના કચરડી ખાનાર એવડા દાંત.

ખીવર (અ) સસલાં

સ્લોથ (અ) એક જાતના ઝાના પાતરા ખાઈ જનાર જાનવર.

પાઠ ૮૬ મો.

સંકટ [સં] દુઃખ

કાંગારૂ (અ) એક જાતનું હસ્તુ પક્ષી.

પાઠ ૮૭ મો.

ખચ્ચર-ગધેડામાં નહીં ને ઘોડામાં નહીં.

જીઆ (અ) ઘોડાના સાધનો (સ) ઉપાય.	ખીડ-ઢોરને ચરવાનો
આકાર જેવું જડી સમય-વખત.	જગ્યા.
આમડીવાળું પશુ.	અધીરા (સ) ધીરજ કરવતીઆ- કરવતના
અનુકુળ (સ) માફક.	વગરના.
જહર (સ) ખાધેલું અ-કણિઆ-ફડીયા, ધા-	હારિપતલ (અ) ઈસ્પી-
ન પાચન થવાની ન્ય વેચનારા.	તાલ, દવાખાનું
જગા.	અધટિત (સ) ઘટારતરમણિય[સ] ખુશ લા-
પાકુ-લાત.	નહિ તે.
કસ્તુરીમૃગ (સ) જે હ-શાહુકાર-સરાફ, ધ-	નાના પ્રકારના (સ) તરે-
રણની ડુંટીમાંથી ક-ન્યવાન, આખરદાર, હ તરેહવારના.	
સ્તુરી નીકળે છે.	મહસ્ત.
જરાફ (સ) એક જ નેસ્તી (સ) વેપારી, ગાં-	મગમગાટ-એહેડી ર-
તનું જિંચુ સીધી ડો-ધી.	હેવું.
કનું જનાવર.	બજાર[ફા]ભાવ
નસકેરા-નાક.	પડાપડી-મમતા મમ-
પાઠ ૮૮ મો.	તી.
મોઘવારી-માઘોભાવ.	પાઠ ૮૯ મો.
સોંઘો-સસ્તો.	છત-અછત નહીં તે.
સુડતાલો (સ) સને	ટોટો-ખાદ.
૧૮૪૭ ની સાલનો.	અછત-છત નહીં તે.
અગણોતરો — સન	તંગાસ[ફા]તંગી, તા-
૧૮૬૯ માં વરસનો	ણ.
કળ (સ) દુઃખ.	ફાયદો (ફા) લાભ.
પરમકપાળુ (સ) અ-	વેલા-આપદા, વિ-
તિ દયાળુ.	પત્તિ, દુઃખ.
દુકાળ [સ] કાળ, અ-	સંઘરેલું-ભરી મુઠ્ઠા
નાજનો ટોટો પડવો	પાઠ ૯૦ મો.
સંભવ [સ] વિચાર, મ	હદ-સીમા.
નમાં લાગવું તે.	
	ખીડ-ઢોરને ચરવાનો
	જગ્યા.
	અધીરા (સ) ધીરજ કરવતીઆ- કરવતના
	દાંતા.
	હારિપતલ (અ) ઈસ્પી-
	તાલ, દવાખાનું
	અધટિત (સ) ઘટારતરમણિય[સ] ખુશ લા-
	નહિ તે.
	નાના પ્રકારના (સ) તરે-
	ન્યવાન, આખરદાર, હ તરેહવારના.
	મહસ્ત.
	મગમગાટ-એહેડી ર-
	હેવું.
	બજાર[ફા]ભાવ
	પડાપડી-મમતા મમ-
	તી.
	પાઠ ૯૧ મો.
	ચીચરવટી-ચીરો.
	મંડપો[સ] માંડવાઓ.
	ખંડેર-ખંડીચેર.
	લિંબવાઈ-લીંબુ.
	કુંજ-જયો, ઘણા ઝા-
	ડો એકઠા તેવી જ-
	ગ્યા.
	સ્વાદિષ્ટ (સ) સ્વાદ વા-
	ળાં.
	સાટમારી-ફસ્તી, લ-
	ડાઈ.
	ખાજા-ખજો ચાલનાર
	માણસ.

જીવાળ-તેજદાર. કસ-	પચાવવાની ક્રિયા	અરણુવ (સં) સમુદ્ર.
દાર.	પિત્ત-શરીરમાં એક	ભૂપત (સં) રાજા.
ભાર ખરદારી- બોળે	જનતનો પદાર્થ બને	મિનોહર-મનને હરી લે
લેઈ જનાર.	છે તે.	એવી.
પોઠ-ટોળુ, કાફલો.	મળ-નકં.	રેખા [સં] રક્ષા.
ભાદેલો-નાંખેલોભરેલો	પ્રવેશ[સં]દાખત.	તન [સં]છોકરો શરીર
પાઠ ૯૨ મો.	-હૃદય[સં]અંતઃકરણ.	અળવતણો(સં) અટક
સુનીત(સં)સરીયાલ	ફેફસું-પેટમાં શ્વાસ લે-	ચાળો.
સાંખેછે-ખમે છે.	વાની કાચળી હોયછે	રાજપુત્ર (સં) રાજાનો
પ્રમાણિક[સં]સાચો.	જરતાં-પચતાં.	છોકરો.
ભરણુપોષણ [સં] ગુ-	નિયમિત(સં)કરાવેલો.	દ્રષ્ટે [સં]નજરે
જરાન, ગુજરો.	અપચો-ખોરાક પચે	ગલોલ (ફા) કામઠામાં
નિંદા(સં)અદ્યોષ ભું-	નહીં તે.	ચીથરું સીવીતેમાં કાં
ડુ ખોલવું.	અજીરણ[સં]ખાદીભાર	કરો મૂકી મારે છે તે
સદગુણ [સં] સારાગુ-	પાઠ ૯૪ મો.	સહીઅર-ખેનપણી.
ણુ. (સતઃગુણ.)	અદલઅદલ-ફેરફાર.	નગરશેઠ-શેઠેરનો શેઠી
પ્રશ્નોત્તર [સં] સવાલ	વીસામો-આરામ.	ઓ.
જવાબ.	ખરીદી (ફા) વેચાણ	મદોન્મત(સં)અહંકાર
નિરપરાધી(સં)અપરા	લેવું તે	ની ભરેલી
ધ વગરના.	અગ્નિશ્પી (સં) દેવતા	જોખન(સં)જીવાની
તંદુરસ્ત(સં)શરીરે સુ-	ના જેવા.	મદ(સં)અહંકાર
ખાકારી.[તનઃતુરસ્ત]	ખખડાટ-અવાજ.	કુંવરી-પુત્રી, છોકરી
કુચાલ(સં)ખરાબ ચા-	નહેરો-ખોદેલી ખાડી-	અંપકવરણું(સં)અંપાના
લ.	ઓ.	કુલના રંગ જેવું
આકૃત (ફા) દુઃખ વિ-	ઉપાડયો-ઉચકયો.	ચીર(સં)લુગડું
પત્તિ.	પાઠ ૯૫ મો.	વકારી-ચડાવી, ઉશ્કેરી
પાઠ ૯૩ મો.	સાહસ-વગર વિચારે.	ભામિનિ(સં)સ્ત્રી, ઐરી
પાચનક્રિયા (સં)અન	કામ કરવું તે.	કામનિ(સં)સ્ત્રી.

રાજકુમાર-રાજનો પુત્ર,
 ટ્રાલજ(આ)વચન.
 પ્રીછી[સં]જાણી.
 વિદેસે(સં)પ્રદેશે.
 બાંધવ(સં)ભાઈ
 દેશવટો-દેશનીકાલ.
 વિયોગ(સં)જુદાપડવું
 સોડયા-ચાહ્યા.
 અપરમપાર(સં) ધણોજ, અ-
 ત્યંત.

મધ્યાન્[સં]જાણેર
 નવાણુજ(સં) નાવાની જગ્યા,
 કુવા
 નીર(સં)પાણી.
 વણુપાણી-પાણી સીવાય.
 આયુષ્ય[સં]આવરદા.
 કૂપ[સં]કૂવો.
 નેટ-નકડી.

કવિતાની સમજૂતી.

ઘોઘા પાટણ નામનું એક શહેર છે જેની આશપાસ સ્વ-
 અહ પાણીનો સમુદ્ર આવી રહ્યો છે, ત્યાં જીવતસંગ નામનો
 રૂપવાન રાજા રાજ્ય કરતો હતો; તેની બુદ્ધિ ઘણી સારી ને પ
 વિત્ર હતી, ને તે ધણોજ ભાગ્યવાન હતો. તેને એક પૂત્ર હતો
 તે ધણોજ લાડકવાયો હતો, અને રાજા તેને પોતાના ધન ખરા
 ખર સમજતો હતો. તે છોકરાને રાજા પોતાના જીવ કરતાં અ-
 ધિક્ક વહાલો ગણતો, કારણ કે તે ધણોજ લાડકવાયો હતો; તે
 બલો અને અટક્યાળો હતો. તોપણ તેની અંદર કરોડો ગુણ
 હતા. એક દિવસ તે સરોવરને તીરે જઈને પાણી ભરવાના ઠે-
 કાણા આગળ કે ન્યાંથી બાઈડીઓને આવવા જવાનો રસ્તો
 હતો ત્યાં ઉભો રહ્યો. એવામાં કેટલીક બાઈડીઓ બેઠું બરી
 પાળ ઉપર ચઢી તેવીજ તે પેલા રાજકુમારની નજરે પડી. એ

વખતે કાંકરો ફેંકવાનો ગલોલ તેના પાસે હતો તેથી કરીને કાંકરો પેલી સ્ત્રીઓનાં ટોળામાં ફેંક્યો. તે કાંકરો નગરશેઠની કુંવરી પોતાની જુવાનીના મચ્છરવાળી, અને જે ઘણી રૂપાળી અને અહંકારી, તેમજ જુવાનીના જોરવાળી હતી તેના બેડામાં પેલો કાંકરો છુટ્યો તેવોજ વાગ્યો, અને તેનો ઘડો કાણો થયો, તે પાણીની ધારા ચાલી, અને તેનું ચંપાના ફુલ જેવા રંગનું લૂધડું હતું તે ભીન્નઈ ગયું. તે વખતે સઘળી બેનપણીઓએ તેને ચડાવીને ઉશ્કેરી અને તેનાં વખાણુ કર્યા કે તારો બાપ ઘણો બળવાન છે, તેમ છતાં બ્યારે તમ સરખા ખમી જે વાર ઘેર જશે, તો બીજા ગરીબ માણસની શી વલે થશે. તે છોકરી બેવફૂર હતી જેથી તેણે પેલી સ્ત્રીઓના ચડાવવાથી પેલા રાજના છોકરાને ઘણી ગાજો દીધી, અને કડણુ વચનથી બોલી કે માએ જણી જણીને રખડતા મેલ્યાં, એવું સાંભળી પીપળાના પાન માફક તે રાજપૂત નરમ પડી ગયો; અને જોઈને તેના સોબતીએ કહ્યું કે તું મારું કહ્યું માન્ય કરતો નથી જેથી તારી આબરૂ ગઈ. બ્યારે તમે બાયડીઓને માટે ગાજો ખાઓ છો; ત્યારે અગાડી રાજ શું કરવાના છો? એવું શુણી કુંવર ઘણોજ દ્રોપાયમાન થયો અને તે કુંવરીનું બેડું ફેડાયું અને તેના દોડમાંનો હાર પણુ તોડી નાંખ્યો. આ વાત નગરશેઠના જાણવામાં આવી તેથી તેની આંખોમાં બહુ અદેખાઈ આવી. પછી તેણે રાજને કહ્યું કે હું તારું ગામ છોડીને જતો રહુ છું. શાથી કે આબરૂદાર માણસને રહેવાને આ ઠેકાણું નથી. તારો કુંવર લાડકવાયો છે તેથી મારો અહીં રહેવાનો ધર્મ નથી. એવું સાંભળી રાજ બોલ્યો કે તમે ગામ ત્યાગ કરી જાવ નહીં. હું મારા છોકરાને ઠેર મારું છું. એવો બ્યારે રાજએ દોષ આ-

પ્યો ત્યારે તેણે ત્યાં વાસ કર્યો. આ વાત સાંભળીને પ્રધાને કું-
 વરને જઈને કહી, કે હું તને ચેતાવું છું માટે ચેત કે હમણાં
 તું ઘેર જઈશ નહીં; તું જાણતો હશે કે તારો બાપ ગુ-હો મા-
 ફ કરસે પણ તેમ સમજતો નહીં, તે તને જોતાં વારનેજ મારી
 નાંખશે. માટે જો તું તારા મનમાં તારૂં સારૂં ઇચ્છતો હોય તો
 મહીનો છ મહીના પ્રદેશ જતા રહો. આ સારી શીખામણ સાં-
 ભળીને કુંવરે તરતજ ઘેરથી એક પોપટ લીધો, પછી તુરત
 તુરત પાછો વળ્યો અને તેનો મિત્ર જે પ્રધાનનો છોકરો તેને તે
 મળ્યો. ત્યારે પ્રધાનના છોકરાએ તેને પુછ્યું કે હે બંધવ ક્યાં
 જાઓ છો અને આટલા બધા તમે કેમ દુઃખી થાઓ છો. તે
 સાંભળી તેણે સઘળી હકીકત કહી અને કહ્યું કે મારા પીતાજી-
 એ મને દેશનીકાલ કર્યો છે, તે સાંભળી પ્રધાનના છોકરાએ ક-
 હ્યું કે હું પણ તમારી સાથેજ આવીશ. આપના સિવાય હું
 અન્ન ખાઈશ નહી. પછી તેઓ બંને મિત્રો સાથે ચાલ્યા. અ-
 ને પોપટ હોંશથી હાથ ઉપર બેઠો, ને તેઓ બંને રાત દિવસ
 સાંજ અને સવાર સારીપેઠે ચાલ્યા અને અતિશય રસ્તો કાપ્યો
 તેઓ ઘાડા વનમાં જઈ ચઢ્યા, ત્યાં તે દિશા ના સમજાયાથી
 તેઓ ભૂલા પડ્યા; તે દિવસ ઉનાળાના હતા. તેથી બપોર થ-
 યો કે તાપની ઝાળ આવવા લાગી ત્યાં કાંઈ પાણીનું ઠેકાણું
 નહોતું તેથી તેઓના સુદામળ શરીર સુકાઈ ગયાં; ગળે સોપ
 પડવાથી તેઓ પાણી પાણી કરતા હતા અને પાણી સીવાય
 તેઓ ત્રણેના જીવ બહુજ આકુલ વ્યાકુલ થતા હતા. પાણી સિ-
 વાય તેઓનો જીવ જવા લાગ્યો ત્યારે ત્યાં આગળ એક બારે
 વડ હતો તેના છાંયડા તળે બેઠા, અને કુંવરે પોતાના દોસ્તદા-
 રને કહ્યું કે હવે મારૂં આવરદા આવી રહ્યું શાથી કે મારૂં ગળુ

સુકાર્ધ ગયું છે, હવે પાણી વગરતો મારો જરૂર જીવ જાય છે અને મનમાં પાણી પાણી એવી જાંખણા કરે છે. એ સાંભળી પ્રધાને કહ્યું કે સેજવાર ધીરજ રાખો એક ઘડીવારમાં પાણી લાવું છું. એમ કહીને તે પેલા વડની ઉપર ચડ્યો અને જોયું તો વેગળે એક કૂવો નજરે પડ્યો. એટલે તે ઉતરીને રાજપુત્રને ત્યાં જ મુકીને પોતે પાણી ભેવા સાડ ગયો; પછી રાજા બેઠો બેઠો ત્યાં પરમેશ્વરનું સ્મરણ કરે છે, અને પાણી, પાણી મૂખેથી બોલે છે.

પાઠ ૯૬ મો.

અંબે-ચાહે	અમૃત (સં) મીઠો, અમરત સરખો.
ધારા [સં] ધાર.	લક્ષવસા (સં) ખરેખાત, જરૂર.
ધન્ય-સાબાશ.	પ્રતિઉત્તર (સં) સવાલનો જવાબ.
તુજવણુ-તારા શિવાય.	કારમી—અગાધ જોવી.
ચિત્ત (સં) મન.	અંત્રિક્ષ (સં) અંધર, ગંધેથી.
એત્યો-સમજ્યો.	શંસય (સં) વહેમ, સંદેહ.
દોષ (સં) ગુસ્સો.	અજગર (સં) માટો સરપ.
કાજે—વાસ્તે.	ધરણી (સં) પૃથ્વી, જમીન.
ઝાડીઓ-ઝપાટો માર્યો, સોંટી-થી ચોડ્યો.	અડતાં—લાગતાં, પીતાં.
કર—હાથ.	બ્રાંત (સં) બહેમ, અંદેશો.
શુક—પોપટ.	પાખે—શિવાય.
શીશ (સં) માથું.	ફાંસુ—ફાંસો ખાઉ.
શીતળ (સં) ઠંડું.	પ્રીછવીઓ-સમજાવ્યો.
વીર (સં) બાઈ.	સતવાદી [સં] સહ્યવાન પુરૂષ.
કતુક (સં) મુળથી તે છેડા સુધી અનેલી વાત.	મહિપતી (સં) રાજા.
શ્યામ (સં) મેઘરાજા.	વિમાસણ (સં) પસ્તાવો.

કવિતાની સમજૂતી

રાજા વડની હેઠળ પાણી પાણી કરેછે એટલામાં વડ ઉપરથી પાણીની ધારા પડી, તે જોઈને કુંવર બોલ્યો કે શાખાશ પ્રજા ! મોટા ધણી, તારા શિવાય આવું કામ કોણ કરે? એવું બોલીને સોનાનો પ્યાલો ધર્યો. અને એક પળવારમાં બરોબર ભર્યો, તે પીવા જાય છે એટલે પોપટ તરત ચેત્યો, અને ઝડપ મારીને પાણી ઢાળી નાંખ્યું. આમ થવાથી રાજાને પોપટ પર બહુ ગુસ્સો થયો અને ફરીને પ્યાલો ભર્યો, તે પણ પાછો પીવા જાય છે એટલે વળી પોપટ પાંખો ઝાડીને તે ભરેલો પ્યાલો હાથમાંથી પાડી નાંખ્યો. આથી રાજાને ધણી રીસ ચડી તેથી તેણે તે પોપટનું ડોક મરડી નાંખ્યું અને ફરીને ત્રીજી વખત ભરવાને માટે ધરે છે તેટલામાં તુરતજ પ્રધાન આવી પહોંચ્યો. તેણે ટાઢું પાણી પાત્રું અને બંને બાઈઓ વાતો કરવા સાંઝે દેઢા. પછી પ્રધાન પુત્ર બોલ્યો કે અરે મુરખ રાજા તેં મોટી કસુર કરી છે અને પોપટને શા સાંઝ મારી નાંખ્યો? તે સાંભળીને સઘળી હકીકત રાજાએ પેહેલેથી માંડીને કહી કે અહીંયાંતો એક આશ્ચર્ય જેવી વાત બની તે એકે તમે પાણી ભીવા ત્યાં ગયા અને મેં અહીંયાં મેઘ રાજાને સંભાર્યા એટલે લગાર પણ વાર લાગી નહીં ને ઉચેથી પાણીની ધારા પડી. તેથી પ્યાલો ભરીને હું જેવો પીવા જાઉં તેવાજ પોપટ તે પાડી નાંખ્યો. મેં એક વખત તો તેને માફી આપી અને બીજી વારનો પ્યાલો ધર્યો ને પછી અમરતનો કોળીઓ જેવો પીવા જાઉં તેવાજ પોપટ તે પાડી નાંખ્યો તેથી મને મારા મનમાં બહુ ગુસ્સો ચડ્યો ને તે ક્રોધમાં મેં તે પોપટની ડોક મરડી

નાંખા એવામાં તરતજ તમે આવ્યા અને ખરેખાર પાણી લાવ્યા તે પીને હું થડો થયો. એ સાંભળી પ્રધાન બોલ્યો કે એ તો નવાઈ જેવી વાત ભાઈ, એમ કાંઈ બેઠાં બેઠાં અધરથી પાણી આવે નહીં. તમે જે વાત કહો છો તે હું માનતો નથી, તેના મનમાં તે વિશે ઘણો સંદેહ આવ્યો તેથી તે કછોટો વાળીને વડ ઉપર ચડ્યો તે વડ ઉપર ચડીને જુવેછે તો સમડીને એક માળો જોયો; તે માળામાં એક મોટો સાપ આણીને સમડી ફેલી ખાતી હતી તે જોઈ તે મોટા સરપના કાળજમાંથી ઝેર નીકળ્યું તે પાણી જમીન ઉપર પડ્યું; તે જો રાજા પીયત તો શી વસ્તે થાત. એક પલવારમાં એનો જીવ જતો રહેત. પછી નીચે ઊતરી તેણે રાજાને કહ્યું કે તું જે જીવતો રહ્યો તે આ પોપટના પ્રતાપથીજ, આ નજરે જોયેલા દાખલાથી રાજાને વેહમ જતો રહ્યો. પછી રાજા મનમાં પસ્તાવા લાગ્યો કે મેં આ શું કામ કર્યું ? મેં વગર ફાગટ પોપટને મારી નાંખ્યો. માટે હવે તો મારા પેટમાં છરી મારીને મરું, ને હવે હું પોપટ વગર જીવનાર નથી. પછી પ્રધાને રાજાને સમજાવ્યો અને તેનું માન ઊતારીને કહ્યું કે પ્રથમ મનમાં સમજ્યા શિવાય કર્યું, તો હવે શા સાફ પસ્તાવો કરો છો? માટે હે સાચા બોલા રાજા, હવે પસ્તાવો કરેથી શું થવાનું છે જે માણસ વગર વિચાર્યું કામ કરે તે આજ રીતે પસ્તાય છે. વગર વિચાર્યું [એકદમ જોસાથી ઊતાવળું] કામ કરવાથી ઊમંગનો નાશ થઈ જાય છે [વિવાહની વરસી] તેને વાસ્તે શામળભટ કહેછે. કે તે આ દાખલાથી જુઓ તો માલમ પડે છે.

पाठ ९७ मो.

हेडवाणो-हेडवे पारो
उमदा(आ)सारा.
मात्र-इकत.
मधुर(सं)मीडुं, पुश-
कारक.
नामांकित(सं)नामीयु
प्रप्यात.
दुर-वेगणा.

पाठ ९८ मो.

यात्रक(सं)संयानी
विचारशक्ति(सं) वि-
चार करवानु अण.
उन्मादत-उथलावी
पाउवानी शक्ति.
रेट-रेटीओ,
गरगडी-धरेडी.
शायर-शटमां धालतुं
इर-आमजो.
पुधानो-जडा लाक-
डानो.
वजन[आ]तोड, भोजो
कंपाणु-लाकडा तोड-
वानो कंटो.

पाठ ९९ मो.

व्यास(सं)मध्य रेआ
जडेडी-सजड करेडी.

पाठ १०० मो.

वदेरती-वीरती.
इडियारा-लाकडां वेय-
नारां, लाकडां वीर-
नारां.
दयावी-दायवा.
अनावट-अनाववानुं
पे यदारदा]आंटावाणी
स्थिती(सं)हालत.
वर्णवी(सं)ज्यानकरी
विस्तारी.

पाठ १०१ मो.

गुडी-पूछ, लाकडा वे
अनारा.
सृष्टि(सं)दुनिया.
वाकिइ गार-माहीत-
गार
महावरो[आ]अब्बा-
स टेप आदत.
निर्णय[सं]हराव.
नालुवगर-पैसा व-
गर.
सांथीडु-भेडुतनुं ओक
गतनुं हथीआर.
दमडी-पाछ, पापैसो
भोट-तंगी.
हिरसो-भाग.
डिपाडु-डियडुं

पाठ १०२ मो.

डिवाग(सं)महेनत.
धारकुन[क्ष]महेतो.
अणात्तार(सं)जेरगु-
लम, जयरजस्ती
निराश(सं)आशा र-
हित. ना उमेद.
नालुवटी-रुपीआपा
रणनारो, पैसा वे-
अनारो.
हरिद्री-आमजु.
जोड-आगी.

पाठ १०३ मो.

डिपुटिष्ठन्सिष्टर(अं)
मोटो तपास कर-
नारो आहण तेना
हाथ नीयेनो नोकर.
सार(सं)मतलण,
असर-लागणी.
सहायरणी(सं) सारा
गुलवान.
पालण-गुजारन.
छारायो-छाडेसो.
दिलगीरी(क्ष) अइसो-
स.
मस्करी[आ]डहोमजक
अमस्ती-नकाभी, आ
ली.

વાવરવું-કામેલગાડવું

પાઠ ૧૦૪ થો.

પક્ષાધાત(સં)એક જન-

તના રોગનું નામછે.

ઉડવેક-મહેનત, કડાકુટ

ધીરજથી-ધૈર્યતાથી.

સમર્થા-સુધર્થા.

કજીઆખોર-લડાઈ-

ખોર.

રસોડા-રાંધવાની જ-

ગ્યા.

પાઠ ૧૦૫ મો.

જમીનદોસ્ત-જમીન

ખરોખર.

સળગ્યો-ઉડ્યો

વરોધ(સં)કજીઓ,

ટંટો.

સાધારણ-મધ્યમ, વ-

ચલી. પંક્તીના લોક

પાઠ ૧૦૬ ઠો.

દત્તક(સં)છોકરો કરી

લેવો તે.

ધૃચ્છનારા(સં)ચલના

કરનારા.

ઉત્કળ(સં)સઉથી સા-

દારસ.

જનમ(સં)અવતાર,

હુંદગી.

પાઠ ૧૦૭ મો.

હકીકત-હેવાલ.

વારસો-વંશજો

વંશજો(સં)વારસો.

કંટાળી-કાયર, થાકી.

હેરાન થઇ

કાણુ-ખુણો, દિશા

પાઠ ૧૦૮ મો.

જેરખદોખસ્ત-ખદોખ

સ્ત વગરનું.

શાહાબદી(ફા)ખા-

દશાહની છોકરી.

મોહિત(સં)મોહપા-

મી ગએલો.

મોહિની[સં]મોહ.

આપધાત(સં)પો-

તાને હાથે જીવ કા

ઢીને મરવું તે.

પાઠ ૧૦૯ મો.

જમાવ(આ)એકઠું,

જયો.

હલ્લાં(આ)ધસારો.

સર કરવું-તાળે કરવું

પાઠ ૧૧૦ મો.

પતંગ[હિં]એક જન

તનું કાચા રંગનું લા

કડું.

અસંખ(સં)ધણાજ

કુલેલ-તલને કુલનો પા

ટ દમને પીમે છે તે.

છોગાં-તોરાં.

સંપતિ[સં]દ્રવ્ય, પૈ

સો.

ગસ્તાનો(ફા)તોફા-

ની.

મગફરી(આ)અભિ

માન, અહંકાર.

રસીઓ(સં)ફાંકડો.

રાગી(સં)સંસારી.

ચેત-સમજ.

અજ્ઞાની[સં]જ્ઞાન-

વગરનો.

અંત(સં)આખર,

દ્રઢ(સં)પકડી, મ-

જ્યુત.

પ્રીતડી(સં)પ્રીત,

માયા.

સંસ્કારે[સં]નશીળ.

સંત[સં]સાધુ, વેરા-

ગી.

ત્રિવિધી[સં]ત્રણ પ્ર

કારની વિધી.

ધામ-ઠોકાણું, ઠામ.

વાંછિત-ધૃચ્છેલું.

પૂરણ(સં)પુરા.

કવિતાની સમજૂતી.

આ શરીર છે તે પતંગીઆ રંગના જેવું છે, તેનો નાશ થતાં વાર લાગતી નથી. જોકે તારી નજર આગળ અગણિત માણસો દોડત અને માલમીલકત મેલીને ચાલ્યા ગયા. શરીરે તેણે કુલેલ (મોગરો) ચોળતાં, માથે તોરા મૂકતા, અને જુવાનીનું જોર જણાવીને છાતી કાઢીને ચાલતા, પણ જેવી રીતે ઊંદરે દારૂ પીધો હોય અને તોફાની થઈને ડોડતા ફરે, અને અહીં કારમાં પોતાનું શરીર મચકોડે અને મુખેથી જેમ તેમ બોલે મનમાં એવું જાણે છે કે મારા જેવો કોઈ ફાંકડો અને રાગી નથી, બારણે બીલાડી તાકી રહે છે તેને તને પકડી લેતાં વાર લાગતી નથી, (કારણ કે માણસને મોત જલ્દીથી પકડે છે) તેમજ આજ કાલમાં હું ને તું કરતા રહેશો અને જમ પકડી જશે માટે બ્રહ્માનંદ કવિ કહે છે કે હે અજ્ઞાની જીવ તું અત્યાચર્યો એત. નહીં તો મરતી વખતે પુરા હાલ થશે.

હે જીવ! પરમેશ્વર સાથે પુરો પ્યાર કર, કેમકે ધન માલ મૂકી મરી જઈશું અને મરતી વખતે કામ કામનું સગું નથી. કર્મ સંબંધે સધળા ભેગા થયા છે. પણ એ સધળું ખોટું છે. અને માયારૂપી જાળ જેવાં છે; તેથી મરતી વખતે કામ કામનું સગું નથી માટે પરમેશ્વરને ભજો. (૧)

માફ માફ કરીને પૈસો મેળવી, પણ એમાં તારું એક તલભાર પણ નથી. મરતી વેળાએ. (૨)

સંસારનું સુખ સ્વપ્ના જેવું છે. તેને જતાં વાર લાગનાર નથી, મરતી વેળાએ. (૩)

તેથી કરીને તું કોઈ સાચા સાધુ પુરુષને સેવ કે તારાં
ત્રણ પ્રકારનાં દુઃખ મટી જાય. મરતી વેળાએ. (૪)

મોટા પુન્યાત્મા પુરુષના આશરાથી આગલા જવનાં પાપ
બળી જાય છે મરતી વેળાએ. (૫)

એવું સમજીને સુખના કરણદાર અને સદા સુખનો ભંડાર
જે પ્રભૂ તેને ભજ. મરતી વખતે. [૬]

દેવાનંદ કવી કહે છે કે આપણા મનના મનોરથ પૂરા ક-
રનાર પ્રભૂ આપણા દુઃખ ટાળશે. (સારાંશ કે જેને આપણી દે-
હ બનાવી તેનું સ્મરણ કરીશું તો સુખની પ્રાપ્તિ થશે. (૭)

પાઠ ૧૧૧ મો

નસ્તર (કા) અણીવા-ચોડી-પોહોળી.

જીં લોહાનું હથિયાર વિશાળ (સં) મોટી.

જલદ [કા] તીક્ષણ. અખોડ-અનુનુખાર.

અંગજ્ઞાન [સં] પ્રેર-સ્વદેશહિતેચ્છુ(સં)પો

ણા. તાના દેશનું સાર

પ્રાચીન (સં) જુનો વ

ખત. સ્વિસ્સ (અ) સ્વીતઝ

ભવિષ્ય [સં] જે કાંઈ લાંડનો રહેવાશી.

ખનવાનું હોય તે પયાદગીરી [કા] યાદર-

હેકાંથી કહેવું. હે તેવું યાદ દાસ્ત

વરતી-શોધી, ખોળી હોય.

પાઠ ૧૧૨ મો રક્ષણ [સં] અચાવ.

શાખા (કા) કાંટો. નકશી કોતરવા-નક

પ્રજ્ઞસત્તાક (સં) પ્રજ્ઞ-શીદાર કોતરવું તે. અનુક્રમે (સં) એક પછી

નાં અધિકાર નીચે. કુશળ (સં) પંકાયલા.

પાઠ ૧૧૩ મો.

જ્ઞાનતંતુ (સં) નસ,

જે નસથી લાગણી

થાય છે તે.

મારફત (આ) હસ્તક.

કાસદ (આ) ખેપીઓ.

અધાંગવાયુ (સં) વાથી

અડધું અંગ રહી

જાય છે તે.

સત્તા [અ] હુકમ.

સ્પર્શ (સં) અડકવું,

લાગવું.

આવત-આવડત [એક

અનુક્રમે (સં) એક પછી

સંબંધ-વળગણ.

પાઠ ૧૧૪ મો.	લાંપ (અં) દીવો.	લખપતિ (સં) શ્રીમંત
ચરખી (ફા) જનવર-	ગિજનશ-તેજ, પ્રકાશ.	સતકર્મ [સં] સારાંકર્મ.
ના ચામડામાંથી ચી	ગારા [અં] એક જ	સતવસ્તુ-સાચી વસ્તુ,
કણી ધીજેવો જે વ-	તનો ગાસમાં બળ-	બોહરજો-લેજો, ખરી
સ્તુ નીકળે છે તે.	તો પદાર્થ.	દ કરજો.
વાટ-ખતી, દીવેટ.	તેજસ્વી-તેજવાન.	જુહારી-નમસ્કાર ક-
પુરી-નાંખી.	પાઠ ૧૧૬ મો.	રી, વંદન કરી.
રોશની (રા) રસનાઈ	ઉપદેશી (સં) બોધક-	લેખુ-ગણતી. હિંસા-
ગ્લાસ (અં) કાચનો	રનાર.	બ.
ખાલો.	વણસતા-જતા.	સાહેબ (આ) પરમે-
ટાંગેછે-લટકાવે છે.	છોડ-છોકરાં.	શ્વર.
આરસ-ચળકીદાર પ	કાગ (સં) કાગડો.	ભોગ [સં] જશેભોખ
થર.	કુંભ (સં) ઘડો.	અનેક જાતના સુખ.
શિક્ષા [સં] પથરા.	કાયા (સં) દેહ, શરીર.	વાસના (સં) નેક્રી, ખુ
પાઠ ૧૧૫ મો	જાવરી-જાજરી.	શબો, પ્રીતી, ઇચ્છા.
કંપનિ (અં) ટોળી.	વણસતા-જતાં, નાશ	હુંપદ-અભિમાન, ગર્વ.
ઝોખખાઈ-સ્વચ્છતા-	પામતા.	હમોછો-કરોછો.
ઈ.	છોડવાછડ [છોકરાં] છ-	લૂણ-મીઠું, નીમક.
પાત્ર (સં) વાસણ, લા-	યાં.	સરજનહાર-પેદા કર-
યક.	નોખત (સં) નગારાં.	નાર.

કવિતાની સમજૂતી.

હે મનરૂપી ભમરા, તું બુલ્લીને ક્યાં ભમ્યો? ને રાતને દિ-
વસ તું ભમતો ફર્યો. હે માયાના બાંધેલ જીવડા તું સારી વા-
તને ઝોળખી શક્યો નહીં. માટે મનરૂપી ભમરા તું બુલ્લીને

ક્યાં ભમ્યો. (૧)

આ દેહ કાયા ધડાના જેવી છે માટે તેનું જતન વિચાર કરીને કરો, તેને નાશ થતાં વાર પણ લાગનાર નથી, જેથી શા નરૂપી રતનનો તમે સંગ્રહ કરો. માટે હે મનરૂપી ભમરા તું બૂલીને ક્યાં ભમ્યો. (૨)

જીવો કે જે ઘેર નગારાં વાગતાં, અને છત્રીસ રાગમાં ગાયન થતાં તે ઘર ખંડેર થઈ સુનાં પડ્યાં છે. અને હાલમાં ત્યાં કાળા કાગડા ઉડ્યા કરે છે. [અર્થ કે સધળાનો નાશ થતો જાય છે.] માટે હે મનરૂપી ભમરાં (૩)

જીવની આશ તો મોટી ડુંગર જેવડી છે, પણ મરણ તો પગના તળીયા નીચે છે; મોટા લખપતીઓ હજારો મરી ગયા (તો આપણે શી ગણતરીમાં) માટે હે મનરૂપી ભમરાં [૪]

જે નદીમાં પુર આવેલું હોય, તેને ઝાળંગીને પેલે પાર જતું હોય, અને આગળ જતાં પાણી ના મળે એવું હોય, તો આ સંસારરૂપી જે નદી તે ઉતરી પરમેશ્વર પાસે જતાં બીજી કાંઈ પણ મળે તેમ નથી. માટે હે મનરૂપી ભમરાં (૫)

માટે આ સંસારમાં સારા કામ રૂપી સારી વસ્તુ સાથે લે વી, અને તેની સાથે ઇશ્વરનું સ્મરણ પણ કરવું. કબીરજી કહે- છે કે સરવે દેહ મુકીને નમસ્કાર કરી ગયા તો પછી ઈનસાફ (પાપ પુન્યનો) તો પ્રભુના હાથમાં છે. માટે મન રૂપી ભમરા તું બૂલીને ક્યાં ભમ્યો. (૬)

હે જીવ આ જગતના સુખનો સ્વાદ આખીને તમે મોજ શોખમાં રમતા કરો છો, રોગના ભરેલા ખાનપાન તમે ખુશીથી ખાઓ છો, પણ મરવાની વખતે જ્યારે પ્રીતી અથવા દરેક પદાર્થની મનમાં ઇચ્છા થાય છે. તો ખાલા આ સંસારમાં

ફરીથી રખડો છે. જગત સુખનો સ્વાદ૦ (૧)

માયાના અધિકારમાં તમે અહંકાર કરો છો, અને મીઠાને સાટે સોનું મળે છે તે તમે ધુળમાં નાંખી દો છો. [અર્થ કે જગતના નાશવંત પદાર્થને અદલે પ્રભૂનું સ્મરણ કરતા નથી.) જગતના સુખનો સ્વાદ૦ [૨]

ધ્રિવરને જાણ્યા સિવાય દેહને દુઃખ શા માટે આપે છે એથી મરવાનો ભો ન મટતાં તમે ઉલટા દીલગીરીમાં પડો છો. જગતના સુખનો સ્વાદ૦ (૩)

વળી જે ધ્રિવરે તમને બનાવ્યાં તેને યાદ કરવો છોડી દે-
ધને તમે નીચને નમો છો; એ રીતે તમે વગર વિચારે મારી પુંજ કેવળ નામનો કવિ કહે છે કે તમે ગુમાવો છો. [અર્થ કે તમે તમારી છંદગી નકામી ગુમાવી દો છો] જગતના સુખનો સ્વાદ આપીને તમે મોજ શોખમાં [૪]

પાઠ ૧૧૭ મો.

લાંચ-રશવત.	/ ભલમનસાધ-દાનાઈ /	પાઠ ૧૧૮ મો.
ખાનગી(ફા)છાનું.	દૂરજન-નકારો મા-	દર-દર/વેલી રકમ.
મુન્નીમ (આ)મોટો મે-	ણસ.	અધર-કહણ.
હેતો.	શિરસ્તેદાર(ફા)હેડકલા	વાકેફગારી (આ-ફા)
વાણોતર-ગુમારતો.	કે અધિકારીના હાથ	માહીતગારી, જાણી
અન્યાય(સ)અધર્મ.	નીચેનો માણસ.	તાપણું.
વિશ્વાસઘાત[સ]ભરો-	નકલ-અસલ ઉપરથી	ખોરાકી પોશાકી [ફા]
સો રાખે તેને દગ-	ઉતારવું તે.	ખાવાપીવાનું તથા
લખાજી કરવી તે.	જપ્તી(આ-ફા)સરકા-	લૂગડાક્ષતાં વગેરે.
પ્રમાણિક[સ]સાચો.	રી ટાંચ.	હામ-હીમત.

ટેગલ(અ)મેજ.

દુરસ્ત[શ]સાર, હીક
દરમાયો(શ)પગાર.

પાઠ ૧૧૯ મો.

નતિ-નતની અક્ષ.
જરૂરિયાત[આ]ખપ-
ની.

સાટું-સામસામી આ
પવું લેવું.

ખંધન[સ]આધક.
જખરજસ્તી[શ]જોર
જુલમ, ખળાત્કાર.

પાઠ ૧૨૦ મો.

નીરખ(શ)કરાવેલો દ-
ર.

જેરોજગાર-રોજગાર
શવાયના.

નિરથક(સ)નકામા, ફા
કટ.

પાલવતો-ફાવતો, ખે-
જતો.

સોદો(શ) માલમતા
સંગ્રહ[સ]ભડોલ.

રાંકડું-ગરીબડું.
મહેલું-ઠપકા.

શુકાળ[સ]સારો વેખ-
ત.

પાઠ ૧૨૧ મો.

લાઘ્યાન-ખીજા ઉપા-
ય.

છાવણી-પડાવ, મુ-
કામ.

ફટકા-કોરડા, ચાખ
ખા.

ખોલીસ[અ]મારા મા-
રી વગેરેનો બદોબ

સ્ત રાખનાર ખાતુ
કારવહેવારે-વહિવટ

પાઠ ૧૨૨ મો.

સ્પર્શ(સ) અડકવું.
ગિલસ્ટર-પલાસ્ટર.

પ્રત્યક્ષ(સ) ઉઘાડુ.
ખુલ્લુ.

ચામડાં-ચાડાં,
સ્પર્શોદ્રિ(સ) લાગવા

ની ઘટ્ટિ.
ચીકટ-ચીકણી તેલ જે

વી ચીજ.
પાઠ ૧૨૩ મો.

હીત-તોષ.
જેકર(અ) ચાર રૂડ.

કિત્તા-ભાગ.
રાચરચીલુ-ધરશણગા

રનો શોભતો સામા
ન.

સંતોષી(સ) આનંદી
નીદીને-વેણીને.

વરાળચંત્ર(અ)વરાળ
થી ચાલતો સચો.

અગન્યસ્ત્રો(સ) અ-
ગિની ફાડવાના હ-

ધિયારો.
ખંદુક-તોપ, વિગેરે.

વિસ્તીર્ણ(સ) વસ્તા
ર વાળું.

સરહદ(આ) સીમા
હદ.

અરણ્ય(સ) જંગલ.
પટ-પહોળાઈ.

ખેડાણુ-ખેતીવાડી.
પાઠ ૧૨૪ મો.

મોજાન-પગે જે લુધડું
વસ્ત્ર ટાઢમાં પહેરછે

તે, સ્ટોકીંગ.
ખંડી-ખદન.

અડવે-ખુલ્લે, ઉઘાડે.
ઝોમ્ખવ-મોટી ખુશા

લીનો દિવસ.
સપરમો-સારો, રૂડો.

માતખર(સ) મોટો.
ખંદાઈ(સ) કુખ દે

નાર.

પાઠ ૧૨૫ મો.

પરશેવો—પરીનો.

જગત્તી (સં) જગતનો બનાવ-
નાર ઇશ્વર.

ચીકટવાળો—ચીકણો.

છિદ્ર [સં] કાણાં.

મુંબમગરો—ફલદાર પોળીક.

મૈત્ર (અ) પોણા ગાઉ.

પાઠ ૧૨૬ મો.મનરંજન(સં) મનને ખુશ કરે
એવી.ગુપ્તોત્તર (સં) છાનો જવાન
(ગુપ્ત-ઉત્તર)

નાથ [સં] ધણી.

પાથી [સં] ચોપડી.

અંતર બહાર લાપિદા—અંદર
થી અને બહારથી જે સમન્ન
ય એવો સમસ્યા.

ગ્રીક્ષણ(સં) નાળીએર.

આઘ (સં) પહેલાના.

અવિચળ (સં) જે ચળે નહી તે

નદન(સં) દિવસે દિવસે

વરણ [સં] અક્ષર.

ગામેતી—પટેલ.

શાશ્વતું—અવિનાશી.

નાવ—હોડી, વહાણ.

સાંચરશે—જશે.

ખટ—ધાશ.

કવિતાનો સમજુતો

—૦૦૦—

નર્ક લોકનો રાજા કાણ છે? દહિમાંથી તત્વ શું નીકળે છે?
નાના છોકરાની ચોપડીનું નામ શું બોલાય છે? ઘેર ઘેર સ્ત્રી-
એક ઘઉંનું રોજ ખાવાનું શું બનાવે છે? આ ચારે સવાલોના જ-
વાબ હે ચતુર માણસ મનમાં વિચારીને કહો. જે તમે સમજ-
ને કહી શકો તો તમને માત્ર આપી અને જોટલી ઉપર બેસા-
ડુ, પણ નહીં સમજી શકો તો કહું છું કે (જમ ધી ચોપડી રા-
ટલી) એટલે રાટલી ધી ચોપડીને ખાઓ.

ઉપર જે ચાર સવાલો પૂછ્યા છે તેના ચાર સવાલ છેલી

લીટીમાં જે (જમ, ધી, ચોપડી, રોટલી) એ ચાર શબ્દ લખેલા છે તેજ છે. એટલે નરકનો ધણી રાગ તે જમ અથવા યમ, દહીંનું તત્વ ધી, ખાળકની પોથીનું નામ ચોપડી, અને ઘેર ઘેર સ્ત્રીઓ ધઉનું ખાવાનું રોટલી હમેશાં કરે છે એ ચાર સવાસોના ચાર જવાળ સમજવા.

(માહેથી ને બાહારથી સમજાય એવી સમસ્યા.)

૧ નાળીએરમાં શું હોય છે? (૨) કપટ કરવાથી આખરે શું હારે છે? [૩] ગામડામાં મોટી પઢવી કોની હોય છે? (૪) મટી ન જાય એવું શું છે? (૫) મોટામાં મોટું દુઃખ સૌથી શું હોય છે?

ઉપરના પાંચ સવાસોના પાંચ જવાળના પાંચ શબ્દોની પહેલાંનો અને છેલ્લાના અક્ષર દયાવીએ અથવા કાહાડી નાંખીએ ને પછી દરએક માહેતો જે વચ્ચે અક્ષર રહે છે તેથી એક નામ થાય છે. તે કયું? એ વચમાંના અક્ષરોથી એક એવું નામ નિકળશે કે જેનું વચન ખોટું નહીં પડે એવો એક દેવ છે તે તેની રહેમ નજર હમેશાં પહેલા વાક્યના પહેલા અક્ષરના નામ ઉપર રાખી રહે, એવું વચમાંના અક્ષરવાળા કવિ કહે છે.

ત્યારે ઉપત્તા પાંચ સવાસોના પાંચ જવાળ તે ક્રીયા? દેવનું નામ નીકળે છે તે કયું? તે દેવ પેહેલા વાક્યના પેહેલા અક્ષરના નામ ઉપર રહેમ નજર રાખી રહે તે નામ કયું? અને વચલા અક્ષરના નામવાળાં કવિ તે કયા?

[જવાળ નીચે મુજબ]

[૧] કોપર, [૨] ધરમ, [૩] ગામેતી, [૪] શાશ્વતું, (૫) મરણ પરમેશ્વર શ્રી અમદાવાદ. દક્ષપતરામ.

(એનો વધારે ખુલાસો નીચે પ્રમાણે.)

શ્રીફળમાં શું હોય ? (કાપડ). દગો કરતાં શું હારે (ધરમ)
અધિક ગામડાં માંહી, લહે કોણુ પદવી બારે ? (ગામોતી)
મટે નહીંતે કોણુ ? (શાશ્વતુ) પરમ દુઃખ સૌથી શું છે ? (મરણ)
દાટી આધને અંત, તહાં જે નામ રહ્યું છે.
વાચા અવિચળ એ દેવ છે, રાખી રહેમ નજરે રહે.
દન દન પદ આદિ વરણુ પર, મધ્ય વરણુ કવિજન કહે.

ઉપર જે ૧, ૨, ૩, ૪, ૫, એવા આંકડાવાળા જે પાંચ
જવાબ કહ્યા તેનો દર એકનો પહેલો અને છેલ્લો અક્ષર દાખી
રાખી બધા વચલા અક્ષર લઇએ તો પરમેશ્વર એવું નામ થાય
છે. તેવીજ રીતે આ પહેલી છ લીટીઓ લખી છે તેની
ડાખી બાજુના દર એકના પહેલા અક્ષર લઇએ તો શ્રી અમ-
દાવાદ એ નામ થાય છે. અને જમણી બાજુ તરફની છ લીટી-
ના દર એકના છ પહેલા અક્ષર લઇએ તો દસપતરામ એ નામ
થાય છે. માણસ રહેજ વાતમાં સારી અડકલ નહી વાપરશે તો
તે પડતે બરસાદે તરશે મરશે, તે સાર વહાણ મળશે તો પણ
તે તરવાને શક્તિમાન થશે નહી, અને પરમેશ્વર મળશે તો પણ
તેનું કામ સરનાર નથી, વળી પારકી પોળમાં (શેરી) જઇ તે ઘેર
ઘેર ખુશામત કરશે તો પણ તેનો અર્થ સરનાર નથી, શાટે
જો આ શિખામણુ સાંભળીને તે પ્રમાણુ વરતવામાં નહી આવે
તો પછી તે માણસને સારી શિખામણુ યાદ આવવાથી આંખોની
અંદર પાણી આવ્યા વગર રહેશે નહી.

पाठ १२७ मे.	निर्धन (सं) गरीब.	पाठ १३१ मे.
सुखी शंक (सं) ज़ीली	मात्र मित्रकृत—पैसो	हरद्री (क्ष) हरदवाजो
वस्तुने गोद्री देभा	टको.	जोसउ—दवा.
नार	जिमेरो—वधारे.	असुणी [सं] दुःखी,
आल्लगोण (सं) आला-	अपेशरीओ—लाजो	जवन [सं] जवतर.
रथी गोण	रूपीआना धणी.	दई [सं] दुःख.
जुक्ति (सं) युक्ति.	असतोशी (सं) सतो-	वैधशाणा [सं] दवा-
अदणदतां—तरवरतां	श वगरनो.	आनुं.
लयी—नमी.	हरिद्री (पं) आणसु,	दगाजो (क्ष) दगाजोर
करगस—रणी.	सुस्त, कंगास.	अनंता (क्ष) धणान,
जोगवार्ध—तक, वण-	दुईशा (सं) अराणस्थी-	अतिशय.
त.	ती, अराण हासत,	द्रव्य (सं) पैसो.
आतरनिशा (अ) आ-	आतरी (आ) आतर,	डिठाजो—अरयो
तरी.	आतरनीशा.	दहाजो—मतीसो, दह-

पाठ १२८ मे.	पाठ १३० मे.
स्वच्छता (सं) चोप्पा	तालेवंत (अ) धनवान.
ध	अभे (सं) नाश न थाय
छिद्रो (सं) काण्ठां, आ-	विभाग (सं) भागमां-
कां.	थी, भाग करेखा ते
घाडो—डरेसो.	रक्षणु (सं) संभाज.
पञ्च (सं) लुगडुं.	पंक्ति (सं) हार, म-
वणगणी—लूगडांभ-	ती.
रववानु, पीटी जेवु,	मोण शोण (सं) येन
होय ते.	कुमार्गे (सं) नडारे भा-
	गे
पाठ १२९ मे.	जीनावी—पडावी.
धनवान (सं) पैशादार.	सुमार्गे (सं) सारा रस्ते

निरोगी (सं) रोगसि-
वायने

નિહાજો (સ) જુઓ,	ખી, કમળમાં નાં	બરમાવી-મમાવી.
દેખો.	ખી.	હાંડલી-હાંડલી, રસો-
દસાવી-દાંસામાં નાં	ખુલે-ઉઘાડું ધાય.	ઈ કરવાનું વાસણ.

કવિતાની સમજૂતી.

રાગવાળા માણસને તમે ઓસડ આપો, કે તે જીવતદાન તરીકે ગણાશે; અને તેમ કરવાથી તમારા ઉપર તરતજ પ્રભુની મેહરબાની થશે પ્રભૂની પુરેપુરી પ્રીતી પ્રાપ્ત કરવાને માટે આજ તમે મેહેનત કરવામાં કાંઈ પણ આળસ રાખશો નહીં દુઃખ પામતા લોકોના મોટા જથ્થાને પાજો, અને તે બીચારા રાગીઓને ઔષધ આપી તેઓના દરદને મટાડો. (૧)

જે માણસ શરીરે સારો તો બધી વાતે સારો, અને શરીરે દુઃખી તો બધી વાતે હમેશાં દુઃખી છે એમ સમજવું. માટે એવા કોઈ ગરીબને દુઃખી દેખીને મનમાં દયા લાવો. અને એવા દરદીને ઔષધ. (૨)

તમે સેહેજ પણ વિચાર કરીને જોશો તો એથી મોટું પુણ્યનું કામ દેખાશે માટે હે સારા પુરુષો તમારા મનમાં દયા લાવીને દરદી માણસને ઔષધ આપો. (૩)

સૌથી સરસ વૈદ્યશાળા બંધાવો, અને તેમાં સારા વિદ્વાન શામિતા ડાક્ટરો રાખો, અને જે વૈદ દગાવાળો દેખાય તેને દુર કરો. અને દરદી માણસને ઔષધ આપો. (૪)

જે મોટા વૈદો મોટી વૈદ્યશાળાઓ સ્થાપે તો હજારો દુઃખી

છવ આશરવાદ દેશે. માટે હે ભાઈઓ તમારા પૈસા એવાજ રસ્તે ઉછાળો. (વાપરો) અને દરદીને ઓસડ આપો. (૫)

હે પરમેશ્વર તેં એમને ભણે દ્રવ્ય આપ્યું. કે જેથી દુઃખી લોકના દુઃખનું ઓસડ આપીને મટાડયા જે રોગ કે અતિશય ઉપાયોથી ના જાય તેવા હતા તેઓ ઔપધથી ગયા. માટે દરદીઓને ઓપડ આપો. (૬).

આવાં કાગ કરવાથી લોકમાં તમારી કાઈ દિવસ જતી ન રહે એવી કીર્તિ ફેલાશે. અને તેથી પરમેશ્વર પણ ખુશી થઈ તમારા ઉપર હેત રાખશે. અને વળી એમ કરવાથી તમારું સાઈં નામ આ પૃથ્વી ઉપર જોશે. માટે દરદીઓને ઓસડ આપો. (૬)

કાઈ પણ રોગને મટાડવાને કામ કર્યું, તે આજના વખતમાં અભયદાન દીધા ખરેખર છે. તેથી રોગી માણસને રોગ જતો રહી તેઓ નીરોગી થશે તે જોશે. અને દરદીઓને ઓસડ આપી. (૮)

માટે શીખીને તથા સાંભળીને આ છંદોને યાદ કરો અને સારા માણસો આ વાત સારી રીતે મનમાં રાખો, અને દવાખાનાં ઠેકાણે ઠેકાણે મંડાવો. એવું દલપતરામ કવિ કહે છે કે હું માગુ છું.

હરકાઈ પદાર્થનું રૂપ કે રંગ બદલીને કાઈને જે છેતરે અને પછી જે તે મનમાં ખુશી થાય છે. તે બીલકુલ નકામું છે; મરણ કે દગાની વાત હમેશાં કાંઈ છાની રહેનાર નથી પણ જે ખરેખરી હશે તે કાઈ દીવસ ઉઘાડી થશેજ. એકાદ વખત કદાચ આપણે કાઈને ભમાવીબોળવી આવીશું પણ ફરીથી તે આપણા ઉપર ભરોંસો રાખી છેતરાશે નહીં; જેમકે કાગળની હાંધી કાઈ માણસ બનાવે તો તે એકાદ વખત પણ ભાગ્યેજ

ચુલા ઉપર ચઢશે.

(અર્થ કે તે બળી જશે) તેમ પેલો માણસ પણ એકજ વખત છેતરાશે.

પાઠ ૧૩૨ મો.

આરંભ (સં) શરૂઆત
શરૂઆત (આ) મંડાણ
ગાદીપતી-તખ્તનો
ધણી.

કજીઆ-ટંટા.

પ્રખ્યાત [સં] નામી-
ચું, વિખ્યાત.

સમાપ્તિ (સં) અંત
આવ્યો.

પ્રતાપી [સં] મોટો,
દીર્ઘિવંત.

પાઠ ૧૩૩ મો.

પરાક્રમી (સં) ભારે કા-
કામનો કરનારો.
સ્વાધીન (સં) તામે
કબજે.

સ્વતંત્ર [સં] પોતાને
સ્વાધીન.

તખ્ત (કા) ગાદી.

પાઠ ૧૪૩ મો.

જય [સં] ફતેહ, જીત

ખલીફા [આ] મુસલ-

માનમાં એક જાત-
નો દીતાળ છે.

અશુખરિસ્ત-ખરિસ્ત
લોકનો તારનાર.

કબર (આ) ધોર.

વેરો-કર.

વેરાન-દુઃખી.

કુસેડ (અ) ખરિસ્તી

લોક સાથે તુકી લો-
કની થયેલી લડાઈ.

પાઠ ૧૩૪ મો.

આચાર્ય [સં] ગુરુ.

ખોપ [સં] ખરિસ્તી લો-
કનો મુખ્ય ગુરુ.

ધર્માધ્યક્ષ (સં) ધર્મ-
ના કામમાં મોટો.

અધિકાર-હુકમ.

મજબુતી [આ] પુષ્ટી.

ઉમેદવારો [કા] ઉમેદ
રાખનાર.

ધર્માધિકારી [સં] ધર્મ-
ના અધિકારી.

ફરીયાદ [કા] તકરાર

અરજ, દાદ.

રેફર્મેશન [સં] ધર્મનો
શોધ, સુધારો.

પાઠ ૧૩૬ મો.

વગડાઉ-જંગલી.

ખચાવ-રક્ષણ.

લડવૈયા-લડાઈખોર.

રોટો-સેંકડો.

જય (સં) જીત, ફતેહ.

વેરાન-ઉજડ.

પાઠ ૧૩૭ મો.

પ્રોટેસ્ટન્ટ (અ) રોમ-
ના અંગ્રેજની સામે
થનારા.

કતલ-મારી નાંખવું,
છુંદી નાંખવું.

લાડવેરી-કટા દુશ્મન,

દરિઆઈ (કા) જળ મા-

ગંની, સમુદ્રના રસ્તા
ની.

તવારીખ (આ) રાજ
પાદશાહની યદ્ધ ગ-

એકી હકીકતનું પુ-

स्तक.

पाठ १३८ मो.

अदय(सं) अंतःकरण.

उद्योगतुं—कुदतु.

क्रांदा—प्रादोया.

पुम्भ (सं) पात्री.

अस्वच्छ[सं] स्वच्छक्रांयणी—आल.

नहीं ते. योष्पुं भेद [सं] प्रक्षर.

नहीं ते.

पउदा—पउ.

दांक्षतर [अं] अग्नेश

वैद.

रगो (सं) नसो

पला—वहेछे, वहेवुते.

पाठ १३९ मो.

गति (सं) आल.

अपण—मज्झुत, यी-

कण्ठा.

वंतु (सं) छवदां.

ट्टल (अ) क्रययो.

आहार [सं] भक्ष.

पाठ १४० मो.

धुंठवो—अंयवो, ता-

लुवो.

दग—स्वास.

हिकडा—कुदडा.

तकतकती—यणकती, ते-

नवान.

लींगडा—जडापड.

पाठ १४१ मो.

वभतेवभत—वारंवार

क्रांयणी—आल.

आकण—अेक नतनो

जे भोदोनो सोप

कालर—जुलती आ-

मरी.

पाठ १४२ मो.

अगत्य (सं) नरर

विषय [सं] आयत

क्षरन्ते [आ] क्रम, धर्म.

अम्भरआत्मा (सं) म-

रलु ना पामे तेवो

ज्व.

अनंत[सं] धलुंज.

उद्धार [सं] कल्याण

अेवकूदी (आ) मुर्पाध

सरण्या[सं] मनाया.

अुद्धिपान[सं] अककल

वंत.

शिरो—जोड.

क्षारमी—अज्ज न्नेवी

विश्व [सं] दुनिया.

अवश्य (सं) नरर

पाठ १४३ मो.

पेदाश (क्ष) नीपज.

पगरणां—जेडा.

धत्यादी[सं] शिवाय.

उत्तम(सं) साइ, मोटु

प्रत [सं] भाग.

अनुभव(सं) गादीती.

निष्ठ(सं) नीयुं.

सिद्ध (सं) साधीन

जोन्नर—दुथीआर

दालतवान(आ) पैसा-

दार

स्थिति(सं) द.लत

पाठ १४४ मो.

उत्पत्ति (सं) जन्म,

पेदाश

गुजर—गुजरात.

गश्ओ—मोटो

वेगलुपुर—अमदावाद-

ना अेक परानुं ना-

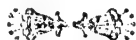
म छे

विप्र [सं] आललु

मुंज—महेमदावाद प्र-

गल्लामां अेक गामछे

શિરોમણી(સં) માથા-	રને ઝોળખી ચા-	વની પૂજન.
નો મણી.	લનારો.	સંચર્યા-ગયા, આહ્યા.
વિશ્વનાથ(સં) ધર્મિય.	પસાય-કર.	સિંહાસન[સં] સિંહ-
વિરેશ્વરો(સં) મહા-	પુન્યવંત[સં] ભાગ્ય-	નું આસન. (સિંહ
દેવનું નામ છે,	શાળી.	આસન.)
નવેખંડ(સં) ભરત-	ભડભાવીક-બહુ ભાવ	ખત્રીશી-ઊર પુતળી,
ખંડને ખીજ આપ	વાળો.	ની વાર્તા.
ખંડ જે હિંદુમાં	ખુપતસમ(સં) રાજ-	તતિખજ-તાજ.
ગણેલા છે તે.	ના સરખા.	જમદુત(સં) જમના
વાસણ-પુરપતું ના-	પાવટ-અદલધનસાક	ચાકરો.
મ છે.	સાવટ-સાહુકારી.	હુદવાળી-ખાદીના રા-
રખિયળ(સં) રખ-	મંગણ-માગનાર	ખી, રીમાઆણી.
વાળી કરનાર.	દિયણો-દેનાર.	વેતાળ પચીસી-મડા
રાજવી[સં] રાજેશી.	હોડ-સરત.	પચીસી.
દશોદી-ઉપજનો દશ-	ગુણિજન[સં] ગુણવા	સુકળેતેરી-સુડા બો-
મો ભાગ લેનાર.	જો.	તેરી. પોપટે જેઠરવા
ગમાનજી-ભાટનું ના-	શ્રવણ(સં) કાને સાં-	રતા શેઠાણીને કહી
મ છે.	ભળે.	તેની ચોપડી.
હરીજન(સં) પરમેશ્વ	શિવપૂજન(સં) મામે-	તરણ-તણખતું.

કવિતાનો સમજૂતી

—૦૦૦—

ગુજરાત પ્રાંત ધણો મોટો છે, તેના અમદાવાદ શહેરના એક વેગણપુર નામના દેશમાં જાતનો શ્રીગોડ માળવી બ્રાહ્મણ કવિ શામળભટ રહેતો હતો. માતર પ્રગણના સુંજ નામના ગા-મમાં વિશ્વનાથ વિરેશ્વરો એ નામના મહાદેવનું કે જે નવે ખં-

ડમાં પ્રસિદ્ધ છે. એ ગામની અંદર લેલિયા કણ્ઠીના વંશમાં મ
 હાદેવ તુલ્ય રખીદાસ નામનો રાજા જેનો જન્મ્યો હતો. તેણે
 નવા કુવા, વાવ, વિગરે પાણીનાં ટેકાણાં કરાવ્યાં હતાં. તેને ઘેર
 હમેશાં પંડિત પુરષોની સભા ભરાતી હતી, અને તેની આગળ
 દશમે ભાગ લેનાર ગમાનજી નામનો ભાટ તેના સારા સારા ગુ
 ણો ગાતો હતો. ત્યાં અગાઉ અસંખ્યાતા સદાવ્રતો હમેશાં અ-
 પાતાં હતાં. અને પરમેશ્વરના ભગતો મળીને પરમેશ્વરની કથા
 કહેતા હતા. એ રખીદાસ પ્રજાની રક્ષા કરતો હતો તેથી ત્યાં
 જરા પણ દુષ્પ નહોતું. અને તેણે વેરા સિવાય બીજાની લોક-
 ની ભૂખ ભાગી અને તેમને જમીનો આપી હતી. તેનો સઘળો
 પરિવાર ભાગ્યશાળી હતો, અને તેના ભત્રીજા બહાદુર અને
 ભાવવાળા હતા. તેઓ હમેશાં સુખસાગર જેવા શોભતા હતા,
 અને તેઓ પૂન્યનાજ કામ કરતા હતા. તેના પાંચ પુત્રો પરાક્રમી
 હતા, અને એકએકથી ચડીયાતા હતા. તેનાં સઘળા ભત્રીજા પ-
 લુ રાજા જેવાજ હતા. તેઓ ન્યાયના તથા શાહુકારીના ટેકી-
 દા હતા, તે પંડિત માણુરાને ઓળખી શકતો હતો ને કવિની
 ઇચ્છા પૂરી પાડનારો હતો. માગણ (માગનાર) લોકોને તે મોં
 માગ્યું આપતો; અને દોષપણુ ઘાતે પોતાની હિંમત હારતો ન
 હિ પણ કતેહ મેળવતો હતો, તેના ગામમાં શાસ્ત્રના જાણવા-
 વાળા ગુણીજન પૂરશે આવતા, તેઓ તેને આશીરવાદ દેતા,
 તેઓને તે ક્ષેત્ર કુશળતા પુછતો. તેણે પણ શાસ્ત્ર સાંભળેલા હ-
 તા, ને તેને મહાદેવની સેવા ઉપર અતિશય પ્રેમ હતો; તેણે સ
 ઘળા માણુસોના મુખેથી શામળભટની કીર્તી સાંભળી, તેથી તેણે
 શામળભટને તેડુ મોકલ્યું, અને કહ્યું કે હે કવિરાજ સારા સા-
 રા સારા વિષયો ઉપર કવિતાના પુસ્તકો આપ રાઓ. તેથી ક-

રી વિક્રમાશુવ સંવત ૧૭૮૧ ના વર્ષમાં શામળબટ ખુશીથી
ત્યાં ગયા.

સિંહાસન ખત્રીશી (૩૨ પુતળીની વાર્તા) તે ચોપડી તે-
મણે તુરત બનાવી. અને મોટું શિવપુરાણ બનાવી તેને અર્થ
સમજાવ્યો, યમના આકરોનો દંડ પણ તાણીને રેવાખંડ ખુશીથી
બનાવ્યો. અને વળી ડાકોરના ઠાકોર એ નામનું ઘણું સુંદર પુ-
સ્તક બનાવ્યું. વળી વૈતાળ પચ્ચીસી (જે મડાપચ્ચીસી) બના-
વી, ને સુડા બોતેરી એ બોતેર વાતની ચોપડી ખરા અંતઃક-
રણથી બનાવી; પવનને વશ જેમ તણખણું છે (એટલે પવનના
જોરથી તણખણાને ઉડવું પડે છે) તેમજ સામળબટ કવિએ
ઉપરના અંથો બનાવ્યા છે, એટલે પોતાના રચેલા અંથો યાદ-
ગીરી દાખલ રહે એવા હેતુથી તે બનાવવા પડ્યા છે.

પાઠ ૧૪૫ મો.

શ્વાસોશ્વાસ(સં)દમ.

ક્રયા[સં]કામ.

ક્ષણ(સં) પળ, લગાર
વાર, સેહેજ.

ફેફસા-મોંમાં શ્વાસ સે-
વાની કોથળી.

શાખા(કા) કાંટો.

પાઠ ૧૪૬ મો.

વિસ્તીર્ણ(સં) વરતી
વાળો.

અધોર(સં)મીયામણો. હું ફાળા-ગરમી વાળા
રાનો(સં) વનો.

કલણ-ચીકણો કાદવ.

પોતીકા-પોતાના.

લીલોતરી-વનસ્પતી.

કોખીજ(અ) ખાવાની

વનસ્પતિનું નામ છે.

સપાટ-સરખું, સીધું.

કવાસ-જવ, મધ. મી-

હું એ ત્રણ મેળવીને

પાણી કરેલું તે.

ફળે-ચંપુ, બોટવો.

કુચ,

ચોડા-પહોળા.

પાઠ ૧૪૭ મો.

ઉદ્ધોગ[સં] ઉદ્યમ.

જીવતર(સં) જીવંતાની.

તત્ત્વ(સં) સાર.

ઉડાઉપણું-ધન બો-

હોજે હાથે વાપરવું.

જગત(સં) જગવું.

દળદર(સં) દરિદ્રતા.

વતન(આ) સ્વદેશ.

જગીરી.

કરજ [સં] દેવું.

ફીટશે-મટશે.

રસળતા-રઝળતા.

પાઠ ૧૪૮ મો.

જડત્વ[સં] એકને એક
જગાએ પડી રહે એ
વો જે પદાર્થનો ગુ-
ણ તે.

મુકરર (આ) નકીકરેલો.

વેગ [સં] ગુસ્સો.

આદમી (કા) માણસ.

દૃષ્ટાંત (સં) દાખલા

ધસાસો-ધસારો.

સુળગુંજ-ગિલકુલ.

અનંતકાળ (સં) જેનો

અંત ના આવે એવો

વખત.

પાઠ ૧૪૯ મો.

આધાત (સં) કોઈ પણ

પદાર્થને પહેલી ચોટ

મારવી તે.

પ્રત્યાધાત (સં) સામો

સાદ સંભળાય તે.

પતનકોણ (સં) કંઈ

ગોળ કે સ્થિતિસ્થા-

પક પદાર્થને આડો

ફેંક્યો તે જેટલા અં-

શને ખુણે તે ભોંયને

કે કરાને લાગશે તે

વખતનો પડતી વે-

ળાનો ખુણો.

પરાવર્તનકોણ (સં) કંઈ

ગોળ કે સ્થિતિસ્થા-

પક પદાર્થ ફેંક્યો તો

તે પાછો ઉઠતી વ-

ખત જે ખુણો થા-

ય છે તે.

વકકો-હડશેલો.

ચોટ-ટકકર.

આકર્ષણ[સં] જેંચવું

સ્થિતિસ્થાપક [સં] કો

ઈપણ પદાર્થને વાળી-

એકે તાણીએ, કે દા-

ખીએ અને પાછો મૂ-

કીદઈએ તો જેવો હ-

તો તેવો થઈ જાય

એવો ગુણ તે.

અંશ (સં) ભાગ.

ગુરુત્વાકર્ષણ (સં) ભા-

રતું ખેંચાણ.

કુટ [સં] અડધો સુ-

તારી ગજ

પાઠ ૧૫૦ મો.

કુલ્યો-હંકારે ભરાયો.

ભવકૂપ (સં) રાંસાર ર-

ખી કુવો.

સર્થુ-થયું.

વાટજઉડી-આગલાગી

મિથ્યા (સં) ફાકટ ન-

કામી.

જતુની-માતા.

નિશ્ચિંત (સં) નચીંત.

મમતા [સં] અહંકાર.

પરી-વેગળી.

સરજનહાર-પેદા કર-

નાર.

સફળ [સં] સિદ્ધ.

—oOo—

કવિતાની સમજૂતી

હે પ્રાણી તું અહંકારમાં શું રઝળ્યા કરે છે ? તું ભૂલીને

સંસાર રૂપી કુવામાં પડ્યો છે, ને માણસના શરીર રૂપી મણી તારેલાથે આવી ચઢ્યો તે પણ તેં જોયોછે; માટે તું અહંકારમાં શું (ટેક) તું ડાહ્યો થઈને દુનિયામાં ફરે છે તેથી શું તારું કામ થયું કે? તેં એવું જાણ્યું નહોતું કે જરા વારમાં જવું પડશે, તો પછી તારી આખર શી રીતે રહેશે? જ્યારે તું જન્મના હાથ પકડાયો ત્યારે તારું ડહાપણ જણાયું; માટે તું અહંકારમાં શું ફરે છે. (૧) તારી વાંકડી મુછો ઉપર લાહાય લાગી, કારણ કે તું નર્કના રસ્તે ગયો; તેં તારી માતાને ફોકટ ભારે મારી, તેથી તેં જન્મ ધર્યો પણ ના ધર્યો જેવું થયું, તેથી તું હવે જાણીને એતી લે કે વખત પાસે આવી લાગ્યો છે. માટે તું અહંકારમાં શું (૨) તને જો ધન દોલત અને મોટાં ઘર બાર મળ્યાં તો તેથી શું થઈ ગયું? પણ જો તેં ફીકર રાખીને પરમેશ્વરનું ભજન કર્યું નહિ, તેથી તારા જીવતરને ધિક્કાર છે; ને તારું જીવ્યું પણ ધિક્કાર ભરેલું છે, કે જીવિરે તને શું કરવાને પેદા કર્યો; માટે તું અહંકારમાં શું ફરે છે, (૩) મારી આ સઘળી શિખામણ મનમાં લઈ તું તારી લસોપતા વેગળી મુક, અને તારા બનાવનારને તું યાદ કર, જો એવું કરીશ તો ધીરો ભંગત કહે છે કે તું ધણો બધાથી સારો કહેવાઈશ. માટે તું અહંકારમાં શું ફરતો ફરે છે. [૪]

પાઠ ૧૫૧ મો.	રોપા-છોડ.	બાંધવાની જગ્યા.
રણ (સં) મેદાન.	ઐરંડા-દીવેલા.	ચરિત્ર(સં)કરેલા કામો.
નીલ(અ) આફ્રિકામાં	ઝાંપ-ઝાંખુ દેખાવું તે.	રણુ (આ) હાજર.
નદી છે,	હેલ્લો-આચકો.	નવસ્રા (સં) નાગા.
હરસાલ [ફા] દરવર્ષે.	પ્રાચીન[સં] અસલના	પાઠ ૧૫૨ મો.
કાપ-કચરો.	પિરામિડ (અ) રોજની	મીનારા-મનારા.

ખેડાચડી-ખાડા ખ-	ચીતાં સળગાવી પો-	ઉમર-અવસ્થા, ઉમરો
મચ્છાવાળી.	તાના મરી ગએલા પાદર-અન્તર, અંખો.	
ગોળાકાર [સં] ગોળ	ભરથારના ભેગી અ-	પરદેશ (સં) પારકો
મટોળ	ળાં મરે તે.	દેશ.
ગરગડી-ધરેડી	ખાળહત્યા (સં) ખા-	કેશ (સં) વાળ.
બુદ્ધિમાન (સં) અકકલ	ળકતે મારી નાંખવું	હળવા-હલકા, જુદા.
વંત.	તે.	હળાવો-વળાવો.
લપસણા-લપસી પડે	દિલગીર [કા] નાખુશ	ખાટ-ખાટજો.
એવા.		રાખડી-સુંઠ, ધી, સા-
ઉંજવું-તેલ લગાવવું.	પાઠ ૧૫૪ મો.	કર વગેરે નાંખી ઉ-
કમ (કા) ઓછી.	તલપુર-તલભાર.	કાળેલું પાણી
	ધડકધડક-ઉછળ	ઉ-પ્રાતસકાળ (સં) પરા-
પાઠ ૧૫૩ મો.	છળ.	દીયું.
ધરડાવરડા-આપ દાદા	સદાકાળ [સ] હમેશાં.	જુજવા-જુદાં.
ભૂશકો-કુદકો.	સર્વશક્તિમાન (સં) સફટફટ-	તિરસ્કાર.
ટપાટપ-ઝપોઝપ.	ધમે ઠેકાણે જેની શ-	દ્વાર (સં) આરણ્ય, ધંર
ફાંશીઆ-ગળામાં ફાં-	કિત છે એવો જે-	વાંસળી-રૂપીઆ મુક-
સી નાંખી મારી ના-	રાવર પરમેશ્વર.	વાની ગુથેલી વેણુ-
ખનારા લુટારા.	નાખુશી (સં) દીલગીરી	ના આકારની કાથ-
શીતળા (સં) બળીઆ	પ્રાર્થના (સં) સ્તૂતી.	ળી.
સહીએડ.	દોષ (સં) પાપ.	જગવાસ [સં] દુનિ-
સતી [સં] સત પા-	બળવીએ-પાળીએ.	યાના રહેવાસી.
ળનારી સ્ત્રી, કાઠ	પાઠ ૧૫૫ મો.	
ઝેરી પોતાના હાથે	જેખન [સં] જુબાની.	

કવિતાની સમજૂતી.

અરે, આ ધડપણ કાણે મોકલ્યું ? હું તો સમજતો હતો

કે હમેશાં જીવવાની કાયમ રહેશે। ત્યારે હવે આ ધરડપણુ કોણે
 મોકલ્યું. (૮૩) ધડપણુમાં એવી અશક્તિ થઇ ગઈ છે કે પા-
 રણાનો ઉમરો ઝાળંગી બહાર જવું તે તો ટુંગર ઝાળંગ્યા
 બરોબર થઇ પડ્યો, અને ગામની ભાગેળ તે તો પ્રદેશના જે
 ટલી વેગળી લાગે છે, તથા પાણીની ગોળી (માટલી) આગળ
 જવું તે તો ગંગા નદી જેટલું દુર લાગે છે. અને શરીરે સઘળા
 કુશ (વાળ) ઘોળા થઈ ગયા; તે ધડપણુ કોણે મોકલ્યું. (૧)
 અરે મારે નહોતું જોઈતું ને તું શા માટે આવ્યું, મેં તાહારી
 રાહા પણ જોઈ નહોતી; ધરમાંથી મારો ભાર વઢકર સઘળો ગ-
 માયો, અને ધરના બધાં માણસો કહે છે કે હવે એનો ખાટલો
 એક ખુણામાં મેલો. તો ધડપણુ કોણે (૨) નાનપણુમાં લાડ-
 વા ભાવતા હતા, અને ધડપણુમાં શેવો ભાવે છે, અને વળી
 હમેશાં રાખડી જોઈએ છીએ. (રાખડી એટલે સુંક, સાકર, ધીને
 બેગાં કરી ઉકાળેલું પાણી) બળી આવી ધડપણુની ટેવ; કે ધ-
 ડપણુ (૩) સવારમાં અન્ન સિવાય મારો જીવ અકળાય છે.
 ને ધરના તો કહે છે કે તું મરતો કેમ નથી, તને અમથો બે-
 સી રહેતાં શું થાય છે! માટે ધડપણુ કોણે મોકલ્યું. (૪)
 છોકરાતો જીદા થયા; ને વહુઓ ગાળો દે છે; ને છોકરીઓને
 જમાઇ લેઇ ગયા. ત્યારે મારી ધડપણુની શી વલે. માટે ધડ-
 પણુ. (૫) નવ નાડીઓ જે (શરીરમાં ધોરી નસો છે તે) છુટી
 પડી ગઇ અને મરવાનો વખત નજીક આવ્યો; બેરાં છોકરાં
 હવે મારો તીરસ્કાર કરે છે, અને નાના છોકરાંઓ ગાળો દે છે;
 માટે ધડપણુ કોણે. (૬) બ્યારે મરવાનો કાળ આવ્યો ત્યારે
 છોકરાઓ ધરમાં આવીને બેઠા. તેમની કમ્મરે રૂપીઆની બાં-
 ઘેલી વાંસળી (ગુથેલી દાયળી) હતી તે છોડીને આપી. માટે

ધડપણ દોણે. (૭) આવું નળીને જગતના લોટા પરમેશ્વરને બળે. અને પરાયાનું સાર થાય એવા કામો કરો. તો તેથી સુખ પામશો એવું નરસાઈ મેહેતો કહે છે. ધડપણ દોણે મોકલ્યું. (૮)

પાઠ ૧૫૬ મો.

દાટો-પુચ.

અજમાવી-અજમાશ કરી.

મુખ્યત્વે (સં) ઘણું કરીને.

બાફ-બફારે.

સારકવાને-જવાને હાલવાને.

રકુ [અં] પેચ.

સજડ-મજબુત.

ઝપાટો-જેસ્સો, સપાટો.

યંત્રશાસ્ત્ર (સં) શિક્ષણ, કારીગર વિદ્યા,

કુટ લાંગો એક કુટ પુચવણ-મુશીબત પોહોજો, ને એક કુટ પવનચક્રી-પવનથી હંડો.

દેવ-મોટો દેવડો.

વારે વારે-વખતો વખત

પાઠ ૧૫૮ મો.

સડક-અગ્નયન.

ચોક્કસાઈ-ખબરદારી. બળવે-કરે

વળગાડવું-લગાડવું સામર્થ્ય [સં] જોર

પુરકી [શ] પગરસ્તો.

વાહન [સ] એસવાનું ખગાય-અટકે.

ફરતી ચક્રી.

સુતર-સુગમ.

પાઠ ૧૬૦ મો.

સીધી-હબસી.

ગુછળીઆળા-ગુચ્છા

વાળા. મૂર્તિપુત્રક (સં) મુર્તી પુજનારા.

આબિસિનિઅન(આ) હબસી.

રહી-રીત, ચાલ. પ્રદેશ (સં) આસપાસનો

મુર (અં) બારીકી દેશના રહેવાશી

તુર્ક (અં) તુર્કસ્તાનના લોક.

એકો-સંખ્યક્રમવાત-કહેવડાવ્યું,

પાઠ ૧૫૯ મો.

વરાળયંત્ર [સં] વરાળનો સંચો.

ધનકુટ (સં. અં) એકમિત્ર (સં) ભેગું.

બળ [સં] જોર.

એકમિત્ર (સં) ભેગું.

ਪਾਠ ੧੬੧ ਜੋ.

ગુણમ-ચાકર.
 બંદીવાન (હિં) કેદી.
 બુન (હિં) કાફી.
 કેર-ગુણમ, દુઃખ
 નાનાપ્રકારના-તરેહ
 તરેહના.

બેરંગી-બેરંગતા.
 મુખ્યો () પ્રુલો.
 કોમળ (સં) સુવાળા.
 કૂમળા.
 સુશોભિત (સં) સુંદર
 સાદ-અવાજ.
 ભોમિચો-વાકેશ, મા-
 દિતગાર.

ડચ (અ) હોલાંડનો
 રહેવાશી.
 વતની (આ) દેશી.
 કાફર (આ) બુઝ્યા.
 હોટ ટોટ (અ) કુપટ.
 ઉતના રહેવાશી,
 બદશિક્ષ (કા) ખરા-
 બરૂ, કદરૂ.

५१४ १६२ मे.

कल्पना (सं) तद्, वि-
चार.

પિયેરા-વઢેલા. આ-અધિકારી (સં) ગોદા.
ચક્રા. દાર.

६१२.

ધિપદ્મણી-ઉપલે પાસે મુખત્યાર (ગા) કરતો
 ધરતો. જેને કુલ
 પાઠ ૧૬૩ મો. અધિકાર આપેલો
 હોય તે.

५१४ १५३ मे०.

યુનાઇટેડસ્ટેટસ [અ]
મળી ગયેલા સંસ્થા-
નાનું રાજ્ય, ઉત્તર
અમેરિકામાં દેશ છે.
રાખત [કા] વધારે ધ-
ણાજ.
વસંતરતુ (સં) ઉના-
ળાની રત.

୫୫୫ ୧୫୫ ୫୫୫

આગાદ (કા) વસ્તી પાઠ ૧૬૫ મી.
તથા સારો પાઠ ઉ- અખિલ (સં) રાધના.
તરવો તે. અખુટ (સં) ખુટ ન-
પ્રેસિડેન્ટ (અ) અધ- ૬૬ તેરલી

સકળ (સં)સંપુર્ણ,ન-	શિરતાળ (સં-દ્ર)મા-	પણુ લેવું તે
ધા.	ધાનો મુગટ.	નિષ્કળ [સં] ફાકટ.
સૈન્ય (સં) લશકર.	રક્ષા [સં] રક્ષણ.	અક્ષળ (સં) મિથ્યા.
સંહારી (સં) મારી	ટાળી [સં] કાઢનાંખી.	ત્રાહીત્રાહી (સં) સંભા
નાંખી.	ભૂગોળ [સં] પૃથ્વીનો	ળ લો, સંભાળ લો.
ફિરતાર-પેદા કરનાર.	ગોગો.	ભાખો-વદો.
અમર [સં] મરે ન-	પ્રતિપાળ-પાલણ કર-	કોટ્ટી-કરોડ.
હી તે.	નાર.	સાંખો-જોઈ રહો, સાં-
ભાગશાળી [સં] ન-	ધરમાળ (સં) ધર્મીષ્ટ.	ખી રહેનું.
શીખવાન.	કિછરંગ-હર્ષ, ઉમંગ.	હરશો-હુર કરશો.
કુશળ (સં) સહી સ-	નિઃશંક (સં) નકી,શ-	મેલી-ધણી.
લામન.	ક વગરના.	બ્રષ્ટજન-ખરાખ માં
કુળવંતી[સં]કુળવાન.	દાખો-ભાખો, જોલો.	ણસ.
દયાળો [સં]દયાવાળી	સંકલ્પ (સં) વિચાર.	ર(સંક [સં] રમુજ.

કવિતાની સમજૂતી.

આખી દુનિયાના પરમેશ્વર તું હમારી અરજ રાત દિ-
વસ તું તારા ધ્યાનમાં લે, અને સરવે પ્રકારનું સુખ અને દો-
લત તે તું વિક્ટોરિયા રાણીને તારા ન ખુટે એવા અખુટ ભં-
ડારમાંથી આપ, આખી દુનિયામાંના તેના દુશમનોના લશકરને
તું લરત મારી નાંખ અને રાધળા મનુષ્યોને પેદા કરનાર હે
પ્રભુ તું વિક્ટોરિયારાણીને લાંબા આયુષ્યવાળી કરીશ. [૧] એ
રાણી ધણી સારી, નશીબવાન, વિદ્યામાં જાણીતી, સારી કુળ-
વંતી અને હેતેસરી અને દયાવાળી છે, માટે હે પ્રભુ એ રા-

જીના માથાના મુગટનું રક્ષણ તેના શત્રુનો નાશ કરીને કર;
 ઓ પરમેશ્વર આ વખતમાં આખી પૃથ્વી તું એના તાબે કર,
 અને કોઈ દિવસ જાય નહિ એવો એનો અમલ અમારી ઉપર
 હમેશાં રાખ, અને સઘળા મનુષ્યો પેદા કરનાર [૨] ધણા વ-
 ર્વ સુધી દરરોજ એનો અમલ હમારા ઉપર કાયમ હોવો, એ-
 ના રાજમાં પાપીઓ દંડાય છે, અને ચારા માણસો રાજ કા-
 ય છે. તેથી એનો ન્યાય વિષયો વખણાય છે; એવો ગવેને પા-
 જનારી અને ધર્મોષ્ટ રાણી ધણા વરરા હોવો, ચાડી કરનાર
 તથા ચોર પોતાના કમેનો સ્વાદ ચાખો; અને સઘળા જીવને
 પેદા કરનાર (૩) એવી સઘળી પ્રજા ઉપર પ્રીતી ધણી છે તે-
 થી આખી દુનિયા તેના ઉપર રાજ છે; અને એ હમેશાં આ
 દુનિયામાં કાયમ રહો કે જેથી અમે એના ગુણ મોટે ચાખો
 ગાંધઝે; ઇશ્વર અમને તું ધણા ઉમંગના સારા દિવસો આપ
 કે જે દિવસો તે પાપી માણસને જાંખા દેખાય; અને જીવને
 પેદા કરનાર (૪) એના રાજથી ખસુરા ધણા લોક સુખીયા થ-
 યા, ને એથી એનું કામકાજ ધણું વખણાય છે; માટે આ લો-
 કમાં એનું પ્રતાપી રાજ હમેશાં રહો, ને હમેશાં એનું નામ હ
 મેશાં અચળ રહો, રાણી ધણું જીવો રાણી ધણું જીવો, એમ
 આખી દુનિયાના લોકો મોઢે બોલો; અને સઘળા જીવને પેદા
 કરનાર (૫) પાપીના નહારા વિચારોને નિષ્ફળ કર, અને તે-
 થી તેઓની મહેનત ફાકટ જાય તેમ કર. વળી હુમ્યા,
 ઠગારાઓ કે જેના વિચારો દુનિયાના લોકોને દુખી કરવાના છે
 તેઓ પોતાના મમતથી હારીને નખળા પડો, ને હું પ્રજા ચા-
 જના વખતમાં એ પાપીઓ હિમ્મત છોડીને તેના જેવા થાય
 તેમ કર, અને સઘળા જીવને પેદા કરનાર (૬) હું પરમેશ્વર

તમે આજ મોટી મહેરબાની કરીને અમારા ઉપર આ સાં રા
 ન્ય સ્થાપ્યું, અને નહારા માણસોએ રાજ મેળવવાની વાંછા ક-
 રીને અમલમાંથી કેટલુંક દુઃખ દીધું, માટે હે પ્રભુ આ વખતે
 તમે એકદમ ઉઠો ને (એ લોકોનો નાશ કરો); સારા માણસો
 દુઃખ પામે છે, તે તમે કેમ જોયા કરો છો ? અને સઘળાને પે-
 દા કરનારં [૭] તમારા પાત્રકને તમારો પૂરેપૂરો ભરેસો છે,
 કે પાપીનો નાશ કરીને અમારા દુઃખો વેગળા કરશો, કારણ કે
 તમે ધર્મના સાથી છો, અને અધર્મના શત્રુ છો, તેથી તમારા ના-
 મ પ્રમાણે કામ કરશોજ; હજારો લોકોનો મોટો જથ્થો દુઃખ પા-
 મે છે, તેથી સઘળે ઠેકાણે એકદમ શાંત કરો (બળવો નસાડી
 નાંખો) અને સઘળા જીવને પેદા કરનારં [૮] સઘળા લોકો
 આ વખતમાં દુનિયાના પાળનાર (પરમેશ્વર) પાસે હર્ષથી એવું
 માગો કે હે મહારાજ રાણીનું રાજ હમેશાં અચળ રહે. અને
 પાપીઓનું જોર નરમ પાડો, સરવે હાથ જોડી પગે પડીને પ્ર-
 ભુતી પાસે એવું માગો કે આપણી મહારાણીનો સઘળો ઠેકાણો
 જશ થાય. આ સુંદર નવ છદો દલપતરામે પ્રાર્થના કરવાને
 બાવથી કીધા છે. (૯)

પાઠ ૬૬ મો.

પાધરોદાર-સીધો
 કારી-કાણાકરીને
 પાટડા-ભારોટીઆં
 સીંધા-ધરેડ.
 એન્જિનડાધિર [અ]

એન્જિન હાંકનાર.
 સુગમ-સહેલુ.

પાઠ ૧૬૭ મો.

સ્પર્શશક્તિ (સ) લા-
 ગવાનું બળ.

હુદ્દિ (સ) અકક્લ.

મંદ [સ] ધીમુ.

કુકડા-ધારા લેવાની જો

કાચળી તે.

ધારાળા (સ) ધાર-
 ગાળા.

કાડ-માછલાની એક

નત છે. આકૃતિ [સં] આકાર. પાટલે-પાઠ લે.
 ખામ [અં] ગુદી લંબ [સં] જે બાળુ અખોટીઆં-શણીઆં
 સીદાસી(અં) ગુદી સમ કરનારી ઉભી વગર ખોટેલું.
 સનદીરા(અ) માછલીટી. શોળે-નાદેલો, સોળે
 શાર્ક (અં) લીનું જોખતી-જોખાખાતી આંક.
 લાંબે (અં) નામ ટળકતી. શિરવાળો [સં] સરવા-
 છે. પ્રયોગ [સં] ઉપાય, જો, માથાવાળો.
 પિંજર-પાંજર, અજમાશ. ખોળી-પડવાળી રોટ-
 લી, પોહોળી.

પાઠ ૧૬૮ મો. **પાઠ ૧૭૦ મો.** સાકર-ખાંડ કરતાં મી
 પરિધ (સં) ઘેર. હિતરધૂવ [સં] હિતર હી વસ્તુ, શાહુકાર-
 સરાસરી (કા) સરજે તરફનો અચળ તારો ના હાથ.
 અંતરે ગણુતાં. તરફનો અચળ તારો પત્રાળી [સં] પાતરાંની
 મધ્યખિંદુ (સં) વચમા ગુંથેલી બાજ, પાના
 ની જગો. ગોળ (ગોળ અર્ધ) વાળી ચોપડી.
 પૃષ્ઠ (સં) પડ, બાળુ અર્ધગોળ (સં) અડધું પડીયા-દડીયા.
 પાનું. ગોળ. રાધતા-દહીમાં કાંઈપ-
 મહત્વ [સં] મોટાઈ સ્થળે [સં] જગ્યાએ. લુ વસ્તુ નાંખીને ક-
 વેદમાર્ગી [સં] વેદને રવું તે, જેમકે દરા-
 માનીને અનુસરનાર ખ વિગરે.
 અનુસરી (સં) મળતાં શાક-લીલોતરી, શક,
 આવીને. દ્વીઅર્થી (સં) જે અર્થ સન.
 પરચુરણ-ગુદાં ગુદાં. વાળા, શિશુકર (સં) બાળક.
 બોજનશાળા [સં] ર-કચાશ-અધુરાપણું, કા

પાઠ ૧૬૯ મો. શોષ કરવાનું ઠેકાણું ચું.
 રામાંતર (સં) સરખે નિરમળ (સં) ચોખ્ખી હેતુ-મતલબ, વાલેશ-
 અંતરે. [સમ-અં] લીપીધારા-લીપવાના રી.
 તર.] રીવાળે, શબ્દની ચો વિશાળ [સં] મોટી.
 પડીનું નામ.

કવિતાની સમજૂતી

આ સારી ભોજનશાળા છે કે સ્વચ્છ નિશાળ છે, તેના વિશે દ્વલપતરામના સ્નેહીઓ મારી વિશાળ વાત સાંભળો.

લીપવાના રીવાજો મનમાં આણીને પૃથ્વી લીપીને સારી ચિત્રેલી છે, અને ગામના કોણ કોણ માણસ આવેલાં દેખાય છે તેનાં નામ ગણે છે. (૧) અંગ ઉપર અઘોટોયાં પહેરીને પંગત [જમવાને] પાટલે બેઠી, અને મેં સ્નાન કર્યું છે એમ સમજીને માથાના સઘળા વાળ ઘાંધેલા છે. [૨] પોળીને (ધીથી) ચોપડીને ઉપર સાકર મુકી સારી રીતે પત્રાળી પૂરીને હારોહાર પડીયા મુક્યા છે. [૩] કોઠક સારી રીતે શીખંડ બનાવી બે ગોળા ભરે છે, ને જ્યાં તાપ છે તેવી જમીનપર તપેલી મૂકે છે, ને જ્યાં ઠંડક છે તેવી જમીન ઉપર બરફી મુકી છે, [૪] કોઈ તો સારાં રાઇતાં કરતાં શીખે છે, ને કોઈ તો સારી રીતે ભાત બનાવે છે, ને કોઈક તો નામીયા શાક બનાવતાં શીખે છે, અને હું સ્નેહીઓં મેંતો લાડવા દીધા; (૫) ને વળી વડાંનો વરસાદજ વરસ્યો તેવી રીતે પીરસાય છે, ને તેના ગમ દહીં પાણુ ગળાય છે, (પીરસાય છે) ને કેટલાક તો તેલને વડાં ખાય છે, ને છોકરાઓ તો તલના દાણા હાથથી (વીણી) ગણી ગણી ખાય છે [૬] જે માણસ તેલ ન ખાય, તેને ન આપશો, આ પાસેની ઝોરડીમાં ધી છે, તેમાં ચમચા વડે સો ટીપાં આપે તો પછી જમવાનો ક્યાશ મટે. (૭) જે મનુષ્યો ખાઈને ઉડ્યા કે, તેના બણી તેમના ઉપરી માનને અર્થે એક પત્ર [પાનની બીડી] વાળીને આપે છે. ને તે ધણા વાણેશરી ધરાય છે. (૮)

લીપી ધારા (શબ્દોની યુક્તિ) ભણ્યા પછી પૃથ્વીસારી ચી વાંચેલી છે. [નકશા દાહાડેલા છે] તેમાં ક્રીયા ક્રીયા ગામ કંઈ કંઈ દીશમાં આવેલા છે તેના નામ માણસો ગણે છે. (૧) નિ-શાળિઆઓની હાર બેડી બેડી નદી શીખેલા પાડના ભાગ હાથમાં લઈ તે ભણે છે, ને સોજે આંક ભણીને ઘણા આંકડાઓ સાથે સરવાળો કરે છે. [૨] સરાફી (સરાફના છોકરા) સાત યો પડાઓ હાથમાં લઈને પહોળા કરી, ઝાઝા પાનાવાળા સારા ચી પડાઓ તે આ હારખંધ પડ્યા છે. (૩) કોઈ તો પૃથ્વીના ગોળા આગળ બેસીને ખંડ ભરે છે, ને જ્યાં તાપ છે ત્યાં ગરમ દેશ છે, ને જ્યાં ટાઢ પડે છે તે ઠંડો દેશ છે (૪) કોઈ તો ચુંધારાની વાત, ને કોઈ તો સારી રીતભાત શીખે છે. ને હે મિત્ર કેટલાક લાડકવાયા (છોકરાંને) પ્રખ્યાત શક ગણતાં મેં જોયા. (૫) વળી જે પુરૂષો ઉમ્મરે મોટા, તેઓ ભણી ઉતરોને કાંઈક ફી આપી જાય છે, તેથી તેઓ કેટલાક પત્રમાં મોટા ગણાય છે, ને નાના છોકરાઓને હાથે ગણિત લખાય છે. (૬) જેનાથી ગણિત ગણાય નહિ, તેને આધી ઝોરડી પાસે પાંચ પાંચ સોટી પડે, ત્યારે પોતાની મેજે કચાસ તણ દે. (૭) જે ભણી ઉઠે તેને તેનો ઉપરી એક સરટીફીકેટ (અભ્યાસ તથા સારી ચાલ વિશે) વાળી બીટીને આપે, કે જેના અનેક કારણો ધારી શકાય. [૮]

આ કવિતામાં વાક્યનો અર્થ જુદો જુદો જેવી રીતે ભોજનશાળા અને નિશાળીયા જેની અંદર સમજાવ્યા છે, તેમ આ પાઠના શબ્દના અર્થ વિષે પણ ઉગ્રલ અર્થ કરી જણાવ્યો છે.

પાઠ ૧૭૨ મો.

સદ્દર (આ) મુરારી
હુટપણું—સ્વતંત્રતા.
પાયતખત (કા) રાજ્ય-
ધાનીનું શહેર.

પ્રગળ (સં) જોરાવર.
ખરવાનગી [કા] રજા.

પાઠ ૧૭૩ મો.

અખિતયાર (આ) સત્તા
ગરદનમાયો—ઠેર કર્યો.

પ્રગ્નસત્તાક (સં) પ્રગ્નને
તાળેનું રાજ્ય,
પ્રમુખ (સં) મુખ્ય, અ-
ધ્યક્ષ.

પુરુષાર્થિ (સં) કસદાર.

પાઠ ૧૭૪ મો.

શાહખદો (કા) પાદ-
શાહનો હોકરો.

સેનાપતિ (સં) સૈન્યનો
ઉપરી. (સેના—પતિ)

પરાજય—સંહાર.

એકસંખી—એક મતના

પાઠ ૧૭૫ મો.

સંસ્થાન (અ) રાજ્ય.

અદાવત—અદેખાઈ.

ત્રગભગ—તજદીક.

હતી—હાર.

હુદ્દ (સં) જુદ્દ, લડાઈ

પાઠ ૧૭૬ મો.

નારાજ—ખરાબ ખસ્ત.

શેહે (કા) ખીક, દાખ.

નવાબો (આ) મુરાદમા

ન સુખાઓ.

ઝાગીર (કા) વતન, મ-

કાન.

ગિના (કા) હેવાલ.

પાઠ ૧૭૭ મો.

ભૂગોળરેખા (સં) (ભૂ

ગોળ વિદ્યા) ધોરણ

લીટીથી પૂર્વ પશ્ચિ-

મનો અંતર તે.

વિષુવવૃત (સં) ભૂગોળ-

ના ગોળા ઉપર ખરો

ખર મધ્ય ભાગે લીટી

દોરવી તે.

અક્ષાંશ (સં) વિષુવ વૃ

તને સમાંતર લીટી

દોરવી તે.

અંશ (સં) ઉત્તર ધૃવ-

થી દક્ષિણધૃવ સુધી

દોરેલી લીટીઓ.

ધૃવ (સં) જે તારો ઉ-

ત્તર દીશામાં ઉગે છે

તે તારો.

પ્રત (સં) મુળસ્તાવેજ.

શત્ય (સં) મીઠું.

પાઠ ૧૭૮ મો.

રેખાંશ (સં) પુર્વથી પ-

શ્ચિમ સુધી દોરેલી

લીટી.

શિતકટિખંધ (સં) પૃ-

થ્વિ ઉપર ઉત્તરને દ-

ક્ષિણ ધ્રુવની ફરતી

ઠંડી જગો.

સમશીતોષ્ણ કટિખંધ

(સં) જેની અંદર ઠંડને

ગરમીસરખી છે. એવી

પૃથ્વીપરની જગો તે

ઉષ્ણ કટિખંધ (સં) પૃ-

થ્વીની અંદર ખહુ

તાપ પડે છે તે જગો

દક્ષિણોત્તરવૃત (સં) દ-

ક્ષિણ ઉત્તર સુધી જ-

નારો લીટી.

રેખાંશવૃત (સં) ઉત્તર

ધ્રુવથી દક્ષિણ ધ્રુવ

સુધી વિષુવવૃત ઉપર

લીટી દોરાય છે. તે

સમાન-સરખા.	થોગ્ય (સં) મેળાપ.	જનમ (કા) પોહોરે.
વૃત (સં) પૃથ્વી ઉપર	કારમો-ઝોર તરેહનો.	હામ (આ) હિમ્મત.
પુર્વ, પશ્ચિમ, ઉત્તર	ધારમાં-ધારીશ નહીં.	મુક્તિ (સં) કહ્યાણુ.
દક્ષિણ દોરેલી લી-નેમ (સં) નિયમ.		અગમને-નશીયને
ટીઝો.	સુઆદરો-સાફઆદરો	દીનતા(સં)ગરીયતા.
કટીબંધ (સં) પૃથ્વી ઉ-	ઝાંખ-નજર કરીનેજે.	પ્રખ્યાતી (સં) નામ-
પર જે શીત, એકલુન્તર (સં) કળા.		દારી.
ઉણુ, અને જે શમ-સાધજે-કરવા માંડજે.		અરણુવે (સં) વને
શીતોણુ, એવા પાં-જેત (સં) દીવો.		દૈર્યતા (સં) ધીરજ.
ચ ઠેકાણું છે તે.	રણુક્ષેત્ર (સં) લટાઈતું	દામ (કા) પેસો.
પાઠ ૧૭૯ મો.	ઠેકાણું.	ઈશિ (સં) પરમેશ્વર
દામ [સં] ઠેકાણું	અલ્પ (સં) થોડું, સે-	તત્કાળ(સં) તરત, જ-
	હેજ, જરા.	લદો.

કવિતાની સમજૂતી

—oOo—

જીવતું એ જરૂરનું અને સત્ય છે, પણ એમ ન સમજવું કે મશાણુ કાંઠો એ છેલ્લું ઠેકાણું છે. જીવનો અને જોણીઆનો જે કારમો મેળાપ તે એકજ ઠેકાણે કરેલો છે એવું ધારતો નહીં (મતલબ કે એ હમેશાં રહેશે એમ ધારવું નહીં) હે માટીના માણસ તારી કાયા માટીમાં મળી જશે એવું તું જાણ; જીવ તો જીવે પડીને જતો જાય છે પછી તે જાણતો નથી કે કાયાના અહીં શા હવાલ થાયજે. (૧) આપણે આ દુનિયામાં જન્મીને મોજ શોક કરતો કે નહીં તે આપણા હૈયામાં દલગીરી લાવેા. પણ એમાંનું કાંઈ આ દુનિયા ઉપર કામનું નથી એમ આપણે

૧૩૨ બાળપુત્ર. માટે ઘણી હોંશથી આજથી કાલ વધારે થાય. એવો હમેશનો નિયમ રાખી ને સારો ઉદ્યમ કરો, અને સારા કૃત્યો કરો, પછી તો જે વાંદરો હોય તેજ ખોટો વહેમ લાવે. (૨) મોતની પાંખ તું ખારીકીથી જો કે જેથી વીજળીનો વેગ પડી હારી જાય, હે ચાર આ વખતમાં કશા હુન્તરનો પાર નથી. માટે જે સારી રીત હોય તે શીખવા માંડ. જે માણસ હૈયાનો કઠણ ને શરીરે બહાદૂર છે તે પણ દીલગીર થઈને મોતનો પ્રકાશ ઘણોજ બાળે છે, કે છેવટે “રામ બોલો ભાઈ રામ” થશે અને એવા શબ્દો બોલી મશાલમાં લઈ જશે. (૩) જગતરૂપી રણક્ષેત્ર તું આંખોથી જોઈ હર્ષથી તપાસી લે કે એ થોડી વાર રહે એવું છે ને હિમતથી સમજી લે કે આ સ્થાનક માત્ર એ પોહોરનું છે. એ તને ના માલમ પડે તો તારી આંખેથી જોઈ લે, વાસ્તે હિમ્મત ભરેલાં કામો કર કે તારૂં નામ હમેશાં કાયમ રહે ને પરમેશ્વર પણ તારા કામના પુણ્યથી તારો આદ્વાર કરે, આ દુનિયામાં જેવી રીતે ઢોરને ચાખક મારવાથી ચાલે છે તેવી રીતે તું ઇશ્વરના પ્રતાપથી ના થા (તને ચાખક મારવી પડે નહીં, તું તારી મેજે સમજ. (૪) મારૂં સર્વે સારૂં થશે એમ સમજીને ભવિષ્ય ઉપર રહેવું તે તું નક્કી તજ દે, જે વાત વીતી ગઈ તે છો ગઈ એમ સમજ ને મનમાં ખેદ આણીને સંભાર નહી, હમણાનો વખત તો ઘણો સારો છે. એમ બાળીને દોષ કાઢી નાંખી કંઈ ઉદ્યમને પકડ દિલમાં ગરીબાઈ જણાવીને હૃદયમાં ઇશ્વર રાખીને હિમ્મતથી તુરત કામ કર (૫) મોટા મોટા પુરૂષોની જીંદગી આપણને વાદગીરી આપી એવી રીતે બોલે છે કે એમાં એક પણ માણસ તેમાંના એક તણખલાને તુલ્ય ક્યાં હતાં ? તો તેવા માણસ ઘણી કી-

ર્તિ પામ્યા ને જોના ભારે જોર જામ્યા, તો આપણે પણ મન-
માં એવું ધારીએ તો દુનિયામાં આપણી પણ સારી કીર્તિ
થાય. (૬) દુનિયામાં સારી નેકી કરીને એવાં કામ કરો કે જે-
થી નામની યાદગીરી રહી જાય. કે જેથી આપણો દાખલો જો-
ઈને કોઈ માણસ આથી મનમાં ધીરજ લાવે, જગતરૂપી મહા-
સાગરમાં ફેરવતાં જેનું વહાણ ખરાબ રૂપી (નફારે માર્ગ) પર
ચડવાથી ભાગે, તે વખત તે માણસ એકલો પોતાની કને કંઈ
ન રહેવાથી સમુદ્રમાં ગોયાં ખાય (અર્થ કે કરે તેવું પામે કંઈ
સારું ક્યું હોય તો અગાડી આવે) (૭) વાસ્તે ચાલ ભાઈ તું
તૈયાર થા ને હિમતને ઉમંગ મનમાં આણીને કામને પકડ અને
સુસ્તપણું તજીદઈને બહુ ઉમંગથી ચંચળાઈરૂપી જાળ નાંખીને
ધંધામાં લાગુ થા (ઉદ્યમને પકડ) ધીરજ રાખીને કારમા કામ
કરો તે કરતાં કદી પણ હારી જતો ના ને જ્યારે કામ પુર થાય
કે પૈસાની રાહ જો. જો આ પ્રમાણે કરીશ તો પરમેશ્વર તને
સેહેજમાં આપી રહેશે (૮) હે અલ્યા માનવી મારી વાત સુણીને
આ સારા નવછંદ ગાઈને ગુણવાન થા. એમાં જે વાત કહી,
તે ખરા ધ્યાનપર લઈને મનમાં નફારા વિચાર આણુ નહીં,
ગરીબ રણુછોડની અરજ વાંચીને તરત તેનો મનમાં ખ્યાલ કર,
અને જો મનમાં સુખ ઈચ્છે તો પરમેશ્વરની ભક્તિને યાદ રાખી
તેનો ગુલામ થઈ તેની સેવા કર. (૯) આ કવિતાની છેલ્લી લી-
ટીમાં મનસુખ એટલે મનને સુખ તે પણ ખર, ને મનસુખતો
આ કવિતા બનાવનાર રણુછોડનો મીત્ર ગાય.

પાઠ ૧૮૦ મો.

આકુ-ચપ્પુ.

કારીગરી (કા) ઈલિમ.

ખખરદાર-હુ શિઆર કાળીલ.

સુકી-દેખાઈ, જણાઈ

ગજવામાં-ખીસામાં

સલાટ-ટાંકણાથી પ-

થર ઘડનાર કડિઆ

અતિશય(સ) ઘણોજ.

ભિક્ષુકો (સ) ભિખ

માગનારા લોક.

પાઠ ૧૮૧ મો.

મુખ્યગ્રહ (સ) મોટાં

ગ્રહ.

ઉપગ્રહ (સ) નાનાક-

રતા ગ્રહ.

વેસ્તા-

આસ્ત્રીઆ-

ગુનો-

પાલાસ-

સીરીસ-

બહરપતિ-

યુરેનસ(અ)

ધુમકેતુ(સ) પુછડીઆ

તારા.

ખગોળવેત્તા (સ) આ

કાશની વિદ્યા બન-

ણનાર વેત્તી.

ખંડન [સ] બંગાળ

સિદ્ધ (સ) સાખીત

પાઠ ૧૮૨ મો.

કરજ-દેવું.

બળમાંથી-કાંસામાં-

થી.

અપ્રમાણિકપણું (સ)

ગુડાપણું.

દેણુદાર-દેવાદાર,

વિશ્વાસઘાત (સ) બ-

રંસો દેઈને મારવું તે

દગલગાજી [કા] દગો

કરવો તે.

લેણુદાર-માગનાર

પાઠ ૧૮૩ મો.

ગુદાં

ગુદાં

ગ્રહ

નાં

નામ

છે.

જુડ-ટોળાં,

ખેડવો-ખેડવું ડોળવો

હતાળ-માયાળુ વૃહા-

લા.

પાઠ ૧૮૪ મો.

સહીસલામત(આ)ખે-

મ કુશળ.

માહિતગારી-વાઘીક-

ગારી.

સામીલ-દાખલ.

અધોર(સ) ખીયામણું

અંગારખાં-ઘઉં, ઈંટા

સાકર નાંખીને ફેરે-

લી રોટલી.

ખખડાટ-અવાજ.

ઉરાંગકિટાંગ [અ] એક

બતનો વાંદરો.

દાંતીઆ-ધુરકીઆ.

પડખામાં-પડોસમાં

હુમ્મી-ખીલી.

કુહો-અંદુકનો પછા-

ડીનો ભાગ.

પાઠ ૧૮૫ મો.

મલાઈ-મલાકાના રહે

વાશી.

દુરખીન [કા] આધેની

વસ્તુ નજીક દેખાડ-

નાર કાચનો સંચો.

વાવટો-નિશાન.

ઝાઝપર-મોટા વહાણ

પર.	વહો-વહી ગયો	પરિચલ (સં) પરમે-
ગાળકુ-ગળચુ.	વરણાગીમાં-છેલાઈ-	શ્વર.
જળવાસી થયા(સં)યુ.	માં.	મમે [સં] બાબત બેદ
ડી ગયા.	નેહ (સં) સ્નેહ.	વરી-ખખી, વહી.
ગરક (આ) કુળી ગયા.	કુબુદ્ધિ (સં) નહારી	અવધન [સં] અંત-
સૂતમૂત-ચુપાચુપ.	બુદ્ધિ.	કાળ, હદ.
દિલાસો (કા) ધીરજ	હરાયુ-રખડેલ	ભુંડાઈ-ખોટાપણું.
આપી.	છત-દોડત.	જગદાધાર (સં) જગત
વહાણુવટી-નૌકા શા-	જગપાળ (સં) જગત-	નો ધણી. પરમેશ્વર
સ્ત્રના જાણનારા.	નો પાળનાર.	અંત્ય (સં) છેવટે
વામુટું-જુદું.	તારણ [સં] નફો, સાર	દાણ [સં] મોટું.
પાઠ ૧૮૬ મો.	ઉપવાયુ (સં) ધુજ ચડે	નયણાં (સં) આંખો.
	એવો વા.	નિરધાર [સં] નકકી.
ગર્ભવાસ (સં) ગર્ભમાં	ગતજ [સં] બુદ્ધિ ગતી	નરક (સં) નરકકુંડ.
રહેયું તે.	ગાયા-ભજ્યા.	

કવિતાનો સમજુતી

—૦—

હે મનુષ્ય તને તારી માતાના ઓધાનમાં નવ મહીના સુધી પરમેશ્વરે રાખ્યો ને તારૂં સારી રીતે રક્ષણ કર્યું. એ તારા ઉપર પરમેશ્વરે મોટી મહેરબાની કરી. એણે તને હમેશાં સુખ આપ્યું તો પછી તેં પરમેશ્વરને કેમ વિસારી નાંખ્યો. તું દશ પંદર વરસનો થયો ત્યાં લગણુ તને સારી રીતે પાળ્યો અને સારી રીતે તારૂં લગ્ન કર્યું તોપણુ તેં એક ઘડી વાર ઈશ્વરને ભજ્યા નહીં ને મનમાં કાંઈ દયા આણી નહીં, ને વળી જ્યારે તું વીશ વરસનો થયો ત્યારે તું તદ્દન વહી ગયો કે મનમાં કાંઈ

ધર્મ્વરત્ને સંભાર્યો નહીં માટે હે મનુષ્ય તને તારી માતા ઓ-
 દ્ધાનમાં. (૧) પચીશ વરસનો થયો ત્યારે તો છેલ્લાઈમાં વાંકો વાં-
 કો ફરવા લાગ્યો. ને મોટાઈથી વરણાગીમાં છાકી રહ્યો છે, ને
 વળી જ્યારે ત્રીશ વરસનો થયો ત્યારે ઘણા સ્નેહથી સ્ત્રીને પ્રી-
 તિ કરવા લાગ્યો ને મોહીત થઈ ગયો. માટે હે મનુષ્ય તારી-
 (૨) હે લખાડ માણસ તેં નાત જાતમાં ખરાબ નામ કહાડ્યું,
 અને ધનને વાસ્તે રખડતા ઢોરની માફક ફરીને લોકોને ઠગે છે.
 ને જ્યારે ચાળીશ થયાં ત્યારે તું ધનથી છેક બેહેકી ગયો માટે
 હે મનુષ્ય તારી (૩) તારા ધરના રોજગારમાં તું ઘેલાની મા-
 ફક મચે છે. પણ ઇશ્વરને તો એક દિવસ પણ સંભાર્યો નહીં,
 તારા મોટા કામનો તો પારજ આવતો નથી. ને તારી પછાડી
 સંસારની ભારે બોંટાળણ થઈ છે. હવે તારી વય પચાસની
 થઈ તોપણ તું કરીને એક ઠામ બેઠો નહીં. માટે હે મનુષ્ય
 તારી માતાનો. (૪) દયા, દાન, પુન, જ્ઞાન અને ગરીબાઈ એ-
 માંનું કશું તારા મનમાં આવ્યું નહીં. પણ તું અહંકારમાં અક-
 જાઈને લોભ લાલચમાં ગરક થઈ ગયો, પછી જ્યારે સાઠ વર-
 સનો થયો ત્યારે તો તારી ખુદ્દિ છેકળ ગઈ પણ કાંઈ સાર
 કાઢ્યો નહીં એટલે પરમેશ્વરનું સ્મરણ કર્યું નહીં, માટે હે મનુષ્ય
 તારી (૫) જ્યારે સીત્તરનો થયો ત્યારે કશું ભાન રહ્યું નહીં;
 ને પોતાનો વકકર જતો રહ્યો. અને કુટુંબના માણસ જરાપણ
 માનતા નથી તોપણ તું અહંકાર મુકતો નથી અને પ્રભુથી
 બીનીને સારે માર્ગે ચાલતો નથી ને કરીને ડગલું ભર્યું નહીં.
 માટે હે મનુષ્ય તારી માતાના ઓદ્ધાન (૬) ને જ્યારે એંશી થયાં
 ત્યારે આંખે પણ સૂઝે નહીં. ને કાયા થરથર ધુળ્યા કરે ને શ-
 રીરે કંપવાયુ પેદા થયો. પણ પ્રભુનું સ્મરણ કરતો નથી; પણ

મૂર્ખ તું માયામાં ઘેરાઈ ગયો અને જરા પણ ચેત્યો નહીં. માટે હે મનુષ્ય. [૭] તું ધરડો થયો એટલે તો તારી શક્તિ છેક જગઈ તો-
પણ તેં પ્રભુને યાદ કર્યા નહીં, અને કંઈ પણ સમજીને દાન
પુન્ય તો કર્યાજ નહીં, અને કંઈ ખરો મર્મ સમજ્યો નહીં, આ
રીતે માઈ માઈ કરતાં તો નેવું વરસ ચાલ્યા ગયા. માટે હે
મનુષ્ય તારી માતાના (૮) આ દુનિયામાં મનુષ્યા દેહને અવ-
તાર નહારાં પાપી કૃત્યોનાં પાપથી છુટવાને વાસ્તે પ્રભુએ આ-
પેક્ષો છે, તેમ છતાં સો વરસ પુરા થયા અને અંત વખત આ-
વ્યો, તો પણ જીંડાઈના ભારજ ભર્યો. આ રીતે તું ભુલો પ-
ડ્યો ને તારી જીંડગી નકામી કાઢી કેમકે પ્રભુને તેં સંભાર્યો
નહીં. માટે હે મનુષ્ય તારી (૯) પ્રભુને તેં મનમાં આણ્યો નહીં
ને જગતના પેદા કરનાર પરમેશ્વરને તેં ઝાળખ્યા નહીં; હવે
જ્યારે મરી જઈશ ત્યારે ધરમ રાજની પાસે બાંધી લઈ જશે
તે વખતે તું પડ્યો પડ્યો ખુમો પાડશે તે વખતે બચંકર કાળ
જોઈને આંખોમાં પાણી લાવશે માટે હે મનુષ્ય (૧૦) પછી તે ધરમરા-
જએ તારો હીસાળ જોયો તો તારા નામામાં ઘણી ખોટ દેખાઈ
તેથી તને નરકમાં નાંખવાને હુકમ કર્યો, અને કહ્યું ઘણું પાપી છે
એ વાત ખરી છે કે ખોટી તે તેને પુછો. માટે હે મનુષ્ય તારી
માતાના ઓધાનમાં (૧૧) જ્યારે કાયર થયો ત્યારે ઘણા કાલાવાલા
કરવા લાગ્યો અને કહ્યું કે મને હવે એક વખત બહાર કાઢો, હ-
વેથી હું તાંડ બજન કદી સુકીશ નહીં એ રીતે જ્યારે કાલાવાલા
કર્યા ત્યારે દયારામ કહે છે કે તારો પ્રભુએ ફરીથી હાથ ઝાલ્યો
(નફમાંથી છુટો કર્યો) માટે હે મનુષ્ય તને તારી માતાના ઓ-
ધાનમાં નવ મહીના સુધી ધ્વિરે રાખ્યો. [૧૨]

પાઠ ૧૮૭ મો.

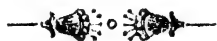
ગજદ (કા) કિતાવજો
પદાર્થ-ચીજ.
તેજસ્વી [સં] તેજદાર
ગિંણુ [સં] પડછાયો.
સૂરજના કરણોનું જો
ળ ધાતુ.
પ્રકાશિત [સં] તેજવા-
જો.

પાઠ ૧૮૮ મો.

કલેશ (સં) કજીઓ,
લેશ (સં) લગાર.
લક્ષ્મી [સં] પૈસો, ધન,
કૌરવ (સં) દુર્યોધન
રામના ભાઈ, એ
બધા મળી કુલ સો-
હતા.
પાંડવ [સં] પાંડુ રાજ-
ના દીકરા તે પાંચ
હતા.
ખંડી [સં] મારી નાં-

ખયા, નાશક્રીયા.
છંડી-છાંડી.
દ્વાદશપતિ-દિલ્લિના રા-
જા.
સુસત્તાન (આ) પાદ-
શાદ,
પરિપૂર્ણ [સં] સંપૂર્ણ.
કાશ [સં] બંડાર
શત્રુતા [સં] દુશ્મનાઈ
સુખવંત (સં) સુખી.
શાખ-આખર.
છડીધર-ચોપદાર.
ગિરાજતા-એસતા
આયુષ્ય (સં) આવી-
ષ્ય, આવરદા.
રિદ્ધિ (સં) ધન, દોસત
ઉપભોગ (સં) ભોગ
લેવો તે.
ઈંદ્રપુરિ (સં) ઈંદ્રરાજ-
ની નગરી.
અનુસાર (સં) મળતી
કોટીધજ [સં] લખે-

શરી.
મદ્દ (કા) માણસ, નર,
પુરુષ.
ગદ્દ-ધુળ,
દાર-ઠેકાણું.
જીવત (સં) જીવતર,
જીંદગાની
ચરણ [સં] પગ.
ત્રિલોક (સં) સ્વર્ગ મૃ-
ત્યુ ને પાતાળના
લોક.
હસ્ત (સં) હાથ.
કરણ [સં] કાન.
અભાગી [સં] ભાગ્ય
હીણ. કમનશીયવા-
ળી.
ઈંદિ (સં) સત્ય, આ-
કીનવાંજો,
આયુ [સં] આયુશ,
આવરદા.

કવિતાની સમજૂતી.

સંપથી સુખ ઉપજે છે તે સંપથી કલેશ નાશ પામે છે,
જેના ઘરમાં સંપ નથી તેને લેશ માત્ર સુખ હોતું નથી, તે વા-

સ્ને હે ભાઈ હું તને મનમાં ઉમંગ આણીને કહું છું કે પૈસાનો લોભ છોડી દઈ સંપત્તી સોખન કરે. [૧] જુઓ કે પૈસાને સાફ કારવ પાડવે સંપત્તી આશા છોડી તો તેઓનો કુળનો મૂળમાંથી નાશ ધ્રીધો, તેવીજ રીતે ધણા હિંદુ રાજ સંપત્તિ તજવાથી જાણે રહ્યાં. ને દિલ્લીના મુસલમાન પાદશાહો કે તેઓના ધરમાંથી સંપત્તિ ગયો. તેથી ત્યાં કુટ થવા લાગી, ને વળી કોઈ માણસને અતિશય દોલત મળે પણ સંપત્તિ વગર કદી સુખ થાય નહિ. જે ધરમાં અતિશય કુસંપત્તિ હોય તો મોટા માણસને પણ મરવું સાફ લાગે. (૨) જે પુરુષને ઘેર દ્રવ્યનો મોટો ભંડાર હોય તેને સમાની અંદર ધણું માન મળે છે પણ જેના ધરમાં સંપત્તિ હોતો નથી તેના ખરાબ હાલ થાય છે. રોગી શરીર, માથા ઉપર દુશ્મન, અને દોલત એતો આવે છે ને જાય છે. પણ જે કુટુંબમાં સલાહ સંપત્તિ હોય તો ત્યાં હમેશાં ટાઢક રહે છે. ધણા માણસ પૃથ્વી ઉપર પૈસા શિવાય સંપત્તિ તેઓ સ્ત્રી છે, દુનિયામાં તપાસ કરીશું તો ધણા લોકોનો મત એજ પ્રમાણે આવશે. (૩) જેના મુખ આગળ છત્રથી છાંયા થતી અને ચોપદાર શોભતા, ને જે રસીઆ હાથીનાં હોઢ્યામાં બેસતા, વળી જેના ભાગ્યમાં આવરદા, અને ધણી દોલત ભરેલી, તે પણ એક દિવસ ઉછળતી આગમાં સુતા (મરી ગયા) ધણા મોજશોખ ભોજવીને તેમાં મોટું સુખ માનતા ને યોગ કે અયોગ લગાર પણ જાણતા નહીં, ને જેણે ખજાનામાં ને ખાણમાં કરોડો રૂપિયા કીધા, તે સધળા પણ લાંબી સોડ તાણીને (મુસલમાન મસીદમાં, ને હિંદુ મસાજીમાં) સુતા. જેવી ઈદ્રાજની નગરી તેવી નગરી સોખમાં હતી, ને કરોડો રૂપિયાના ધણી, એવા શાહુકારો મોજમાં બેસા બેસા ગોળ્યા કરતા હતા, સ્ત્રીઓ પણ ગુણવાળી ને

મરદ પણ મોટા ગુણવાન હતા. તે બધા દોણ જાણે કપે કે-
કાણે રજકણમાં મળી ગયા. માટે હે મારા દોસ્ત આ વાત તમે
વિચારો, ને હે બાઈ સ્વચ્છ થઈને દુષ્ટ મટી જાઓ ને જીંગા
નીતું ફળ જાણીને પ્રભુની ભક્તિ કરો, ને હિમ્મત ને હર્ષ આણી
ને તેનું ધ્યાન ધરો. (૪) ઇશ્વરના મરણનું સ્મરણ કરવું એ બા-
ઈ સારી રીત સાચી છે, તે સિવાય ત્રણબોકમાં કરોડ વાત હોય
તે બધી કાચી છે; હે દયાવાન હાથ, પગ, કાન, નાક, એ બધું
તેં કર્યું. ને આંખ, મોં, દાંત, આપીને જ્ઞાનનું દાન આપ્યું.
જ્ઞાનજ્ઞાનની ઘણી ચીજો આજે એજ આપે છે. અને ભૂખ, ત-
રશ, તાપ, ઠાઠ, દુઃખ સર્વે એજ કાપે છે. તે [પરમેશ્વર] તને
ધડી ધડી યાદ લાવે છે પણ તું હીણભાગ્ય તેથી તેં તારા ઈ-
ષ્ટદેવને ભણ્યો નથી. હે જીવ તું વિચારીને જો કે જન્મ પામી-
ને તું શું શું પામ્યો ? ભક્તિની વાત તો તેં જાણી નહીં ને
પાપરૂપી કયરો (જામ્યો) એકઠો કર્યો પણ હજી ઉપાય છે તે
થાય તો ઘણું સાર, કારણ કે જે ધડી જાય છે તે તારા આયુ-
ષમાંથી ઝોછી થાય છે. (૫)

પાઠ ૧૮૯ મો.	મમાં કશો ભલીવાર ફેરડવા-લવવા. નહીં તે.	ખગોળ-આકાશવિદ્યા
અહ (સં) તારા. બદ [સં] મરમ, પ્રકાર	સંતાપે-દુઃખ દે. કુચલી-ચોળા ચોળ,	પાઠ ૧૯૧ મો.
પાઠ ૧૯૦ મો. ઉમેદ-આશા, ઇચ્છા. પૂએડ-ગંદી, જેના કા	જીવી સાચી વાત ક રવી તે. નજીવી [સં] જીવ વ- મરની.	અજ્ઞ પ્રમાણે-શાકત- પ્રમાણે વહુવાર-છોટરાં હિઆ- ની વહુવો.

ખામુખા (કા) ખમુસ. અપૂર્ણ (સ) પુર નહીં-
કુલક્ષણ (સ) નકારા તે, ઓહુ.

આચરણ.

મહા પંડિત (સ) મો-
ટા વિદ્વાન.

વાદમાં (સ) સંવાદ ક
રવો તે, દલીલમાં.

લક્ષ (સ) ચીત.

પાઠ ૧૯૨ મો.

ગ્રહણ [સ] પૃથ્વીની
છાંયા સુરજ કે ચંદ્ર

પર પડવાથી પુનઃ
કોઈ વખતે ચંદ્ર અ

ને અમાસે સુરજ તે ર
પમાં જણાય છે તે.

ખગ્રાસ [સ] ગ્રહણ અટલામાં-દર્પણમાં.
તી વેળા ચંદ્ર બધો

ઘેરાય છે તે.

મૂકત [સ] છુટયું.

કંકણાકાર (સ) કંકણા
ના આકારે.

અપારદર્શક (સ) જે-
માંથી આરપાર નો-

વાય નહીં તે.

(અ-પાર-દર્શક.)

શેરડો-લાંબો પડછાં-
ગો.

પાઠ ૧૯૩ મો.

સ્વપ્રકાસ (સ) પોતાનું
અજવાળું પડે તે.

પરપ્રકાશ (સ) પારકા
નો પ્રકાસ (પર-પ્ર-

કાશ)

પરાવર્તન (સ) ફેંકેલું
પાછું છળી આવે તે

લેખે-પ્રમાણે. હિસાબે
વરતારો-વચાર અડ-

સટો.

પાઠ ૧૯૪ મો.

આટલામાં-દર્પણમાં.
સ્પષ્ટ (સ) ઉઘાડું.

પ્રતિબિંબ (સ) પડધા.
પડછાયો.

પતનક્રિણ [સ] પડ-
તાં ક્રિણ.

પાઠ ૧૯૫ મો.

વક્રીભવન (સ) વાંકું
વાળવું.

લેન્સ-આંધેની વસ્તુ
પાસે દેખાય વગેરેના

ગુણના.

પ્રયોગ [સ] ઉપાય અ
જમાસ.

તિરકસ-જે લીટી આ
ડીકે ઉભી નહીં પણ

ઝોલા ખાતી હોય તે.

પાઠ ૧૯૬ મો.

સ્ફટિક (સ) એક જા-
તનું મણી છે.

દ્રષ્ટીગાનતંતુ (સ) જે
વડે જોવાનું ગાન થા-

ય છે તે.

સુલટો-સવજો. સીધો.
અવલોકન (સ) તપા-

સવું, વિચારવું.
ચુંચજો-ટુંકી નજર-

વાજો.
કમકૌવત [કા] ઓહુ

કૌવત, કમજોર.

પાઠ ૧૯૭ મો.

જળહળ-ઝગમગ.
જોત [સ] દીવા.

અદભૂત (સ) બારે.
અજબ તરેહના.

નિરંજન (સ) નહીં દે
ખાવવું તે.

અપિનાશી (સં) જોનાં અંશવર્ય [સં] ઈશ્વર પાણું સર્વજ્ઞ (સં) સધણું જન-
 નાશ નહીં તે. જગત્કલ (સં) રજ. જુનાર.
 અવનિઓ (સં) પૃથ્વી. પ્રીયકાર (સં) પ્યાર, અજ્ઞ (સં) જાણીતું ન
 ભગવત (સં) પરમેશ્વર રાખવા જેવો. હી તે, અન્નપ્રયુ,

કવિતાની સમજૂતી

—૦૦૦—

આ દુનિઆમાં રહેનાર માનવી તું જિએ આકાશ તરફ જો
 અને ત્યાં ચળકતા તેજદાર ગોળાઓ ઝગમગ તેજથી ચળકે છે
 તે જો. વળી ખરેખાત આશ્ચર્ય પામીને ધણો વિચાર કરીને તું
 તેના પેદા કરનારની ખરા સ્નેહથી પૂજા કર, સઘળાં કામના બ-
 નાવનાર ધણીના અન્નયજ્ઞ જેવાં ધણાંક કામો છે, તેમાંનું એ
 પણ એક નવાઈ પમાડે એવું છે. આ જગોએ ઉભો રહીને જો કે
 તેજના ગોળા અથવા તારાથી અક્ષરથી નિરંજન [માયામાં જે
 જણાતો નથી] એવા દેવનું મામ લખ્યું છે તે તારાથી વંચાય
 છે? નાશ ના પામે એવા તેજના જે આ દીવા તે દેખાય છે તે
 તું રાત્રે ગણી જો કે તારાથી ગણાશે? જે તારા તારી આંખોને
 તેજ આપે છે તે પણ જેના ઉપર તું રહેછે તે પૃથ્વી છે, તેને ષ-
 ણ પ્રભુ પાળે છે. એ આકાર ફક્ત આપણા જ વાસ્તે બનાવ્યાં
 છે એમ નહિ સમજવું; ને ત્યાં પણ ધણી વંસ્તી છે, ને તેનો
 ધણી પણ ઈશ્વર છે ત્યાંના હજારો માણસ કાઈ સુખી ને કા-
 ઈ દુઃખી હશે, કાઈ પુન્યવાન તેમ કાઈ પાપી પણ હશે; તેમ-
 ના મનમાં હરખ તેમ શોક પણ હશે, પણ ત્યાં પ્રભુની ભક્તિ

ના વખાણુ પણ તે કરતા હશે, એ પરમેશ્વરના તરફવાર કામ થી કોઈ અન્નદયા નહીં હોય. વાસ્તે હે માટીના માણુસ તુંતો એક ઘાસના તણુખલા બરોબર છે. તારો બાર પાણીનો જીવડા અને રેતીની રજ કરતાં પણ ઓછો છે તે તું કેમ વિસારી દે છે. તોપણ તું ધૈર્ય રાખજો શાથી કે જે જગતનો પેદા કરનાર ધણો વહાલો પિતા [પરમેશ્વર] તે તને સાચવે છે, તેથી તું દરરોજ ધિરજ રાખ, કારણ કે સઘળું જાણનાર પ્રભુ જ્ઞાનરૂપી નજરથી તને દેખે છે, તેનું લગાર પણ અન્નદયું નથી. (એટલે તેને સઘળી પળપળની ખબર છે); માટે ડરી ડરીને ચાલવું, ફરી ફરી સારાં કામો કરવાં અને સંયુરી રાખીને હોતેથી પ્રભુને ભજવો, એવું વારંવાર દલપતરામ કવિ કહે છે.

—oOo—

પાઠ ૧૯૮ મો.

યક્ષી છીપોનાં જોડ-કારી.
કાં.

જુખાળવા-જુખવાળા

કટલ (અ) માછ

નાટીલસ(અ) લીનાં

નામ
છે.

પાઠ ૨૦૦ મો;

રાહે (આ) રીતે.

એકાચદે [કા. આ] વ-

ગરકાચદે, ધારાથીઉ-

લટી રીતે.

વગ-લાગ, તક.

ફાજદાર (આ. કા)ફા-

જનો ઉપરી કાટવાલ

મુનસફ (આ) દીવાની

કામનો ફેસલો કર-

વાને નીમેલો અધિ-

પાઠ ૨૦૧ લો.

નીવડયા-નીકળ્યા, પા-

કયા.

જીદ (કા) તકરાર.

બહોળા-મોટા.

બેઆબર-બેહુરમતે,

બે ઇજત.

પાઠ ૨૦૨ નો.

ધાતકી (સ) નિદેય.

પ્રખ્યાત(સ)નામીઓ

વખણાયલો.

પાઠ ૧૯૯ મો.

અળસીઆ-ચોમાસા

નીરૂંતુમાં પેટમાં અ

રમ થાય છે તેવાં

જીવડાં.

કાલુમાછલી-બેજોડા

ધ્રુવ [અં] મીશર કરાર (આ) અદોગસ્ત.
દે.!

પાઠ ૨૦૩ નો.

જપ્ત [આ] કમજ.
મિત્રાર્ધ (સં) દોસ્તી
તાબડતોબ-તુરતો તુ-
રત.
નામદાર [સં] નામીયો.

પાઠ ૨૦૪ થો.

મહાકષ્ટ (સં) મોટું
દુઃખ.
તપ્ત (કા) ગાદી.
ઓદ્ધો (આ) દરજ્જો.
શરણે-તાબે.

પાઠ ૨૦૫ મો.

કુમક (કા) મદત.
દોઆબ (કા) બે નદી
ઓ ઉપર આવેલો
પ્રાંત (દો-આબ)

પાઠ ૨૦૬ ઠો.

ઉશ્કેરીને-ચડાવીને.
ગવર્નર [અં] સુબો.
ભાંજગડ-પંચાત, ત-
કરાર.
વૈભવ [સં] સુખ.

પાઠ ૨૦૭ મો.

હસ્તગત (સં) હાથ-
માં લેવો તે,
તૃપ્તિ [સં] સંતોશ.
વહીવટ-કારભાર.

પાઠ ૨૦૮ મો.

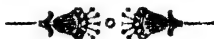
આનંદ (સં) હર્ષ,
ભયા-થયો.
વસુ-પૈસો.
પદાભિષેક [સં] ગાદી-
એ બેસતા વખત-
ની ક્રિયા.

માંગલિક (સં) મંગ-
ળીક, સુખકારી.
ઉપમાન-મુકાબલો.
અટપટ-માંડીવાળી.

ઉલટ-ઉલટો
શરદ (સં) ડંડી,
સહસાજ-સાજ સહિ-
ત સામાન સહિત.
પરદુઃખભંજન [સં]
પારકાનું દુઃખ ભા-
ગનાર.
દિગવિજય (સં) સધ-
ળી દિશામાં જીત ક-
રવી તે.

નિપુણ (સં) પ્રવીણ.
સખદા (સં) બગવાન.
પંચતંત્ર (સં) પાંચ
તંત્ર.

ઔદાર્ય (સં) દોલોજીવ
આચાર્ય (સં) ઉત્તમ.
વાઘના-વાજના.

કવિતાની સમજ્યુતી.

સાખાશ છે વિક્ટોરિયાના જન્મને, અને જન્મની ધડી; પ-

ળ, વાર. સને ૧૮૧૯ ના મે મહીનાની ૨૪ મી તારીખને પણ સાચાસ છે. સને ૧૮૩૭ ના જુન મહીનાની ૨૦ મી તારીખે રાજ્યાસન પામીને તે ગાદી ઉપર બેઠી તે દિવસને પણ ધન્ય છે. અને સને ૧૮૩૮ ના જુન મહીનાની ૨૮ મી તારીખે તેને રાજ્ય ઉપર બેસાડવાની ક્રિયા કીધી તે વખતને પણ ધન્ય છે. ધન્ય છે વિક્ટોરિયાને ધન્ય છે. અને આજે રાજ્યાસન ઉપર બેઠાનો દિવસ તેને પણ સાચાસ છે. વાસ્તે દેશ સુધારવાના સારા કામમાં એનો જ્ય થાઓ. રાણીના ગુણનું વરણન કરતાં કવિ પણ હારી જાય છે, એની સાથે કોઈનો પણ મુકાબલો થાય તેમ નથી. શાથી કે એની બગેચરીનું કોઈ નથી, અને આટલી વાત કહીને અંધ રહેવું એથી આપણું મન સંતોષ પામતું નથી, ઉલટો હરખ વધે છે. તે ઝરણુ (રસ) સારા માણસો લો આજકાલ દુનિયામાં ઈંગ્રેજ લોકોનું રાજ્ય છે અને સઘળા દેશોમાં તેની ફતેહ કહેવાય છે, એ કાંઈ નબળાનું કામ નથી. શરદ રતુમાં જોમ નિર્મળ પાણીમાં કમળનું ફુલ શોભે છે, તેવીજ રીતે સુધરેલા રાજ્યોમાં ઈંગ્રેજનું રાજ્ય શોભે છે. રાણી કમળના જેવી (રૂપવંતી) છે. તે પૃથ્વીમાં સઘજે પ્રખ્યાત છે. તે બીજનું દુઃખ નાશ કરવાનું ઔષધ છે (મતલબ કે બધાનું દુઃખ ભાગે છે). અને તે સઘળાને રાત દિવસ સુખ દે છે. બધી દિશા જીતનારી વિક્ટોરિયા તેના સરખી આજ કોઈ નથી. સુખ અને દોલતનો વરસાદ વરસાવી મેઘરાજની જાણે લાજ રાખતી હોય તેમ ચાલે છે, રાજ્ય કામમાં ઘણી માહિતગાર ને કુશળ છે, તે સંપત્તી બધા દેશોમાં પોતાની આણ ચલાવે છે. બાધ્યાવસ્થામાં તે વિદ્યા ભણી જોરાવરને કમજોર, તેમજ રાજ્યની બધી તરેહ તરેહના લાયક કામોને સારી રીતે સમજ છે. તે પંચતંત્ર [આ નામનો

અંથ છે જેને પંચોપાખ્યાન કહે છે) તેમાંથી નીતિ શીખીને ક્ષમા, શરવીરપણું અને દોષાપણું ધરાવનારી છે, તે ઉંચા કુળમાં અવતરી છે ને ધર્મ સગંધી સારા ગુણો તેણે પ્રાપ્ત કર્યા છે, પોતાને શરીરે તે ધણી મહેનત કરે છે ને ટાઢ તડકો ખમે છે, તેમજ લશ્કર અને વાગ્નના નાદથી તે ડરતી નથી. તે પોતાના વચન પ્રમાણે ચાલે છે અને પાપથી તે વેગળી રહે છે, અને પોતાની રૈયત, દોસ્તદાર, અને સગાં વહાલાં તેમને તે ઘટતું માન આપે છે.

પાઠ ૨૦૯ મો.	અમળા-દોષ વગરની.	લને વધારનારી.
રિપુ (સં) શત્રુ.	કમળા-લક્ષ્મી.	સભા-એ નામની મું-
કદર [આ] ખુજ.	આશ (સં) આશા.	બાધમાં સભા છે
વરવેર-ધણી સાથે.	સંધારા-વેળાસર.	
સંતતી (સં) છોકરાં	બુદ્ધિવર્ધક (સં) અકક-	

કવિતાની સમજૂતી

—૦—

અવગુણી પુરૂષ અને ગુણવંત પુરૂષ દુશ્મન અને મિત્ર એઓને બરોબર પારખીને તેના મનમાં વિચારે તે લાવે છે. ગુણવાન પુરૂષની ખુજ જાણીને તે તેની ફરજ બજાવે છે. વિદ્યા, હુન્નર અને સત્ય વાતને મળતી રહેછે, અને સૌના હકો જાળવીને તે પોતાના કુળને શોભા આપે છે. વળી તે ધરમાં સારી રીતે ચાલે છે તે પોતાના વર સાથે સંપત્તી ચાલે છે. (હમણા તેનો વર મરી ગયો છે) ધણી ધણીઆણીની રીતને સમજી ને તે અણખનાવ રાખતી નહીં. તેને છોકરાં ધણા છે અને

રમાં ધણી રાંપ છે, અને પોતાના દુળતા આચાર વિચારનો રી વાજ તેમને સારી રીતે લેખવતી હતી. સ્ત્રી સમજને તેણે જ કાંઈ કમ નથી, સારા બળવાળાને પણ તે બળાળી બુ કરતી, દોષ શિવાયની લક્ષ્મી જેવી તે છે અને વિચારમાં તે હંમેશા છે. તેના દેશને, તેના લોકને, તેના શરીરને સાબાસ છે ને તેના ગુણને પણ ધન્ય છે કે તેનું રાજ સદા કાયમ રહે.

ધર્મિવર ધર્મિછાથી આજે આવે સારે વખત આવ્યો કારણ કે રાણીનું સારૂ રાજ્ય થયું તેથી ઘેરેઘેર સઉની ઈજત રહી છે, જે પરમેશ્વરની મેહેરબાની હોય તો સર્વ જાતનું ગુણ થાય અને ધર્મ આનંદ થઈ રાણીથી આપણા દેશીઓને લાખો પ્રકારનો લાભ થાય. સધળા ગુણથી પુરી એવી આ વિક્ટોરિયા પોતાની રૈયતને હેતથી પ્રાણીને તેમની આશા પૂરી પાડે છે.

ધણીક વખાણથી રાણી ધણી શોભે છે, તે દળદરને હાંકી મુકી આપણા તરફ પ્રેમથી જુએ છે; વળી દેશને સુધારવાના લાયક ઉપાયો કરી તે તપાસ કરશે. તેથી તમો સધળા સારી વાણી બોલો; હે રાણી તારા ભક્તને માટે જ્ય જ્ય થાઓ અને હિંદુની સધળી ખીકનો નાશ થાઓ.

બુદ્ધિવર્ધક (નામની સભા મંજાઈમાં છે ત્યાં આ કવિતા વાંચેલી માટે આ નામ લખ્યું છે.) તે આ ઉદાહરણ સર્વને અરજ કરે છે કે રાણી વિક્ટોરિયાનો સધળા માણસો જ્ય જ્ય કાર બોલો.

—000—

પાઠ ૨૧૦ મો. | થા જવું તે.
ભરતીઓટ-પાણીનું આવવું ત- | નહે-હરકત કરે.

તિથી-મીતી.

આકૃતિ-આકાર,

પાઠ ૨૧૧ મો.

વિધવા[સં] રાંડેલીઝી
જમાનો [આ] વખત.

અડસટો[હિં] આશરો
અખળા (સં) અનાય.

ઝાંખી-દરશન.

વરજીવે (સં) તળવે.

પુનરવિવાહ (સં) ફરી

થી લગ્ન કરવું તે.

નિબંધ (સં) વિષય.

પાઠ ૨૧૨ મો.

ઉજ્જ્વળતા (સં) ગરમી

કરા-ખરફના કકા.

અક્ષાળીએ-પછાડીએ

રસાયણી રાંયોગ[સં]

રસાયણ પદાર્થનુંખી

ન સાથે મળવું તે.

પૃષ્ઠવાળા (સં) પડ-

વાળા.

પાઠ ૨૧૩ મો.

વાહક [સં] લઈ જ-

નાર.

મંદવાહક (સં) ધીમે

થી લઈ જવું તે.

મસોતાં-મેલાં ફાટેલાં

ચીદેડાં.

નવેણુ-રસોડુ, જગ્યા.

પાઠ ૨૧૪ મો.

ધેરાવો-પરીધ ધેર.

ઉજ્જ્વળતામાપક (સં) ગ-

રમી માપવાનું.

રફ-જળવાળો પડદો.

પાઠ ૨૧૫ મો.

પ્રતિબંધ [સં] રોકાણ

ઝટકાવ,

મોતીઆ-પાણીનીઝી

ણી ઝીણી કુરકો

ધાટ-પર્વત.

પાઠ ૨૧૬ મો.

લગ્નવર્તુળ (સં) ઈંડા-

ના જેવો આકાર.

અર્ધપારદર્શક (સં) અ-

ડધું પડધું આરપાર

દેખાય તે. [અર્ધ-

પાર દર્શક)

પાઠ ૨૧૭ મો.

આકાશગંગા [સં] આ-

કાશમાં જે અગાણુત

તારાનો જથોતો.

રાશીમંડળ [સં] રા-

શીચક્ર.

નક્ષત્ર (સં) મૃગસર,

આદરા વગેરે વરસઃ

ના સત્તાવીસ છે તે.

અસંખ્યાત [સં] અ-

તિશય ગણા નહીં તે

ટલા.

પાઠ ૨૧૮ મો.

પ્રભાત (સં) પરાઢીયું

વહાણું.

અધમ [સં] પાપી

ઉદ્ધાર (સં) મોક્ષ.

ઉપદ્રિત (સં) ઉગેલો.

આદિત્ય [સં] સૂર્ય

હીમ-ધણી ટાઢસોનું.

મુદ્ધાં (આ) મુસલમાન

લોકનો ધર્મચુર તે.

ખાંગ [ફા] પોકાર મ-

સજ્જદમાં પોકારીને

પ્રાર્થના કરવી તે.

સ્નાન [સં] નહાવું.

પદમ-કમળનું ફુલ.

પતિત [સં] ખીડાઇ

ગયું.

પોયણી-એક જાતના વાણંત સિં વાળાં. કુલ.	સંતાન (સં) છોકરાં.	આરોગ્ય [સં] કુશળ.
બગ-પક્ષી, બગલાં	રાંડા [સં] રાંડ, ખરા-	કાવ્ય (સં) કવિતા,
મહિઆરીઓ-દહિવે-	બ આયડી, સ્ત્રી.	દક્ષોલ-આનંદ, ગમત
ચનારીઓ.	ધોમંત-પુદ્ધિવાન,	વિચાર.
ધનુરવિદ્યા (સં) તીર	સીધે-પાર આણે.	તરીએ-પાર પડીએ.
મારવાની વિદ્યા.	આધે-અડધે.	

કવિતાની સમજૂતી

—oOo—

વહાણામાં માખાપ છોકરીને કહે છે કે રાતવીતી મર્ઘિવા-
સ્તે ઉઠ, અને પાપીનું કલ્યાણ કરનાર અને દુનિઆનો પેદા
કરનાર (ઈશ્વરમાં માયા કર. વેગળેના અને નજીકના મરધા બો
લ્યા અને રાજાની કચેરીનાં બારણા ઉપડ્યા છે. લોકો ભગ્યત
થઈને ધંધે લાગ્યા અને દેવલોમાં ઘંટ વાગવા માંડ્યાં છે. વ-
હાણામાં માખાપ (૧) આકાશમાં સૂર્યનો પ્રકાશ માલૂમ પડે છે
અને ચંદ્રનું અજવાળું નાશ પામ્યું છે. અને ઠંડથી જે ડરેલું
પાણી [બરફ] તે ગળીને વહેવા માંડ્યું છે. વહાણામાં માખાપ
(૨) ચકલી ચકચક કરી બોલે છે, કાગડા કાકા કરે છે, હંસ, મે-
ના ને પોપટ એ પક્ષિઓ મધુર રાગથી બોલે છે; કોઈ સવાર
નો રાગ એટલે પ્રભાતીઆં ગાઈને ખુશી થાય છે, અને ગાયો
અને બેંસોને ચરવાને છોડી મૂકે છે (અર્થકે હવે વહાણું વાહુ)
વહાણામાં માખાપ (૩) વળી ઘંટીએ દળવા બેસે છે. તે વ-
ખતેજ અવાજ થાય છે, તે જોરથી સાંભળ અને મસીદમાં મુ-

સહમાન લોકનો ધર્મગુરુ મિહાં] જે ચીને યાંગ ગૂંઢે છે (પ્રાર્થના કરે છે) આયડીઓ નદીમાં સ્નાન કરીને પાણી ખરીને જાય છે, અને નદીમાં કાંઈ નહાય છે. વહાણામાં માળાપ (૪) વળી તું દીવો બેંકે તેનું તેજ કાંપુ થઈ ગયું છે, ને ચોરને ધુવડ પક્ષી સંતાઈ ગયાં છે, [પરણ કે ચોરથી સવારે ચોરી ના થાય ને ધુવડથી દહાડ ના દખાય] કમળ પ્રકૃષ્ઠિત થયાં છે. ને ચંદના પોયણી તે ખીચાઈ ગયાં છે. અને બગલાં અને ઠંગ લોક (પોતાના શીકાર માટે) નદી કીનારે જઈ બેઠાં છે. સવારમાં માળાપ (૫) જેડુત લોકો બેતી કરે છે, સોની સોનુ ધડે છે. લુહાર લોકો ધડે છે, અને કંસારા કાંસુ ધડે છે. મરી ગયેલાં માણસ ને તેનાં ધરતી સ્ત્રીઓ મોં વાળી ને સવારમાં રહે છે પણ તેની આંખોમાં બિલકુલ આંશુ દેખાતાં નથી. વહાણામાં માળાપ (૬) સ્ત્રી પુરુષો ઉડ્યાં અને તેમની બારીઓ ઉધડી ને દહિવાળીઓ દહિ વસોવે છે તે તું જો, વળી જો કે રસ્તેથી મુસાફરો જાય છે. ને જ્યાં પાણી છે, તળાવ, કુવા, નદીઓના આરાપર ઘોળીઓ લુગડાં ધુએ છે, વહાણામાં માળાપ (૭) રાજદરબારમાં વાગ્વ વાગે છે. સીપાઈઓના પેહેરા પાદરાય છે. સડકોપર પાણી છંટાય છે. અને રાત્રિ ઉધ્યાનમાં જઈને બેઠા છે. વહાણામાં માળાપ (૮) કુળવાન સ્ત્રીઓ પોતાના બાળકને જોતી અને મુખે-મીઠા બોલ બોલતી ઉડી છે, પણ દરિદ્રી ને સુસ્ત સ્ત્રી કંકાસ કરતી, પોતાના છોકરાંને મારતી, અને ઘણીને ધમકાવતી ઉડી છે, વહાણામાં માળાપ (૯) અકકલવાન પૈસાદારો દાતણ કરીને નહાઈને સવારે સારી ખુશીઓ સુંઘે છે; પણ આળસુ, બેવકુફ, અને અફીણીયા હોય તે એ વખતે ઘણું જોંધે છે. વહાણામાં માળાપ (૧૦) આ વખતે ઉડીને કાંઈ પણ શીખવા માંડે તો

તે આઠ કે દશ મહિનામાં પોતાની મતઝગ પાર પાડે; જે ખુ-
સ્તી હવામાં ફરે તો છ મહિનામાં શરીરે સારો નીરોગી થાય.
વહાણામાં માથાપ. (૧૧) વળી જે કામ ભૂલી ગયા હોય તે
પણ આ વખતે સંભાળીએ તો યાદ આવે; અને કવિતાનું જે
કહેલું કામ તે પણ કવિ દક્ષપતરામ કહે છે કે આવડે. (વાસ્તે
હીને ધધે લાગ) વહાણામાં માથાપ છોકરીને કહેછે. (૧૨)

પાઠ ૨૧૯ મો. ચોધડીઉ-ચારધડીને હિકમત-યુક્તિ.
કરોડ-ચરડાની વચ્ચે- વખત. લકવો } શરીરના
નું સોધું હાડકું. ખંડન(સં)ભંગ, રદ, સંધિવા } અવય રહી
જુમખા-લુમખા. વ્યતિપાત- } યોગનાં } નત્ય એવા
જજો-એક જાતના ખવૈધુત- } નામછે. એક જાતના વાનુંના
રાગલોહી ચુશી લે-સકાત- } નામછે. એક જાતના વાનુંના
નાર જીવડાં. મવિષ્ય [સં] આવતો લોહચુંબક (સં) લોહું
વખત. ચુશી લેનાર ચમક.

પાઠ ૨૨૦ મો. બ્રહ્માંડ (સં) દુનિઆ.
અણિદાર-અણીવાળાં
જંતુ (સં) જીવડાં.
પાંખાળા-પાંખવાળાં.
ડાંસ-મગતરાં.

પાઠ ૨૨૧ મો. ધર્મણુ(સં) ધસાવું.
ચિતા (સં) સોશના.
ગણિતશાસ્ત્ર [સં] આં
કડા ગણિતે હિસાબ
ગણવાની વિદ્યા.
પાઠ ૨૨૨ મો. યિસોરી-હાંડીની જા-
તનો કાચ.
પાઠ ૨૨૩ મો. ચિરાડા-ફડચા

પાઠ ૨૨૪ મો. ઇલેક્ટ્રિક(અં) વિજળી
ટેલિગ્રાફ(અં) સંદેશો.
દાગ-ટપાલ.
ખાટરી [અં] વાગતાં
ધડીઆળના જેવો
તારની મારફતે ખ-
બર કરવાનો સંચો.
પાઠ ૨૨૫ મો.

હોકાયંત્ર (સં) વહાણ-
માં દિશા જોવાનો
સંચો.

ખતક- એક જાતનું
પક્ષી.

યંત્રચર્યાના(સં) સંચા-
ની જોડવણી.

પાઠ ૨૨૬ મો.

જસ્તી [આ] વધારે,
વિશેષ.

પંચકડા-પાંચ આંકડા
એકત્રીશો- એકત્રીશ
માત્રનો છંદ.

પાઠ ૨૨૭ મો.

સદ્ગુણી (સં) સારા
ગુણવાળી.

ધનામ (આ) શરપાવ.
ઉપરાંત-આથીવધારે

આ સિવાય.

નમાયાં-માવગરના.
શાંતરૂ-રસોઈની સા-

મયી તૈયાર-ઠરવીતે.

પાઠ ૨૨૮ મો.

કીકો-નાનો છોકરો.
ધારેડો-કંકાશીઝો.

વ્યથે (સં) ફેાકટ.

વર્તમાનપત્ર [સં] નવી
ન ખબર મળે એવો

છાપેલો કાગળ.

પાઠ ૨૨૯ મો.

પુસ્તકશાળા (સં) પુ-
સ્તકનો ભંડાર.

અનિશ્ચિતપણે (સં) નિ-
શ્ચય કયા વગર.

પાઠ ૨૩૦ મો.

કવચિતજ(સં) ભાગ્યે.
ચેળ-ખુજલી.

ટોપ-કૂતરાના કાન.

વિચિત્ર (સં) તરેહ વાર
સંક્ષેપ[સં] ટુંકાણ.

ખુખી(ફા) લીલા, હિ-
કમત કરામત.

પાઠ ૨૩૧ મો.

પીલા-ફણગા.

વિસ્તાર (સં) પરિવાર
દીપમાળ[સં] દીવાની
હાર

પાઠ ૨૩૨ મો.

પાસિફિક (અ) મહા-
સાગરનું નામ છે.

સંકેતો [ફા] ચાક.

અનંતકોટી (સં) હ-
જારો, ફરોડ.

પાઠ ૨૩૩ મો.

ગર્થ (સં) પૈસો.

ગાંઠવો-સંગ્રહ કરવો.

મનન(સં) તોલવિચાર
પરજન(સં) પારકુ મા-

ણસ.

પ્રભુપદમાન[સં] પ્રભુ-
ના ગુણ વિષેનું જ્ઞાન.

જનકૃત (સં) મનુષ્યનાં
કરેલાંકામ(જન-કૃત)

પ્રભુકૃત [સં] પરમેશ્વ-
રના કરેલા.

સુપેર-સારી ચીત.

શશી-ચંદ્ર.

કવિતાની સમજૂતી

—૦—

આ નિતીની વાત ભણનારા વાંચો, અને તેનો ધણો ધ-
ણો વિચાર કરીને સારા ગુણો સોધો, તમે વિદ્યા શીખીને ભ-
ણી ઉતર્યા (પાર પડ્યા) એમ કદી મોઢે બોલશો નહીં. (૧)
જો તમે આખા જન્મના સુધી ભણશો તોપણ ભણતરનો અં-
ત આવનારજ નથી. અક્ષ, પૈસો, અને સદગુણનો સંગ્રહ કર-
વો એ આપણો ધર્મજ છે. (૨) સઘળી વખતે ને દરેક જગ્યા-
એ તમારે એવુંજ કરવું. કેમકે આથી ભણવાનો અભ્યાસ થાય
છે; જેમ જેમ તમે ચિત્ત લગાડીને જોશો તેમ તેમ તમારી ખુ-
દ્ધિ વધતી જશે. [૩] ઉજડ જગામાં, અંધારામાં, અને સુતીજ-
ગામાં તમે મનમાં સારી પેઠે તોલ કરીને સારા ગુણો સંઘરો;
આવા વખતે આપણો જીવ કેવા વિચાર કરે છે તે જુઓ. (૪)
આ વખત પેહેલાં જે જે બનાવો બનેલા છે તે તમે જોઈ સારા
ગુણ શોધો; તે તમે તપાશીને જોશો તો તમારી ખુદ્ધિ તેથી
વધશે. (૫) શરીરના સાંધા ને શક્તિ તેમજ દુનિયાનો વિચાર
કરીને સારા ગુણ શોધો; શરીર કેવી ચતુરાઈથી અને કેવા કા-
રણને વાસ્તે ઈશ્વરે બનાવ્યું છે તે તપાશી જુઓ. (૬) વળી
આપણા મનને તપાશીને જુઓ ને જે ગુણ આપણને પ્રાપ્ત
કરવાની જરૂર છે તે મેળવો. પછી બીજાનું જ્ઞાન લો; પછી સા
રું, માહું, બે સમજપણું ને ખુશી થવા જેવું છે કે દિલગીર થ-
વા જેવું છે તે દેખો (૭) મનુષ્યના ગુણો જે જાણવાના છે તે
જાણો, તે જાણવાની ખરી જરૂર છે એમ સમજો. તેમજ બી-
જાને અકક્ષ આપો ને તેની પાસેથી લો, અને દુઃખ તથા ન-

દારાં ગુણુ હોય તેને છોડી દો. (૮) આટલું કયાં બાદ એક જ-
રની વાત એ જાણવાની છે કે આપણું જેથી કલ્યાણ થાય એ
વે ઉપાય શોધો, (જોટલે બનાવનાર પરમેશ્વરને યાદ યરો) પ-
છી આપણને ઈશ્વરે દયા કરીને શું શું બક્ષ્યું છે તે જુઓ (૯)
માણસનાં કરેલાં કૃત્યો જોઈને પછી ઈશ્વરનાં કરેલાં કામો સારી
રીતે જુઓ. તેણે પર્વત, પથ્થર, વન. છવ જંતુઓ અને અનેક
તારાના જ્યા બનાવેલા છે તે જુઓ. [૧૦] વળી સમુદ્ર, સુરજ
અને ચંદ્રમા તરફ નજર કરો તો તે જોતાં હજારો હજારો વિચાર
મનમાં આવશે, માત્ર ધાસ, ફળ અને કુલમાંજ નજર કરશો તો
બેહદ અકલ વાપરેલી માલમ પડે છે. (૧૧) વળી એથી પણ
તમે વધારે આરીકીથી જોશો તો ઘણી અકલ મળશે. માટે દ-
લપતરામ કહે છે કે ખરા અંતઃકરણથી સારી વિદ્યા બહો. [૧૨]

—:૦:—

પાઠ ૨૩૪ મો.

જોગવાઈ-તક.

આભ[સં] આકાશ

મુગ-ચીચરી છોશ.

અપાર-અતિશય.

પુંજ (સં) ઢગલો.

પ્રલે (સં) નાશ.

વારી-પાણી.

ઉભય [સં] બેઉ,

બ્રષ્ટ[સં] રદ.

આતમધાત (સં) પો-

તાને હાથે મરવું તે

મુનિવ્રત-બોલવું નહીં

તે.

અકકક-તંગ રહેવું તે.

રાસભ (સં) ગંધેડો.

મોક્ષ (સં) છુટકો.

ત્રીભુવનપતિ (સં) ત્ર-

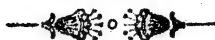
ણુ ભુવનનો પતિ

સ્વર્ગ મૃત્યુ પાતાલ

(ત્રિભુવન-પતિ)

પાઠ ૨૩૫ મો.

વીરા-ભાઈ.

કવિતાની સમજ્યુતી

હે પ્યારા બાઈ, આ સંસારના સુખ સાચા અને પવિત્ર સ્વભાવથી તમે જોગવો, અને સારા સદ્ગુણ શીખો; હેતથી તમે પ્રભુને યાદ કરો, ખરાબ કામ કરતા નહીં. (૧) જીજ્ઞાસુ દુઃખ દેખીને તેના ઉપર દયા કરો અને તેને ઉપકાર કરો, એથી તમારા કીધેલા પાપના ઢગલા નાશ પામશે ને પ્રભુ તમારે બહુ કરશે. (૨) પ્રભુને જોળખ્યા શિવાય કદી મત કરીને કાંઈ કરવું નહીં; પાણીને જે જોરથી વલોવીએ તો કાંઈ મીઠું માખણ મળવાનું નથી. (૩) તેવીજ રીતે માયા મૂક્યાથી કાંઈ પ્રભુ મળનાર નથી, પણ એથી ઉલટો અને તરફથી જાય છે; જે કાંઈ જાતકારે જીવ કાઢે તે આત્મઘાતી કહેવાય. (વાસ્તે પ્રભુને મળવાને જીવ કાઢવો નહિ) (૪) પ્રભૂના ગુણ ગાવા માટે જીભ બંધી છે, પણ જેવકુદ્દા મુગા રહેવાનો નીમ લે છે, પગ ચાલવાને સાંકડા કપી છતાં કેટલાક લુચ્ચા મમત કરીને ઉભા રહે છે. (૫) આંખો પરમેશ્વરને દેખવા વાસ્તે કરેલી છે તોપણ કેટલાક મુરખ તેને મીચીજ રાખે છે, પણ જગતના કર્તાએ જે કીધું છે તે સમજીનેજ ક્યું છે એમ સારા અકલવાળા માણસો સમજે છે. [૬] તમે સંસારને શા વાસ્તે છોડો છો? એ છોડવાથી કાંઈકામ થવાનું નથી; જે નાગારહેવાથીજ પ્રભુ ખુશી થાય એમ હોત તો તે કપાસ શા સારે બનાવત? (૭) જે મનુષ્ય માખાપને રોતાં મુકીને અને કુટુંબને તજીને સ્વતંત્ર થઈને ફરે તેથી કાંઈ પ્રભુ મળનાર નથી, પણ એથી તો મોટું પાપ બેશું થાય છે. (૮) જુઓ ઝાડ ટાઢ અને તડકો ખમે છે, અને માછલાં વજેરે જીવ જંતુ રાત દિવસ પાણીમાંજ નાચ્યા કરે છે; તેમજ પ-

તંગીયા અગ્નિમાં બળી મરે છે, પણ એથી કાંઈ સંસારનો છે-
 ડો આવનાર નથી). (૯) તેમજ ગધેડો રાખમાં આજોટીને રા-
 ખ ભર્યા કરે છે, વડને મોટી મોટી જટાઓ હોય છે, [વડવાઈ-
 ઝો] વાંદરાઓ તે હમેશાં જંગલમાંજ રહે અને તે દૂળ તથા
 ખુલ ખાઈને કુદતા કરે છે. [૧૦] પણ એમ રહેવાથી કાંઈ નુ-
 કિત થનાર નથી, પણ શરીરને દમવાથી ઉલટો જીવને સંતાપ
 થાય છે; માટે પ્રભુમાં હેત રાખીને હમેશાં બીહી બીહીને ચાલ
 વું [નકારાં કામ ન કરવાં] (૧૧) એથી કરીને સહિને સુખ થ-
 શે, એટલાજ માટે એવાં સારાં કામો હોંશે હોંશે કરશે તો દ
 લપતરામ કવિ કહે છે જે ત્રણ જીવનનો સ્વામી (ધર્મી) તે
 તમને સુખ આપશે. (૧૨)

 *
 *
 *
 *
 સમાપ્ત.
 *
 *
 *

સૂચના.

આ નિચે લખેલી ચોપડીઓ અમદાવાદમાં પ્રસિદ્ધ કર્તા પાસેથી તથા શા. ઘેલાભાઈ ત્રીભોવનદાસ ઠે. લાંબેસર. તથા શા. ભીખાભાઈ છંગનલાલ રીપનચેચ સ્કુલના માસ્તર પાસેથી મળશે.

મુંબઈ— શા લાલભાઈ જેસંગભાઈ ઠે. ચંપાગલીમાં.

વડોદરા— ઋવેરી શીવરચંદ સવાઈચંદ ઠે. નરસીહજીની પોળમાં તથા મોદી મગનલાલ રણછોડદાસ ઠે. પીપળાશેરીમાં.

ખેડા— ખેડાવર્તમાનના એડીટર શેઠ કાનદાસ પુલચંદ

આ બુક જે માણસને આમટી રાખવી હોય તેણે પ્રસીદ્ધ કર્તાને પોષ્ટપેડ કાર્ડથી લખી જણાવવું. ઠે. ચોમખની પોળમાં.

હાવર્ડસ થર્ડબુકના મીનીંગ પુલ પારસીંગ સાથે...૧-૦-૦

સેકન્ડ બુકના મિનીંગ.....૦-૬-૦

સેકન્ડપાઠના મિનીંગ.....૦-૮-૦

સાતમી ચોપડીના મીનીંગ.....૦-૬-૦

ભુગોળવિદ્યા પ્રથમ ભાગ.....૦-૨-૦

ભુગોળવિદ્યા ભાગ બીજો.....૦-૩-૦

આ સઘળી ચોપડીઓ અમારી પાસેથી રોકડી ડીમતે મળશે. નાટપેષ્ટક મગળ લેવામાં આવશે નહીં.

